

**УКРАЇНЬСЬКА ГОЛОВНА
ВИЗВОЛЬНА РАДА**

ЛІТОПИС УПА
СЕРІЯ “ПОДІЇ І ЛЮДИ”

КНИГА 7

LITOPYS UPA
Series "Events and People"
Book 7

UKRAINIAN SUPREME LIBERATION COUNCIL

Editors

P. J. Potichnyj, M. Posivnych

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Серія “Події і люди”
Книга 7

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА

Упорядники
П. Й. Потічний, М. Посівнич

УДК 94(477):355
ББК 63.3(4УКР 3)–54
У 45

Українська Головна Визвольна Рада / Упорядники П. Й. Потічний, М. Посівнич.

У книзі про Українську Головну Визвольну Раду, до 65-ліття від створення, поміщено статті Романа Шухевича, Миколи Дужого і Анатолія Камінського, спогади Лева Шанковського, Дарії Ребет у яких висвітлено боротьбу і роль УГВР у тогочасних українських суспільно-політичних процесах.

UKRAINIAN SUPREME LIBERATION COUNCIL / Ed. P.J. Potichnyj, M. Posivnych

This book commemorates the 65th anniversary of the Ukrainian Supreme Liberation Council. It contains the articles by Roman Shukhevych, Mykola Duzhyi, Anatol Kamynskyi and memoirs of Lew Shankowsky and Daria Rebet. The articles shed light on the role that the UHVR played in the Ukrainian socio-political processes at that time.

65-річчя Української Головної Визвольної Ради 1944 – 2009

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР
Петро Й. ПОТІЧНИЙ

Коректор
Леся Луньо

Оригінал-макет
Анна Ладик

ISBN 978-966-2105-14-8 (Ukraine)
ISBN 978-1-897431-16-0 (Canada)

© Літопис УПА, 2009
© Litopys UPA, 2009

ДО ҐЕНЕЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ У 65-ЛІТТЯ ЇЇ СТВОРЕННЯ

Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) постала в липні 1944 р. у час, коли, як сказано у її Універсалі до Українського Народу, “велетенське завдання завершити будову української держави вимагає ще більшого завзяття, ще більшої відданості справі, а перш за все об’єднання всіх самостійних революційних сил під одним політичним проводом. Щоб об’єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати нашою визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати волю українського народу, та щоб протиставитись спробам ворогів української держави розбивати єдиний самостійний фронт, – створюється Українська Головна Визвольна Рада, яка від сьогодні бере на себе керівництво визвольною боротьбою українського народу”¹.

Перший Великий Збір УГВР відбувся 11-15 липня 1944 року у лісах біля села Сприня Самбірського району Львівської області під охороною військових частин Української Повстанської Армії (УПА). У ньому взяли заступлені 25 представників діючих тоді організованих революційно-визвольних сил (ОУН, УПА) та поодиноких політичних діячів, репрезентантів різних самостійницьких течій з різних територій України і різних поколінь, які готові були включитись у визвольну боротьбу. До таких, наприклад, належав Василь Мудрий, колишній голова Українського Національно-Демократичного Об’єднання (УНДО) і Української Парламентарної Репрезентації в польському сеймі (парламенті). Саме УНДО, як партія, подібно як й інші легальні партії під польською окупацією, як відомо, самоліквідувалася з приходом Червоної Армії в Західну Україну у вересні 1939 року і не відновила своєї діяльності в підпільних формах під німецькою окупацією, як це зробили деякі передвоєнні легальні партії в Польщі і у Франції.

Доречі, фізично присутніми на Зборі було 20 осіб, з технічних причин не змогли взяти у ньому участь п’ять, які дали згоду

---

¹ Дарія Ребет. До початків УГВР // Українська Головна Визвольна Рада: Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Торонто – Львів, Літопис УПА, 2001. Т. 26. – С. 74.

на членство в УГВР (Іван Багряний, Євген Врецьона, о. Микола Галянт, о. Олександр Малиновський і Василь Охримович). У цілому, Великий Збір складався з дев'яти членів ОУН, якої керівником після ув'язнення Степана Бандери німцями в 1941 р., був до травня 1943 р. Урядуючий Провідник Микола Лебець і після нього Голова Бюро Проводу Роман Шухевич, та 16 індивідуальних речників різних самостійницьких напрямків. Із 9 ОУНівців – 8 були членами Проводу ОУН. 8 членів Збору були уродженцями Східної і Центральної України і 17 – Західної, 22 мали закінчену вищу освіту.

Вже в серпні 1943 р. на III-ому Надзвичайному Великому Зборі ОУН, (яка в тому часі вживала теж назву ОУН – Самостійників Державників – ОУН СД) – розглядалось питання створення такого всеукраїнського політичного центру і на засіданні Проводу ОУН у вересні 1943 р. вирішено було розпочати заходи для його організації. Як писала пізніше Дарія Ребет, один з основників УГВР, “осінню 1943 р. питання створення такого центру стояло на засіданні Проводу ОУН... не лише в програмному, а й організаційному відношенні як актуальний план дії”².

Водночас це питання розглядалось в Головному Командуванні УПА, яка як всенародна непартійна військова формація, потребувала зверхнього всеукраїнського політичного керівництва. У січні-лютому 1944 р. Командування УПА висунуло практичну пропозицію створити Ініціативний комітет, завданням якого було поробити конкретні заходи серед різних кіл тодішнього українського політикуму для створення верховного політичного керівництва.

Лев Шанковський у своїй статті “Ініціативний Комітет для створення УГВР” стверджує, що ще 21 вересня 1943 р. Роман Шухевич-Тур, голова Проводу ОУН запросив його на розмову, в якій запропонував йому взяти участь у створенні підпільної інституції, “що її завданням буде зорганізувати верховну політичну структуру для (а радше над) ОУН і УПА. Це має бути підпільний український уряд, який буде покликаний до життя підпільною формацією. Це буде щось в роді тимчасового парламенту України, очевидно, в підпіллі”³.

---

² Дарія Ребет. До початків УГВР // Українська Головна Визвольна Рада: Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Торонто – Львів, Літопис УПА, 2001. Т. 26. – С. 74.

³ Лев Шанковський. Ініціативний Комітет для створення Української Головної Визвольної Ради // Там само. – С. 29.

Створений формально 25 березня 1944 р. Ініціативний комітет для переговорів й інших підготовчих заходів, очолив Лев Шанковський, як представник УПА; в склад Комітету входили: Дарія Ребет, Василь Охримович, о. Іван Гриньох, Мирослав Прокоп, Ростислав Волошин, Кирило Осьмак, Ілля Сем'янчук, Микола Дужий.

Провід ОУН створив окрему Підготовчу комісію для створення УГВР, яка складалася з 9 осіб. Серед іншого, її першочерговим завданням були переговори з ОУН-м (А. Мельника). В її склад входили Дарія Ребет, Мирослав Прокоп, Дмитро Маївський, Ростислав Волошин і ще інші члени Проводу.

Слід підкреслити, що якраз Проводові ОУН-б дуже залежало на тому, щоб ОУН-м приступила до УГВР, поскільки це була на той час тільки ще одна-єдина діюча організована структура. Тим більше, що в цей час діяли невеликі партизанські відділи ОУН-м у південній Кременеччині і Володимирщині, а вже раніше деякі мельниківські діячі співпрацювали з “Поліською Січчю-УПА”, яку навесні 1942 р. зорганізував на Волині Тарас Бульба-Боровець для поборювання советських партизан і німців. Це незалежно від того, що ОУН-м не була згідна і готова на розгорноту збройну боротьбу з німцями. Провід ОУН-м стояв на становищі, що всяке поширення збройної боротьби проти німців приведе до ще більш брутальних і масових репресій проти населення і ще більших, неспівмірних втрат. Отож у цій ситуації слід оминати прямого зудару з німцями і водночас старатися змінити політику Німеччини супроти України при допомозі офіційних заяв, меморандумів та інших заходів дипломатичної й інформаційної діяльності. В тому відношенні стратегія ОУН-м перегукувалася, якоюсь мірою, із політичною і мілітарною стратегією сербських четників ген. Дражі Михайловича. Крім того, деякі мельниківські кола таки досить довго плекали надію, що у певний час Німеччина буде готова поставити на “українську карту” у війні проти Радянського Союзу. До речі, такий момент дійсно, настав був наприкінці Другої світової війни, коли перед лицем неминучої і цілковитої поразки, німці пробували впрягти українські самостійницькі сили до свого “воза”. Але тоді вже навіть найбільш пронімецькі кола усвідомили собі, що в політиці не можна ставити на “дохлого коня”.

На противагу до такої політичної і стратегічної концепції ОУН-м, ОУН-б висувала аргумент, що якраз у періоди, коли

не було активної протидії з боку українського народу, тоді він пережив найбільш трагічні і масові втрати. Так було, наприклад, під час Голодомору в 1932-33 р. і сталінського терору 1930-их рр. Отже, тепер перед загрозою тотально нищівної, агресивної, жорстокої політики обох імперіалізмів – німецького Третього Райху і російського Радянського Союзу – активна самооборона являється альтернативою, з її революційною боротьбою як єдина ефективна стратегія.

Іншими словами, позиція ОУН-б була більш радикальною, більш активною і безкомпромісною. Натомість постава ОУН-м була більш консервативною, більш стриманою і пасивною. І сьогодні, з ретроперспективи стає цілком зрозуміло, що при наявності цих засадничих концепційно-політичних розбіжностей важко було знайти взаємне порозуміння.

Зрештою, були й інші ще причини. Передовсім, поважним “камнем спотикання” був сам розкол 1940 р., незалежно від того, що під час нього обидві сторони допустилися взаємно прикрих перекосів... Слід, доречі, згадати, що “фактором”, який великою мірою спричинився до зірвання переговорів в останній фазі, було опублікування ОУН-м матеріалів про братовбивство провідного члена ОУН-м полк. Романа Сушка, яке, за їхнім твердженням, виконала Служба безпеки ОУН-б.

Головними партнерами в переговорах з Підготовчою комісією ОУН-б від ОУН-м були Ярослав Гайвас, Я. Шумелда і Т. Бак-Бойчук. Всередині мельниківського ПУНу найбільш схильними прилучитися до УГВР були Я. Гайвас і Олег Кандиба-Ольжич. Найбільшим противником цьому був О. Бойдуник. В технічно-методологічному плані певну роль у переговорах відіграв, якоюсь мірою, теж ментально-психологічний фактор: розмови велися між політиками, які були, більшою чи меншою мірою, продуктом “школи” інтегрального націоналізму, а це не сприяло шуканню і знаходженню компромісів.

Підбиваючи пізніше підсумки невдалих перемовлень, Роман Шухевич – ген. Тарас Чупринка – писав: “Ця політична група (ОУН-м) змагала до розв’язки українського питання в рамках німецької системи. Підтвердженням цього є позитивне становище цієї групи до СС-дивізії “Галичина”, відправка туди своїх провідних членів, як, напр., Коника, відмова від всякої активної протинімецької боротьби, крайнє негативне ставлення до УПА. Разом з цим ОУН під проводом А. Мельника дуже песимістично

оцінювала можливості боротьби в умовах більшовицької окупації й тому її організовані кадри втікали від більшовиків на Захід”⁴.

Серед учасників Великого Збору слід виокремити деяких індивідуальних представників Центральних і Східних Земель України, які були активні в українських політичних партіях перед і під час визвольних змагань 1917-20 рр. та займали чільні посади у владних структурах української держави. Йдеться в першу чергу про Кирила Осьмака, провідного члена Української партії соціалістів революціонерів (УПСР), представника цієї партії в Центральній Раді, дуже активного в Директорії УНР. Його обрали Президентом УГВР.

Подібно, Василь Потішко був теж у свій час визначним членом УПСР та провідним організатором кооперативного руху, Секретарем Всеукраїнського Військового Комітету, що його він репрезентував у Центральній Раді.

Важливий вклад у працю Збору вніс Іван Вовчук, педагог і економіст.

Серед представників Східної України молодшого покоління не можна оминати члена ОУН-б у Дніпропетровську Катерину Логущ, яка була дуже активна у розбудові мережі ОУН-б в цьому терені під німецькою окупацією і, зокрема, відзначилася також як головний організатор Першої коференції поневолених народів Східної Європи і Азії 21-22 листопада 1943 р. на Рівненщині.

У червні 1944 р. Ініціативний комітет разом з Підготовчою комісією виконали доручені їм завдання. Ініціативний комітет підготував список учасників Першого Великого Збору, проекти текстів основних документів. О. Іван Гриньох і проф. Лев Шанковський підготували Універсал Української Головної Ради до українського народу. Спеціальна комісія, що її очолювала Дарія Ребет, опрацювала Тимчасовий Устрій УГВР. Готовою була теж Платформа УГВР разом з іншими основними документами. Все працювало справно, теж і технічно-організаційна ділянка, що за неї відповідав студент Львівської політехніки Роман Галібей.

Згідно з планом, 11 липня 1944 р. у лісничівці поблизу с. Сприня офіційно був відкритий Перший Збір УГВР. Головою його обрано відомого громадсько-політичного діяча Волині Ростислава Волошина.

---

⁴ Генерал Тарас Чупринка. До генези Української Головної Визвольної Ради // Українська Головна Визвольна Рада: Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга друга: 1946-1948. Торонто, Літопис УПА, 1982. – Т. 8. – С. 400.

Виголошено 3 головні доповіді. Першою, програмною і найважливішою, була “Політична доповідь” Мирослава Прокопа, яка мала 4 розділи: 1) Зовнішньо-політична ситуація, 2) Зовнішньо-політичне положення української нації, 3) Внутрішньо-українська ситуація, 4) Наші завдання і питання всеукраїнського верховно-політичного керівництва.

Другу доповідь виголосив Роман Шухевич, як Головний Командир УПА, про стан військової справи і третю – Микола Лебець про зовнішньо-політичну діяльність, головним чином про переговори з зовнішньо-політичними партнерами. Обидві доповіді були радше у формі звітів.

Центральною, концепційно-визначальною була доповідь М. Прокопа, обсягом понад 80 сторінок машинопису, в якій автор детально представив головні проблеми визвольної боротьби, її стан у контексті міжнародної ситуації, подав аналіз різних проєкцій розвитку внутрішнього українського і міжнародного положення та визначив цілі і завдання УГВР. Одним словом, це був, без найменшого сумніву, надзвичайно важливий історичний документ, в якому автор, подаючи реалістичний, всебічний і глибокий аналіз міжнародної ситуації і українських справ, на тлі різних передбачуваних розвитків, висновків та проєкцій, вказував на наслідки їх для визвольної боротьби української нації.

Як писав О. Панченко у своїй монографії про автора цього документа: “Вона (доповідь) безперечно є одним із найкращих концептуальних зразків українського державотворення, апогеєм в політичній думці українського організованого підпілля і повстанської боротьби та вищим твором української підпільної публіцистики, в якому вдало поєднані, реконструйовані і доктринально окреслені (поряд з детальним аналізом геополітичного становища тогочасної України) ще й уроки, шляхи та потенціал визвольної боротьби українського народу не тільки в часі Другої світової війни, а й на тлі і в ході визвольних змагань народу протягом всього двадцятого століття”⁵.

Стосовно майбутнього розвитку міжнародних відносин і закінчення Другої світової війни, Прокоп визначав, чи пак передбачав, кілька можливих сценаріїв:

1) Війна закінчиться повним вичерпанням і послабленням Німеччини і Росії (Радянського Союзу). Це створило б найбільш приємливу і прихильну обстановку для національно-визвольних ре-

⁵ Олександр Панченко. Мирослав Прокоп: Нарис політичного портрету. Видавництво “Гадяч”, 2001. – С. 104.

волюцій у Східній і Центральній Європі. Подібно, як це сталося після Першої світової війни. Це була б для нас оптимальна розв'язка.

2) Західні країни і Радянський Союз переможуть Німеччину і примусять її капітулювати. Однак виникне суперництво між обома блоками – Західним блоком і Радянським Союзом, яке призведе до конфлікту між ними. Важливу інструментально-активну роль відіграватиме в цьому Великобританія.

3) У результаті такої нової обстановки наступить повна переміна німецької політики і Німеччина прилучиться до Західного блоку. В такому випадку німецька армія стане головним децидуючим фактором в німецькій політиці. Створений розширений альянс буде звернений проти Радянського Союзу в такий чи інший спосіб⁶.

4) З різних причин і мотивів, виходячи з таких чи інших “власних інтересів”, Німеччина і Радянський Союз змінюють цілковито свою політику, встановлюють мир і альянс між собою і творять спільний фронт проти Західних країн. У такому випадку нацистська партія і служби безпеки будуть продовжувати свою домінуючу роль в німецькій політиці. З погляду українських національних інтересів це був би найгірший варіант.

Заключним висновком М. Прокопа було твердження, що незалежно від того, яким шляхом і за яким варіантом піде дальший розвиток міжнародних подій, за будь-яких умов, українська нація має продовжувати свою визвольну боротьбу разом з іншими поневоленими народами Східної Європи. Притому – в оперті на власні сили, сили українського народу.

Як і треба було сподіватись, доповідь М. Прокопа опинилася в центрі дискусій, запитань, коментарів і дебатів, які слідували після неї.

Наступним пунктом на порядку нарад Збору був розгляд і прийняття Універсалу УГВР до Українського народу та Платформи УГВР. Як вже згадувалося, авторами Універсалу були о. І. Гриньох і Л. Шанковський. Платформу УГВР підготував М. Прокоп разом з К. Осьмаком і В. Потішком, які внесли важливий вклад у неї по лінії концептуального пов'язання УГВР з УНР. Обидва документи були прийняті Збором.

---

⁶ Тут варто вказати на цей факт, що доповідь М. Прокопа була виготовлена в червні 1944 р. і виголошена 15 липня того ж року, кілька днів перед замахом полк. фон Штауфенберга проти Гітлера. Це є дивний збіг обставин, коли зважити, що коли б атентат Штауфенберга був успішним, дальший розвиток міжнародних відносин міг взяти поворот якраз в напрямі, що його передбачав автор.

На черзі був розгляд і випрацювання “Тимчасового Устрою УГВР”. Проект тексту підготувала Спеціальна комісія, що її очолювала Дарія Ребет. Прийнятий Збором устрій складався з 6 розділів:

- Загальні основи УГВР
- Великий Збір УГВР
- Президент і Президія УГВР
- Генеральний Секретаріат УГВР
- Генеральний Суд
- Контрольна Колегія

УГВР була створена на демократичних засадах і принципах розподілу влади на законодавчу (Великий Збір), виконавчу (Президент і Президія та Генеральний Секретаріат) і судову (Генеральний Суд).

Як вже згадано, Кирило Осьмак був обраний Президентом УГВР. У жовтні 1944 р. під час “чекістської воєнної операції” він попав у руки ворога. Якийсь час зумів скривати своє правдиве прізвище. Описів його зідентифікували як Президента УГВР. Помер у Володимирській тюрмі 16 травня 1960 р.

Після ув'язнення Кирила Осьмака обов'язки Президента виконував Роман Шухевич. Виконуючи цю, функцію він підписувався Роман Лозовський. Водночас він залишався на пості Голови Генерального Секретаріату, на який був обраним Великим Збором, головою Проводу ОУН-б і Головним Командиром УПА.

Обрані на Великому Зборі три віце-президенти – Василь Мудрий, о. Іван Гриньох та Іван Вовчук – опинилися вміжчасі закордоном.

Отець І. Гриньох був у складі Делегації, яку вислав закордон Великий Збір на пропозицію Голови Секретаріату Романа Шухевича, під керівництвом Миколи Лебеда, Генерального Секретаря зовнішніх справ УГВР. До створення закордонної Делегації на Великому Зборі, М. Лебедь очолював РЗЗ – Референтуру зовнішніх зв'язків при Проводі ОУН, яка і “вбудувалась” в Делегацію. В її склад ввійшли Дарія Ребет, Мирослав Прокоп, о. Іван Гриньох, Василь Охримович, Богдан Галайчук, Лев Шанковський, Яворівський – учитель англійської мови і дві радистки: Люба Комар і Марта Грицай. Прибувши до Німеччини, по якомусь часі, Делегація доповнилась ще іншими членами і діяла як Закордонне Представництво УГВР (ЗП УГВР).

Великий Збір обрав трьох членів Президії: Мирослава Прокопа, Дарію Ребет і Зенона Пеленського. Головою Гене-

рального Суду обрано Ярослава Біленького, а Головою Генерального Секретаріату Романа Шухевича, який водночас став Генеральним Секретарем військових справ. Микола Лебець, як вже вказано вище, був переобраний Генеральним Секретарем зовнішніх справ. Ростислава Волошина обрано Генеральним Секретарем внутрішніх справ, а Йосип Позачинюк став Головою Бюро інформації при Президії УГВР.

Згідно з Устроєм УГВР Великий Збір мав право кооптувати нових членів Великого Збору і затверджувати тих, яких кооптувала Президія. (Таким порядком був, напр., кооптований в 1950 р. Осип Дяків-Горновий, один з найвизначніших ідеологів ОУН СД(Б), її провідний член, сотник УПА, загинув у бою з відділом МГБ. Теж Петро Федун-Полтава – член Проводу ОУН, ідеолог, політвиховник і голова Бюро інформації та політвишколу в Генеральному Штабі УПА. Подібно кооптований був Василь Кук (Коваль, Леміш), керівник ОУН СД у Дніпропетровському Краї в 1942-45 рр., а потім на Волині, після смерті Р. Шухевича в березні 1950 р. Голова Генерального Секретаріату УГВР, Головний Командир УПА і Голова Проводу ОУН. У травні 1954 р. був схоплений КГБ, по якомусь часі погодився на певну співпрацю, був реабілітований Президією Верховного Совету (Ради) СРСР, одержав можливість закінчити навчання і працювати в Архіві Академії Наук УРСР. Про ці справи, як правило, В. Кук “відмовчувався” і як писав Володимир Ярцев, полковник нинішніх Збройних Сил України: “Трагедія В. Кука і в тому, що він так і не наважився залишити власної писемної сповіді перед Україною, у якій пояснив би свої кроки під час шестирічного ув’язнення, зокрема підписання відомого листа до української еміграції 1960 року, в якому закликав припинити боротьбу з радянською владою”⁷.

Слід ще згадати таких кооптованих членів: Романа Кравчука (псевда – Лісовий, М. Гончаренко, Максим, Петро, Степовий), член Проводу ОУН, від 1950 р. віце-президент УГВР (заступник Голови Президії УГВР), о. Миколу Хмільовського (псевдо – Лаврівський), помер в 1963 р. і Г. Зеленого (псевдо).

В ідеологічно-програмному плані головним у “Платформі УГВР” був розділ II-ий про “Основні ідейно-програмові принципи”. Його положення визначали політичний і суспільно-економічний устрій Української Держави, що за неї боролася

---

⁷ Володимир Ярцев. Правда про генерала Василя Кука // Свобода, 9 січня 2009.

УГВР. Власне це була в основному копія ідейно-програмних положень і постанов III-ого Надзвичайного Великого Збору в Україні з серпня 1943 року, доповнених Конференціями ОУН у 1946 і в 1950 рр. (теж в Україні) та програмових документів УПА. Ці положення маркували історичну трансформацію самої ОУН із монопартійної авторитарної організації у демократичну. Як писав Лев Шанковський, створення УГВР було остаточним результатом еволюції, що її пройшла ОУН в ідеологічному і організаційному плані під час Другої світової війни. Пишучи про організаційну трансформацію, він мав на увазі передовсім створення колективного керівництва ОУН СД у формі Бюра Проводу, що його очолив Роман Шухевич і в склад якого входили ще Зенон Матла і Ростислав Волошин. Після арешту З. Матли гестапом, його пост зайняв Дмитро Маївський. У цілому це була еволюція, яка по суті являлася революцією в революції.

В ідейно-програмному аспекті ця трансформація виразно вказувала на перехід цілого визвольного руху від інтегрального націоналізму до демократичного. Це була еволюція від орденівсько-монопартійної, по суті тоталітарної системи, до національно-демократичної. Цей демократичний націоналізм пов'язувався, доречі, теж з визвольним націоналізмом XIX і початку XX ст., що його репрезентували Мацціні, Гердер, частково Фіхте, Руссо і Блюнчлі. Нічого теж дивного, що в державно-устроєвому відношенні вона була поворотом до позитивних традицій і спадщини Української Народної Республіки, що пізніше, наприклад, наголошував Петро Федун-Полтава у своєму "Листі до друзів за кордоном" з 1950 року.

Згідно з положеннями і постулатами "Платформи УГВР" майбутній лад в Україні мав бути демократичним у властивому розумінні цього слова, з розподілом влади на законодавчу, виконавчу і судову, на противагу до всяких "народних демократій" советських сателітів, марксистських теоретичних "індустріальних" і "економічних демократій" та інших тоталітарних підробок під демократію.

В 4 пункті "Основних ідейно-програмових принципів "Платформи" були зафіксовані визначальні державно-устроєві положення. У підпунктах "а" до "е" визначався зміст демократичного устою, який має бути встановлений "шляхом загального представництва" та має забезпечити і гарантувати "свободу думки, світогляду й віри, справедливий лад без класового визиску і гноблення, справжню законність і рівність всіх громадян перед

законом, громадські права всім національним меншостям, права рівних спроможностей на освіту для всіх громадян”. У підпунктах “є” до “й” мовилось про соціально-економічний лад держави, який передбачав чотири роди власності: приватну, кооперативну чи спілкову, муніципальну чи громадську і державну.

У земельному питанні говорилось про приватну і кооперативну власність. При цьому акцент був покладений на приватну власність у розмірах трудових господарств, із визначенням законом нижньої і верхньої межі. Щодо підземних багатств, лісів і вод передбачалось державну, громадську чи муніципальну власність; в індустрії і великій промисловості та транспорті – державну, муніципальну, громадську; у великій торгівлі – державну; в дрібній торгівлі – кооперативну, приватну. Вагомим був тут елемент дирижизму – з проведенням низки політичних і економічних реформ, який виходив із охоплення державною власністю ключевих, стратегічних галузей економіки, яке було кінцевим для справного, корисного з погляду національних інтересів народу і держави, переставлення централістської советської адміністративно-командної системи “реального соціалізму” на ринкову. Адже запрограмована устроєва модель передбачалася саме як перехідна. Не слід сумніватися, що власне в міру проведення і запуску необхідних глибинних реформ, цей дирижизм би довів до змішаної моделі, посередньої між теперішньою німецькою і французькою, з перевагою в бік першої, в якій інгеренція держави в економічному житті є дуже ваговою. Цього, однак, не сталося в незалежній Україні і численні “приватизовані” підприємства і ресурси ключевих галузей економіки стали базою для розростання і закорінення антинародної скорумпованої олігархічної системи “дикого капіталізму”, яка ограбувала народ і послабила державу. Виглядає, немовби творці УГВР передчували, що така переміна систем без належної інтервенції держави, без патріотичної владної еліти з належним рівнем політичної культури, яка дбає про національні інтереси, а не свої особисті і кланові, може привести до політичного і економічного хаосу, пригожого ґрунту для постання і закорінення мафіозних істеблшментів, політично-економічних олігархічних кланів, розкрадання народного добра, перевищення владних компетенцій і т. п. Не потрібно доказувати, що при властивому застосуванні і здійсненню програмних постулатів УГВР, можна було бодай до певної міри запобігти розвиткові прикрих подій в Україні після 1991 року.

Суспільно-економічний лад, накреслений в “Платформі УГВР”, був за своїм змістом, в основному соціал-демократичним у модерному розумінні цього слова. Його серцевину творила в першу чергу соціальна політика – безплатне лікування, забезпечення на старість, забезпечення інвалідів, державна охорона материнства, вільна праця і вибір професій тощо, тобто ті соціальні гарантії, що їх зустрічаємо на Заході в державах “соціального добробуту”, таких, як напр. Швеція. У цьому відношенні ця програма перекликалась з “Соціальною Хартією Європейського Союзу” наших часів. Дуже важливою була тут змішана економіка з її різними формами власності, яка в структурному і макроекономічному аспектах визнавала важливу роль для державної влади (дирижизм), та яка могла впливати на визначення параметрів загальної економічної діяльності, регулювання економічних процесів і т. п., включно із забезпеченням участі робітників у керівництві підприємствами. У своїй сукупності це і була справжня соціальна демократія, якраз поєднання і синтез тієї соціальної демократії з політичною програмою УГВР. Слід теж вказати на те, що якщо діячі із Західної України дали свій головний вклад в опрацювання правно-політичної частини програми, то у суспільно-економічній частині зробили це представники Центральної і Східної України, зокрема Кирило Осьмак і Василь Потішко.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що економічний устрій УГВР відкидав як адміністративно-командний советський “реальний соціалізм”, так і стихійно-ліберальний, безконтрольний “дикий капіталізм”.

Чим була УГВР в системі, чи радше з погляду міжнародних відносин і міжнародного публічного права, суб’єктом, чи лише об’єктом?

Виходячи з визначення міжнародних відносин як відносин між державами та уточнюючи їх дефініцією Раймона Арона, відомого французького філософа, політолога і міжнародника, який писав у своєму класичному творі “Мир і війна між націями”, що міжнародні відносини, це відносини не лише між націями як їх суб’єктами, а взагалі відносини між державно-політичними утвореннями на даній території, яких функціональними атрибутами є передовсім зовнішно-політична, тобто дипломатична діяльність і мілітарна сила. Тому, на його думку, міжнародні відносини представляють і символізують – дипломат і вояк⁸. УГВР

---

⁸ Raymond Aron, Paix et guerre entre les nations, Paris, Calman Levy, 1962; Frieden und Krieg, Frankfurt am Main, S. Fischer Verlag, 1986, p. 14.

була державно-політичним твором саме з такими функціональними атрибутами; це був Генеральний Секретаріат зовнішніх справ і Закордонне Представництво УГВР (ЗП УГВР) та діюча в системі ЗП Місія УПА, яку довший час очолював полк. УПА Іван Бутковський, та яка була представником діючої армії на території України. Головне полягало однак в тому, що першоджерелом і основою міжнародної легітимності УГВР була керована нею боротьба українського народу за самовизначеність, самоуправління і державну, незалежність, за національне і соціальне визволення. І при тому, УГВР як “державно-політичне утворення на даній території”, мала всі три головні елементи, які визначають державну легітимність з погляду міжнародного права – населення, територію (підпілля мало свої організації практично в усіх областях України, і напр. у 1943 р. майже одна третина Західної України була під його юрисдикцією), та діючу владу. УГВР була тимчасовим парламентом, тобто була законодавчою установою, яка визначала інші галузі влади – виконавчу і судову. Одним словом, УГВР, посідаючи міжнародну і державну легітимність, була суб’єктом міжнародних відносин і міжнародного права. Ця легітимність була визнана і підтверджена теж офіційними інституціями інших держав у переговорах і договорах з керівництвом визвольного руху. Як писав Лев Ребет, “ще під час організації УГВР ініціатори її (члени і нечлени ОУН) відбули розмови з представниками румунського уряду, з угорським генеральним штабом, з делегатом польського уряду, тобто здобула позицію політичного підмета супроти офіційних чинників цих держав”⁹.

Як така, УГВР ставала теж суб’єктом у збройних конфліктах, тобто воюючою стороною, на яку поширювались чинні Женевські конвенції. Слід тут згадати зокрема Женевські конвенції, випрацьовані на Дипломатичній конференції в Женеві у квітні-серпні 1949 р. (за участю 74 держав, при цьому теж УРСР), які поширили визначення воюючої сторони на учасників війни за національне визволення. Протокол I визнав виразно війну за національне визволення, як боротьбу проти колоніального панування, іноземної окупації та расистських режимів. Протокол II концентрувався на внутрішніх конфліктах, які мають вирішувати організовані військові з’єднання під керівництвом відповідальної команди, що має контроль на певній терито-

---

⁹ Лев Ребет. Світла і тіні ОУН. “В-во Український Самостійник”, 1964. – С. 108.

рії, та які є дієздатні проводити військові операції¹⁰. Ці Женевські конвенції набрали чинності 5 липня 1950 року, на 1 серпня 1958 р. їх ратифікували 84 держави, а на січень 1993 Протокол I ратифікували 118 держав, а Протокол II-108. Це був дуже важливий крок відступу від Гаазької конференції з 1907 р., згідно з якою, лише формально визнана держава, як суб'єкт міжнародного права, могла бути воюючою стороною. Самозрозуміло, що ці Женевські конвенції в усіх відношеннях стосуються УПА, яка, як збройна сила УГВР, мала свою власну організаційну структуру, ранги, уніформу, відзнаки, нагороди і т. п., відповідно до вимог міжнародного права.

Повертаючись до висилання Делегації УГВР закордон у 1944 р., слід згадати, що в парі з її головним призначенням – зовнішно-політичною діяльністю – дипломатичною й інформаційною, троє людей одержали ще організаційні доручення від Проводу ОУН. Це була Делегація ОУН у складі: Дарія Ребет, Мирослав Прокоп і Василь Охримович. Її очолювала Дарія Ребет, яка мала, як планувалося, в разі потреби перебрати керівництво ОУН закордоном. У жовтні-листопаді 1944 р., завдяки наполегливим заходам о. Івана Гриньоха німці звільнили з ув'язнення – концтаборів і тюрем – Степана Бандеру, Лева Ребета, Ярослава Стецька, Степана Ленкавського, Романа Ільницького, Володимира Стахіва, Ярослава Кліма та інших провідних членів ОУН.

Вже під час перших зустрічей делегатів з України і “кацетників” дійшло до серйозних непорозумінь і зударів, які перетворились у довготривалий конфлікт, що його попри певних спроб так і не вдалося розв'язати по сьогодні. С. Бандера і його середовище мали серйозні застереження щодо ідейно-програмних і організаційно-устроєвих змін, що їх прийнято на III НВЗ ОУН у серпні 1943 року; щодо концепції і побудови УГВР, ролі ОУН і окремо його закордонного членства у цілому визвольному русі, інституційного відношення між поодинокими його формаціями і т. п. Всупереч прийнятим в Краю демократичним основам у державному устрої, відкиненню монопартійності, засудженню провідницького принципу і введенню демократизації організаційних структур, С. Бандера, Я. Стецько та їхні прихильники стояли на старих позиціях інтегрального націоналізму і відстою-

¹⁰ Google: Geneva Conventions Protocols I and II Additional to Geneva Convention of 12 August 1949. Тексти обох Протоколів українською і російською мовами знаходяться теж у Державній бібліотеці ім. В. Вернадського в Києві.

вали радше повернення до програми і системи 1941 року. У результаті частина “кацетників”, як напр. Лев Ребет, Володимир Стахів, Ярослав Клим стали по стороні “краєвиків”. Доволі швидко визрів конфлікт, який привів до розколу між ЗП УГВР і Закордонними Частинами ОУН (ЗЧ ОУН). Щоб не розводити, всю “суть” конфлікту можна звести до двох основних причин: програмні ідеологічні й організаційно-устроєві розбіжності та намагання С. Бандери і його оточення повернути чи поновити його на посту Провідника цілого Руху. Першим кроком для цього були різні заходи С. Бандери, щоб добитися визнання його провідником, керівником всієї ОУН, тобто не лише Закордонних Части, а й ОУН в Україні. Цьому противилися “краєвики”, які провідником усієї ОУН визнавали керівника ОУН в Україні, а Бандеру лише керівником ЗЧ. Спірним було теж питання відносин між ЗЧ і ЗП: Бандера намагався підпорядкувати ЗП УГВР і Генерального Секретаря зовнішніх справ ЗЧ ОУН, тобто собі. А натомість ЗП УГВР визнавало своїм зверхником УГВР. В цілому процесі конфлікту слід, доречі, відзначити передовсім два епізоди: Міттенвальдську Конференцію ЗЧ ОУН в 1948 р. і вихід С. Бандери з Колегії уповноважених, яка мала стати колективним керівництвом ЗЧ ОУН у 1954 р.

На Міттенвальдській Конференції С. Бандера і його прихильники “позбавили” делегатів з України їхніх мандатів, що їх вони мали від УГВР і Проводу ОУН в Україні та “передали” “своїм” членам ЗЧ, про що повідомили Край. Керівництво в Краю відкинуло таке рішення ЗЧ і повернуло наново мандати делегатам, що були вислані з України. У результаті цього певна, невелика кількість членів ЗЧ перейшла на сторону ЗП УГВР. У лютому 1954 р., із виходом С. Бандери з Колегії уповноважених, яка мала бути колективним керівництвом ЗЧ, в ЗЧ ОУН остаточно наступив розкол: доволі чисельна група, що її очолював назначений Колегією Богдан Кордюк, лишилася при Колегії, яка тепер складалася тільки з двох членів (“Двійка”), а більшість рядового членства ЗЧ, пішла за С. Бандерою. Ці ЗЧ ОУН, що їх очолював Богдан Кордюк, на своїй Першій Делегатській Конференції в грудні 1954 р. в Мюнхені, прийняли назву ОУН закордоном (ОУН-з). Головою Політичної Ради ОУН-з обрано Лева Ребета. ОУН-з заявила, що лишається на позиціях ОУН в Україні і буде співпрацювати з ЗП УГВР та Генеральним Секретарем зовнішніх справ УГВР (Миколою Лебедем). Доречно згадати, що в ЗЧ, очолювані Богданом Кордюком і потім переіме-

новані на ОУН-з, входили теж члени ОУН, прислані з України, як теж члени ЗЧ, які вже до цього часу були в ЗП УГВР. 12 жовтня 1957 р. Лев Ребет був вбитий в Мюнхені аґентом КҐБ Сташинським (з пістолета, зарядженого ампулами з ціанистим калієм). А 15 жовтня 1959 р. цей же аґент КҐБ Сташинський вбив таким самим пістолетом Степана Бандеру.

Як вже сказано попередньо, в 1944 р. разом з Миколою Лебедем, Генеральним Секретарем зовнішніх справ УГВР, вислано на Захід делегацію, яка й була оформлена в Закордонне Представництво УГВР. Його очолював о. Гриньох. ЗП УГВР і Генеральний Секретаріат зовнішніх справ (передовсім сам Микола Лебеде) наприкінці Другої світової війни і після неї піддержували активні зв'язки з УГВР в Україні за допомогою кур'єрів і через радіозв'язок з Німеччини і з інших країн та координували свою діяльність закордоном із керівництвом визвольного руху. Крім дипломатичної й інформаційної діяльності ЗП УГВР заснувало два дослідно-видавничі центри ("Пролог" в Нью-Йорку і "Українське Товариство закордонних студій" в Мюнхені), журнал "Сучасність" і газети "Сучасна Україна", "Українська Літературна Газета", "Дайджест советської української преси" по-англійськи і якийсь час по-французьки, бюлетень "Пролог" на англійській і, нерегулярно, на французькій і іспанській. Обидва дослідно-видавничі центри опублікували велику кількість книг. Якийсь час ЗП мало теж короткохвильову радіостанцію, скеровану на слухача в Україні.

Після закінчення збройної боротьби підпілля в 1950 роках ЗП УГВР підтримувало зв'язок з правозахисними організаціями і рухами в Україні, допомагало їм, виступало у вільному світі в їхніх справах, організовувало різного роду акції на їхню оборону та допомогу і т. п. Видавництва ЗП опублікували величезну кількість дисидентських книг і матеріалів українською та іншими мовами. Залучало теж західні видавництва до опублікування дисидентських книг і матеріалів. Активно допомагала у всій цій діяльності ОУН-з, яка, між іншим, видавала тижневик "Український самостійник", який пізніше став місячником.

Серед дипломатичних акцій Генерального Секретаріату зовнішніх справ і ЗП УГВР заслуговують на окрему згадку Меморіал Секретаріату до головнокомандуючих окупаційних військ західних країн в Австрії із домаганням зупинити репатріацію радянських громадян у 1945 р.; спільний меморіал УГВР і УНР в Екзилі до Мирної конференції в Парижі у вересні 1946 р. з протестом

проти репрезентації України представниками Радянського Союзу; меморіал УГВР до Економічної і Соціальної Ради Об'єднаних Націй з протестом проти примусового виселення українського населення з Закерзоння польським і радянським урядами; меморіал до урядів США, Великобританії, Франції із осудженням і протестом проти договору Радянського Союзу, Польщі і Чехословаччини про спільні військові операції проти УПА в 1947 р.; передача Державному Департаменту США “Звернення українського Підпілля до “Голосу Америки” у 1951 р.; передання членам ООН “Листа Українських політичних в'язнів в Радянському Союзі”, що його таємно було вивезено з концтабору в 1956 р.; поширення серед членів ООН “Декларації про стан в Україні на початку 1970-их років” у 1970 р.; та багато інших меморіалів, протестів і т. п. проти советських репресій в Україні, в обороні українських політв'язнів і дисидентів; проти русифікації і т. п.

В аспекті міжнародних відносин, у контексті тодішньої міжнародної політики, слід окремо і особливо відзначити той факт, що під час Другої світової війни УГВР була єдиним суверенним представником української нації у боротьбі за визволення, свободу і незалежність, який не боровся ані по німецькій, ані советській стороні, а навпаки – воював проти обох, які були окупантами України. Так, без УГВР українське питання було б звелось лише до предметного питання в площині, чи просто всеєдині советської і німецької політичної і геостратегічної системи. Українське питання, українські справи, образно кажучи, були б лише “причіпкою” до російського і німецького імперіалістичного воза... Іншими словами, Україна не була б суверенним національним суб'єктом у міжнародних відносинах і політиці, а тільки об'єктом у рамках російської і німецької, внутрішньої і зовнішньої політики. Як писав М. Сосновський, створення УГВР було створенням “формальної передумови для того, щоб визвольна боротьба зберегла загальнонаціональний характер і щоб можна було ввести в дію загально-національне керівництво, яке мало б мандат вести незалежно від посторонніх сил українську внутрішню і зовнішню політику”¹¹.

І в цьому полягає історичне значення організованої боротьби українського народу, керованої УГВР проти Німеччини і Радянського Союзу.

---

¹¹ Михайло Сосновський. Україна на міжнародній арені 1945-1965. Топонто – Оттава, В-во Дослідного Інституту Студіюм, 1966. – С. 78.

ДО ҐЕНЕЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

Визвольні Змагання українського народу 1917-21 рр. закінчилися для нього невдатно. Після 1920 р. значна частина учасників українських армій опинилася в таборах для інтернованих у Польщі, в ЧСР. Українські політичні діячі, головню зі східноукраїнських земель, які брали активну участь у відновленні української самостійної держави й у боротьбі за неї, переважно емігрували. Українські землі роздерто між СРСР, Польщу, Румунію та ЧСР. Український народ знов опинився під пануванням чужинців.

Визвольну боротьбу українського народу 1917-1921 рр. репрезентували два уряди – Уряд Української Народної Республіки (УНР) та Уряд Західньо-Української Народної Республіки (ЗУНР). У 1918 р. це було зумовлене окремим розвитком визвольної боротьби українського народу в межах царської Росії, і окремим – в межах австрійської монархії. Об'єднання усіх українських земель в одній Українській Народній Республіці, що його святково проголошено історичним Універсалом 22-го січня 1919 р. в Києві, лише на короткий час припинило існування двох окремих урядів. З уваги на специфічні, головним чином зовнішньополітичні, умовини, що в них проходила визвольна боротьба українського народу 1919-21 рр., обидва уряди далі існували й діяли окремо.

Після 1920 р. були примушені емігрувати й обидва уряди. На еміграції Уряд ЗУНР як представництво Західньої України проіснував до остаточного вирішення справи Галичини Радою Амбасадорів 15.III.1923 р. Уряд УНР існував далі, хоч після ліквідації Союзу Визволення України (СВУ), тобто після 1930 р., його впливи на українських землях були дуже малі. Тут, на українських землях, в рр. 1921-39, в обстановці, з одного боку, посиленого наступу окупанта на український народ, зокрема в обстановці скрайньо ворожої українському народові політики московсько-більшовицьких окупантів, і, з другого боку, в обстановці постійного росту визвольної революційної боротьби українського народу за національне визволення, створювався новий стан національно-політичних відносин.

Уряд УНР, який далі стояв на політичних позиціях 1918-21 рр. та ні своїм особовим складом, ні своїми погляда-

ми ні в якій мірі не відбивав тих глибоких перемін, що dokonувалися у національно-політичному житті українського народу на українських землях, – вже не міг уважатися представником цього нового стану національно-політичних відносин в Україні.

Після 1920 р. український народ, насильно загнаний в окупантське ярмо, не припинив визвольної боротьби. Він її посилено вів далі у різних формах і на різних ділянках свого національного життя.

Найхарактернішим явищем українського національного життя 1921-39 рр. було виникнення й постійне зростання визвольної підпільної, революційної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. На фронті підпільної боротьби опинився найпатріотичніший, найідейніший український елемент. Щораз ширше вкорінювалися в Україні ідеї українського націоналістичного руху. Скрізь там, де вони доходили, вони неподільно опановували українські народні маси, різні українські національні середовища. Український визвольно-революційний рух став одним із найважливіших факторів українського національно-політичного життя.

Вибух 1939 р. Другої світової війни дав українському народові нові надії на можливість здійснення його самостійницьких прагнень.

Зокрема, провідні українські політичні кола вирішили використати для здійснення самостійницьких ідеалів українського народу вибух німецько-більшовицької війни 1941 р. З ініціативи українських націоналістичних кіл 30-го червня 1941 р., тобто зараз же в перших днях німецько-більшовицької війни, на українських землях утворився незалежний український уряд – Українське Державне Правління, яке перед усім світом проголосило відновлення Української Самостійної Держави.

На проголошення самостійності України німці відповіли виарештуванням членів Українського Державного Правління, багатьох діячів українського підпільного руху та чільних українських патріотів.

Терористична, гнобительська політика німецьких окупантів в Україні довела, в наслідку, тільки до поглиблення й поширення боротьби українського народу. Український визвольний рух, шукаючи нових шляхів, прямував, як і прямує завжди, до однієї й тієї самої мети – до побудови Української Самостійної Соборної Держави.

1942 рік в Україні, і особливо, друга його половина, позначився посиленням наступом гітлерівських загарбників на український народ. Особливо жорстокого гноблення зазнавало українське населення у т. зв. "Райхскомісаріяті Україна". Німці силоміць вивозили все працездатне населення на каторжні роботи в Німеччину, немилосердно грабували його з останніх харчових засобів, за найдрібніший спротив їхнім драконським розпорядженням палили цілі села та вимордовували сотні ні в чому невинних мешканців, в тому числі завжди дуже багато жінок і дітей, масово арештували українських самостійників, усіх українських патріотів.

Крім гітлерівських окупантів, українські народні маси, зокрема селян, тероризували і грабували банди більшовицьких партизанів. Ці банди, посуваючись з Білорусі, почали опановувати північні й північно-західні лісові терени України. Вся "протинімецька боротьба" більшовицьких партизанів зводилася до грабування українського населення з останніх шматків хліба, останньої одежини, до розшуків та розправ над українськими патріотами.

Активний, бойовий елемент Полісся та північної Волині, zorganizований у рядах ОУН, керованої Степаном Бандерою, з метою боронити українські маси від терору гітлерівців і більшовицьких партизанів та прагнучи активно, зі зброєю у руках боротися за здійснення самостійницьких прагнень українського народу, восени 1942 р. почав творити збройні групи. Ці групи були примушені вести боротьбу відразу на три fronti: проти гітлерівських окупантів, проти насланих Кремлем в Україну більшовицьких партизанів та проти польських шовіністів. Ці останні, мріючи про відновлення польського панування на українських землях, організовані й озброювані німцями, і собі почали всіляким способом знущатися над українським народом.

Збройну, партизанську боротьбу проти ворогів українського народу українські народні маси привітали з захопленням. До бойових груп почало напливати щораз більше патріотичного, здебільша молодого, боєздатного елемента.

В лютому 1943 р. внаслідок особливого загострення німецького терору, збройна повстанська боротьба українського населення проти гітлерівських окупантів стала на Волині й Поліссі масовим явищем.

Повстанські відділи, що сформувалися після масового переходу на нелегальне становище, тисячі української молоді, ти-

сячі українських чоловіків і жінок, не могли вже існувати як бойові групи ОУН. Адже в них, крім членів ОУН, також опинилися люди, що співчували деколи різним іншим політичним групам, в минулому деколи до цих груп приналежні, а теж тут опинилося багато безпартійних українських патріотів. З цих то причин прийшло до переорганізування всіх збройних відділів у загальнонаціональну, понадпартійну Українську Повстанчу Армію (УПА).

Незабаром новозорганізована УПА відбила всі німецько-більшовицькі наступи на українське населення Волині та Полісся й обмежила панування німців на цих теренах тільки до більших міст, головних шосейних шляхів та залізничних ліній. Рівночасно УПА також звузила терени, опановані більшовицькими партизанами, до окремих, невеличких лісових островів.

Таким чином під виключною контролею УПА опинилися значні території Волині та Полісся. УПА вже не могла обмежуватися тільки до бойових дій, але мусіла також зайнятися впорядкуванням опанованих територій і організуванням на них влади. Негайного втручання й організації вимагали адміністрація терену, шкільництво, земельна справа, господарське життя в цілому. Всі ці справи Командування УПА-Північ упорядковувало відповідними наказами.

Літом 1943 р. УПА поширилася на Галичину й велику частину Правобережжя. Широка збройна боротьба проти всіх окупантів України за Українську Самостійну Соборну Державу, виразно стала загальним виявом самостійницьких прагнень українських народних мас, українського народу в цілому. Починалася нова доба у визвольних змаганнях українського народу, нова доба в історії України.

Відступ німецьких армій, розвал Німеччини, що зарисовувався щораз виразніше, передові ідеї свободи народів і людини, що їх голосила УПА, притягали в лави УПА багатьох втікачів з німецьких таборів для військовополонених та різних допоміжних військових формацій, зорганізованих німцями з поневоленних більшовицькою Москвою народів. В лавах УПА опинилося багато грузинів, азербайджанців, білорусів, татар та ін. Всіх їх зорганізовано при УПА в окремі національні відділи під їх власним командуванням.

З метою дати боротьбі іншоноціонального елементу в лавах УПА відповідну політичну платформу, з ініціативи УПА в листопаді 1943 р, на Волині скликано Конференцію Понево-

лених Народів. На конференції визначено спільні цілі й методи боротьби всіх поневолених Москвою народів.

Бойові й політичні успіхи УПА зацікавили українською проблемою сусідів України та інші чужонаціональні політичні кола. З Головним Командуванням УПА почали зв'язуватися представники урядів інших держав, бажаючи повести переговори з офіційним представництвом українського народу з метою врегулювати цілий ряд політичних справ, актуальних тепер чи в майбутньому. Тому, що такого загальнонаціонального представництва українського народу в цей час ще не було, – взимку 1943-44 р. ці переговори вело Головне Командування УПА. До участі в цих переговорах Головне Командування запросило також представників інших українських політичних самостійницьких угруповань.

Масове поширення збройної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу, що сталося внаслідок глибокого вкорінення серед якнайширших мас українського народу ідей українського визвольного-революційного руху; виразно всенациональний характер цієї боротьби; опанування УПАрмією значних територій українських земель; наближення до кінця війни між окупантами України – гітлерівською Німеччиною й більшовицькою Москвою, та, у зв'язку з цим, можливість заіснування догідної ситуації для української визвольної справи; значний зріст ваги української проблеми в результаті визвольної боротьби українського народу – всі ці моменти спонукали Головне Командування УПА заініціювати акцію з метою створити загальнонаціональний, всеукраїнський політичний центр, який взяв би на себе найвище політичне керівництво визвольною боротьбою за Українську Самостійну Соборну Державу та репрезентував би цю боротьбу назовні.

Треба підкреслити, що тут ішлося про утворення нового всеукраїнського, загальнонаціонального центру – такого центру, який відбивав би новий стан національно-політичних відносин в Україні – стан широкорозгорнутої боротьби та який відповідав би всім потребам такої широкорозгорнутої боротьби: був би здібний такою боротьбою дійово керувати та належно її репрезентувати. Таким центром не міг уважатися уряд УНР, що формально далі існував. Адже він, як ми вже про це згадували, від тридцятих років уже ні в якій мірі не віддзеркалював тих глибоких політичних перемін, які dokonувалися серед українського народу на українських землях. Він був цілковито відірваний від

тієї визвольної-революційної боротьби, яка саме під час тридцятих років в Україні виникла. Таким центром не могло бути також Українське Державне Правління, утворене на українських землях у червні 1941 р., з цієї простої причини, що майже всі члени цього правління сиділи в цей час у німецьких тюрмах і концтаборах.

Для здійснення пляну створити всеукраїнський, загальнонаціональний політичний центр (цей плян зродився в колах Головного Командування УПА восени 1943 р), – весною 1944 р. утворено ініціативний комітет. Цей комітет відразу взявся до інтенсивної праці.

Перше, ніж приступимо до розгляду праці ініціативного комітету, коротко розглянемо тодішню політичну ситуацію на українських землях, а зокрема – тодішнє політичне обличчя українського народу, тодішній стан і уклад українських національно-політичних сил.

Саме в той час, тобто в березні 1944 р., на лінії Ковель – Броди – Коломия зупинилася велика зимова більшовицька офензива. Таким чином українські землі, розрізані лінією фронту, перебували під двома окупаціями: переважна частина українських земель була вже під новою московсько-більшовицькою окупацією, а невеличка частина Західньо-Українських Земель – під гітлерівською. Програна гітлерівської Німеччини була вже цілком очевидна: німці не капітулювали, надіючись хіба на чудо.

Яке було політичне обличчя українських земель, що опинилися під новою російсько-більшовицькою окупацією, зокрема ж – Східньо-Українських Земель?

Активно в систему окупанта включилася цілком незначна частина східно-українського населення: колишні більшовицькі партизани, члени більшовицької партії, колишні працівники більшовицької адміністрації тощо. Тут слід відмітити, що в останній час в адміністрації більшовицької партії опинився найменше вартісний спекулятивний елемент, єдиною життєвою девізою якого була особиста нажива, особиста кар'єра й більше нічого. Такого елемента не бракує, мабуть, серед ні одного народу в світі, і він завжди перший заповнює ряди всяких аґентур. Саме цей елемент, щоб здобути собі прихильність нової влади, на кілька місяців, а то й тижнів, перед приходом більшовиків в Україну масово йшов у більшовицькі партизанські відділи, що більшовицька пропаганда не поминула широко розрекламувати як “масове поширення партизанського руху в Україні”.

Друга, чисельно найбільша, основна частина українського населення Східньо-Українських Земель, будучи формально лояльною супроти нової окупантської влади, – в глибині душі цих окупантів ненавиділа.

Третя, досить значна, частина національно свідомого й активного східньо-українського елемента, побоюючись більшовицьких репресій і не хотючи служити більшовицьким окупантам, виїжджала на Захід, на еміграцію.

Четверта частина східньо-українського населення, охоплена й зорганізована українським визвольно-революційним рухом, залишилася на рідних землях під більшовицькою окупацією, щоб продовжувати тут визвольну протибільшовицьку боротьбу. Дехто зі східньо-українських революціонерів переходив фронт у Західній Україні, маючи в плані негайно після переходу фронту вертатися у східні області України. В східньо-українських областях діяли також деякі відділи УПА.

Трохи інша була політична ситуація на Західніх і Північно-Західніх Українських Землях.

Поза невеликою частиною українського громадянства, головно інтелігенції, яка або орієнтувалася на німців, або не чула в собі сили залишитися на своїх землях для активної боротьби проти більшовицьких окупантів і тому готова була емігрувати на Захід. Переважна більшість українського населення, наставлена до більшовицьких окупантів крайнє ворожо, була рішена залишатися на рідних землях і продовжувати активну збройну боротьбу проти московсько-більшовицьких загарбників з Українську Самостійну Соборну Державу.

Українське населення цієї частини України було цілком під впливами УПА й революційного підпілля.

Якщо аналізувати стан і уклад українських політичних сил на українських землях на провесні 1944 р. та абстрагуватися від т. зв. КП(б)У, як виразно не української агентурної політичної сили, то треба ствердити; що єдиною зорганізованою серйозною політично-активною силою була тут тільки Організація Українських Націоналістів (ОУН) під керівництвом Степана Бандери. ОУН, керована Степаном Бандерою, майже цілком, за винятком хіба тільки деяких середовищ міської інтелігенції, мала за собою народні маси Західніх і Північно-Західніх Українських Земель. Вона проявляла найбільшу активність з кожного погляду. На всіх політичних акціях УПА, що їх вона до цього часу

проводила, слідний був дуже сильний вплив ідей ОУН. ОУН посилено готувалася до боротьби з московсько-більшовицькими окупантами, залишаючи з цією метою на українських землях майже всі свої кадри.

Коли брати до уваги кількість прихильників, то після ОУН, керованої С. Бандерою, як чергове політичне середовище на Західньо-Українських Землях треба назвати середовище Українського Центрального Комітету (УЦК), хоч його впливи в порівнянні з впливами ОУН під керівництвом С. Бандери були цілком незначні. Тут в період німецької окупації опинилося багато колишніх членів і симпатиків Українського Національно-Демократичного Об'єднання (УНДО), Фронту Національної Єдності (ФНЕ), переважна частина комбатантів колишньої Української Галицької Армії, об'єднаних до 1939 р. в т. зв. Молодій Громаді. Всіх цих людей об'єднували менше-більше однакові, виразні пронимецькі, погляди на завдання й методи української визвольної політики в умовах німецької окупації. Спираючись на організаційний апарат УЦК, ці люди вели в дусі своїх поглядів досить широку політичну пропаганду серед галицько-українських мас. Ця група, а особливо її частина, складена з комбатантів, душею яких був Д. Паліїв, дуже заактивувалася у зв'язку з пляном німців утворити з галицьких українців СС дивізію "Галичина". Комбатанти колишньої УГА задумали в цьому випадку повторити експеримент з Першої світової війни і так як тоді через формацію Українських Січових Стрільців, так тепер через СС дивізію "Галичина" дійти до утворення української військової сили, яка при сприятливій політичній обстановці змогла б повести боротьбу за Українську Самостійну Державу. Вся їхня ставка фактично була поставлена на німців. Впливи цієї групи обмежувалися тільки до Галичини, і то тільки до частини інтелігентських і священничих кіл.

Деякі, цілком невеликі, впливи серед інтелігенції Галичини, менше вже Волині, як також деякі зв'язки з окремими громадянами Східньої України, мала ще ОУН, керована А. Мельником. Ця політична група змагала до розв'язки українського питання в рямках німецької системи. Підтвердженням цього є позитивне становище цієї групи до СС дивізії "Галичина", відправка туди таких своїх провідних членів, як, напр., Коника, відмова від усякої активної протинімецької боротьби, крайнє негативне ставлення до УПА тощо. Разом з цим ОУН під про-

водом А. Мельника дуже песимістично оцінювала можливості боротьби в умовах більшовицької окупації й тому її організовані кадри втікали від більшовиків на Захід.

Всі інші колишні політичні партії та осередки в Західній Україні фактично не існували. Щонайбільше тут можна було ще брати до уваги окремих людей, в минулому часто навіть визначних діячів колишніх політичних партій і груп, які мали деякі, доречі, дуже слабкі зв'язки між собою на українських землях і поза ними, а також серед деяких закордонних кіл. Середовища, що їх репрезентували ці люди, були майже цілком політично неактивні. Ці люди могли допомогти українській визвольній справі щонайбільше своїми зв'язками й особистим авторитетом, що його вони ще мали серед певних українських кіл. До таких середовищ слід було зараховувати групу колишніх політичних діячів УНР, УНДО-ня, гетьманців.

Поза перерахованими тут політичними партіями й середовищами ніяких інших політичних сил в українському житті на той час не було. Українське політичне життя не могло вільно розвиватися ні під німецькою, ні під більшовицькою окупацією й тому всі слабші політичні партії, які раніше існували, були цілком зметені з лиця землі, а їхні лідери в більшості випадків відсунулися від участі в активному політичному житті.

Ініціативний комітет вирішив творити представництво українського народу на демократичній основі. Демократична платформа давала можливість залучити до керівництва визвольною боротьбою всіх чесних і національно вартісних українських патріотів незалежно від їхніх партійних поглядів.

Основні пункти політичної платформи, що мала стати основою формування нового політичного представництва українського народу, були такі: 1. беззастережно визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави як найвищу ідею українського народу; 2. визнати революційні методи боротьби за Українську Самостійну Державу також доцільними методами визвольної боротьби; 3. здеклярувати своє вороже наставлення супроти московських більшовиків та німців як окупантів України; 4. визнати демократію як устроєвий принцип представництва. Пункти 2 і 3 Платформи були зумовлені тією обставиною, що ініціатива творення загальнонаціонального представницького органу вийшла саме від УПА, яка вела революційну боротьбу як проти більшовицьких так і проти гітлерівських

окупантів, і що цей орган мав очолювати і керувати саме такою боротьбою українського народу проти всіх окупантів України.

Беручи за основу формування загальнонаціонального керівництва українського народу демократичний принцип, ініціативний комітет змагав цим способом якнайкраще, якнайповніше відбити в цьому тимчасовому українському парламенті всі, існуючі в цей час в Україні, здорові національно-політичні сили. Особливо багато уваги ініціативний комітет приділяв притягненню до проєктованого представництва представників східньо-українського громадянства, що стояло в опозиції до більшовицького режиму. Тут особливий натиск покладено на притягнення до цього представництва самостійників молодого покоління, вихованих уже в умовах більшовицької окупації.

Праця ініціативного комітету не йшла легко. Найбільші труднощі були, очевидно, зумовлені потребою дуже суворої конспірації, що її треба було перестерігати при підготовці всієї справи. Обговорювати цю справу можна було тільки з людьми дуже певними та дискретними. Поза акцією мусіли опинитися, очевидно, групи, які одверто співпрацювали з німцями. Також поза акцією мусіли опинитися групи, які були вороже наставлені до УПА і які нерідко як методу міжпартійної боротьби стосували денунціацію перед ворогом. Крім представників кіл сутополітичних, ініціативний комітет притягнув до представництва ще декількох визначних громадян, які репрезентували інші, позаполітичні українські громадські кола. В червні 1944 р. праця ініціативного комітету була закінчена.

11-го липня 1944 р., далеко від непрошеного ока, в Карпатах, почалися наради нового українського революційного парламенту. Курінь УПА охороняв місце нарад від можливого наскоку німців чи більшовицьких партизанів. Зібралися представники всіх українських земель, при чому особливо численно були представлені Східньо-Українські Землі. Зійшлися люди різних політичних поглядів. Були тут такі, які репрезентували активно діючі організовані політичні партії, а були й представники неактивних у даний момент політичних середовищ, які, однак, могли внести свій вклад у визвольну боротьбу українського народу. Були й представники позаполітичних українських кіл.

Збори святково проголосили себе тимчасовим українським парламентом і назвали себе Українською Головною Визвольною Радою (УГВР). На голову Великого Збору УГВР вибрано відомого громадського діяча Волині Ростислава Волошина.

Великий Збір вислухав широку політичну доповідь про міжнародне становище, доповідь про військове становище, що її виголосив Головний Командир УПА, та доповідь про дотеперішні зносини Головного Командування УПА з представниками інших держав.

Особливо живу дискусію викликала доповідь про міжнародне становище. В дискусії зустрілися представники старшого політичного покоління з молодшим революційним табором. Дуже живу участь у дискусії приймали представники Східніх Українських Земель. Пройнятий ідеєю Української Самостійної Соборної Держави, Великий Збір УГВР зумів узгодити думки старшого і молодшого політичних поколінь. Не менш живу виміну думок викликав звіт про стосунки Головного Командування УПА з представниками інших держав, і, зокрема, – звіт про стосунки з польськими визвольними силами.

В дальшому Великий Збір УГВР приступив до опрацювання Універсалу та Платформи УГВР. Соціально-економічна частина Платформи дала змогу учасникам, громадянам Східньо-Українських Земель, висловити думку східньоукраїнського громадянства на ці справи. Великий Збір уважно прислухувався до цих думок і в суспільно-економічній ділянці цілком прийняв пропозиції “східняків”.

З черги Великий Збір УГВР опрацював статут УГВР, що в ньому знайшов реальне відображення демократизм учасників Збору. Устрій УГВР, будучи, з одного боку суто демократичним, дає, з другого боку, тверду основу для існування й діяльності органів УГВР, так дуже потрібну у важких і змінливих революційних умовах. Взявши до уваги те, що з бігом часу серед українського народу можуть виникати нові політичні сили, як також те, що можуть змінити своє наставлення до УПА існуючі політичні групи, Великий Збір УГВР прийняв постанову про можливість кооптувати до УГВР нових членів, які були б виразниками цих сил.

Виходячи з того, що всяке народне представництво доти є справжнім виразником волі народу, доки воно діє серед народу і від нього не відривається, Великий Збір УГВР постановив, що місцем перебування УГВР є українські землі, а закордон виїжджають тільки окремі члени УГВР з окремими дорученнями. Така постанова забезпечує УГВР від перетворення її в емігрантське представництво, як це було, напр., з урядом колишньої УНР, та робить її у політиці цілком незалежною від усяких сторонніх сил.

15-го липня 1944 року відбулися вибори голови Президії УГВР, членів Президії УГВР, голови Генерального Секретаріату УГВР, генерального судді УГВР (та генерального контрольного УГВР), Врочиста тиша запанувала на залі нарад, коли голова Президії УГВР станув перед головою Великого Збору УГВР, поклав руку на український державний герб та почав повторяти слова присяги... То присягав президент України перед усім українським народом...

Цього ж таки дня Великий Збір УГВР закрився, а делегати роз'їхалися на місця своєї праці. Український парламентарій – Українська Головна Визвольна Рада та український уряд – Генеральний Секретаріат УГВР почали діяти.

Не минуло й кілька місяців, як усі українські землі опинилися знову під московсько-більшовицькою окупацією. УГВР осталася на українських землях – осталася з народом поділяти з ним його долю й недолу, вести його, керувати ним у його святій визвольній боротьбі.

На заклик УГВР не скоритися московсько-більшовицьким окупантам так як раніше гітлерівським, – український народ відповів завзятою, героїчною боротьбою проти більшовицьких гнобителів і експлуататорів України. Український народ, керований УГВР, свою визвольну боротьбу веде далі й сьогодні, тобто вже впродовж чотирьох років, і рішений вести її далі, аж до її переможного закінчення – до побудови Української Самостійної Держави.

Визвольна боротьба, що її проводить в останні роки український народ під керівництвом УГВР, є найкращим підтвердженням того, що весь український народ, який бореться проти московсько-більшовицьких окупантів та їх українських агентів, беззастережно визнає Українську Головну Визвольну Раду та її цілком підтримує.

Особливо яскравою й могутньою маніфестацією єдності українського народу на українських землях з УГВР є повний бойкот т. зв. виборів у верховну раду СРСР та бойкот таких же виборів у верховну раду УРСР та місцевих рад, що його на заклик УГВР, не зважаючи на найдикіший терор окупанта, провів український народ 10-го лютого 1946 р., 9-го лютого і 21-го грудня 1947 р. Бойкотуючи на заклик УГВР більшовицькі вибори, український народ не тільки здемаскував диктаторський, тоталітарно-терористичний, глибоко антидемократич-

ний характер більшовицького режиму, але й провів своє публічне масове голосування за УГВР та її Генеральний Секретаріат – за свій парламент і уряд.

Таємно, непомітно для широкого загалу йде праця УГВР на українських землях під московсько-більшовицькою окупацією. Про неї чує український народ лише вряди-годи, читаючи її звернення, заклики, постанови тощо. Про неї чують бійці УПА й учасники збройного підпілля, коли в наказах Головного Командування УПА чують слова: “Рішенням УГВР від дня... нагороджений Золотим Хрестом Бойової Заслуги 1-ої кляси...”. Про неї знає кожний, хто повторяв слова присяги бійця УПА, складені на Великому Зборі УГВР. Про неї довідається, врешті, кожний, хто чує, що на полі слави, крім рядових бійців УПА загинули також члени УГВР: уродженець Волині Ростислав Волошин – голова Великого Збору УГВР та уродженець Східніх Українських Земель журналіст Йосип Позичанюк. Решта політичної праці УГВР з конспіративних причин покищо мусить бути закрита для широкої громадськості.

Праця Закордонного Представництва УГВР проходить в іншій обстановці. Воно має можливість виступати відкрито, і про нього знають широкі політичні і громадські кола в усьому світі. Заступаючи українську визвольну справу на міжнародному полі, Закордонне Представництво УГВР об’єктивно інформує закордон про становище в Україні. За його посередництвом увесь світ поінформований про те, що український народ не склав зброї, не скорився, але активно бореться за своє національне й соціальне визволення, що не хрущови, не гречухи та коротченки є виразниками справжніх прагнень українського народу, а УГВР та її Генеральний Секретаріат.

УГВР – всенародне Представництво українського народу існує й діє. УГВР керує визвольною боротьбою українського народу, очолює її та репрезентує. УГВР веде український народ через усі труднощі боротьби до остаточної перемоги – до Української Самостійної Соборної Держави.

УКРАЇНЬСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА

У грізний час, коли на українських землях шаліли, виснажуючись у кривавій війні, дві ворожі тоталітарні окупаційні сили – німецько-гітлерівський і московсько-більшовицький імперіалізм, сталась в Україні велика історична подія: створилась Українська Головна Визвольна Рада. Створилась вона на Великому Зборі в середині 1944 р. з представників усіх національно-визвольних сил українського народу на всіх рідних землях і поза кордоном, які визнали за єдиноправильний – *самостійницький принцип* у боротьбі за *Українську Самостійну Соборну Державу*.

На Великому Зборі, розглянувши докладно внутрішнє й міжнародне становище України, представники опрацювали й одногослосно прийняли свою політичну *Платформу* і свій внутрішній *Устрій* та видали перший *Універсал до Українського Народу*. Незабаром після цього Українська Головна Визвольна Рада видала друком свою *Платформу* й *Універсал* у великих накладах у формі афіш і листівок, які розійшлися широко серед українського народу в краю і за кордоном.

З уваги на важливість заіснування Української Головної Визвольної Ради та розгорнення її діяльності, з'ясовуємо докладніше її видання.

ПЛЯТФОРМА УГВР

схоплена у трьох розділах, які вияснюють ідею, цілі та програмові основи УГВР. Ось вони:

1. *Загальне положення*. У вступі нав'язує УГВР до славної нашої традиції створення самостійної Української Держави та боротьби за її закріплення в 1917 – 1921 рр., пригадує, що ця “Українська Держава впала внаслідок чужого завоювання, зумовленого недостатнім внутрішнім об'єднанням українських національних сил”, указує, що “це чуже панування позначилось небувалим гнітом, масовим грабіжництвом українського народу, поверненням селянства й робітництва в справжнє кріпацтво разом з нещадною експлуатацією і винищенням мільйонів мас голодом і терором”; стверджує, що “це страшне і криваве лихоліття впродовж 25-ти років навчило українські народні маси, що ніякий чужий політичний та соціальний устрій не піде

їм на користь і що *тільки власна національна суверенна держава є єдиною передумовою і запорукою нормального життя і розвитку нації та її культури, матеріяльного і духовного добробуту народних мас*".

Далі виявляє, що "сучасна війна між двома тотальними [тоталітарними] силами, московсько-більшовицьким та німецько-гітлерівським імперіялізмами, ведеться за оволодіння в першу чергу українських земель як вихідних позицій до панування в східній, а навіть у всій Європі". Стверджує, що "обидві ці сили – *непримиренні вороги ідеї української державности*".

Але ж "ця війна виснажує також наших ворогів і провадить їх до соціального і політичного розкладу". І "це створює сприятливі умовини для визвольних прагнень поневолених народів та полегшить їм остаточну перемогу".

Тим то "*необхідно*:"

"а) у вирі сучасної тотальної війни *оборонити український народ* та його провідні кадри перед фізичним знищенням,

б) *повести його до боротьби за своє визволення і власну суверенну державу*".

"Для здійснення цих завдань потрібний *єдиний всеукраїнський національний фронт, організований на основі об'єднання всіх діючих національних українських сил, які прагнуть до української суверенної держави*".

"Тому за *ініціативою Української Повстанчої Армії (УПА), що утворилася в процесі збройної боротьби українського народу проти грабунків і насильства окупантів над мирним українським населенням, зорганізувався з представників усіх українських земель та українських політичних середовищ всеукраїнський провідний центр під назвою: Українська Головна Визвольна Рада (УГВР)*".

II. *Цілі і завдання УГВР. Цілі: "Об'єднати і координувати дії всіх самостійницько-визвольних сил українського народу на всіх землях України та поза ними для національно-визвольної боротьби проти всіх ворогів українського народу, зокрема проти московсько-більшовицького і німецько-гітлерівського імперіялізмів, за створення Української Самостійної Соборної Держави (УССД)"*.

УГВР перейняла на себе такі три головні завдання:

"*Керувати* всією національно-визвольною боротьбою українського народу, аж до здобуття державної незалежності і створення органів незалежної державної влади на Україні.

Репрезентувати як верховний всеукраїнський центр сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном.

Створити перший український державний уряд та скликати перше українське всенародне представництво”.

III. Основні ідейно-програмові принципи. З уваги на те, що перша й найвища наша мета – це “збереження життя нації, національної єдності й культури” та що головною запорукою цього збереження і нормального розвитку нації є “національна суверенна держава”, то “українська нація в цей час повинна віддати всі свої сили для здобуття і закріплення власної держави”.

Тим то “всі політично-активні українські чинники повинні сконсолідуватися в боротьбі за самостійну українську державу” – з тим, що боротьба ця “буде провадитися незалежно від політичних впливів сторонніх сил”.

“На цій підставі УГВР визнає такі принципи своєї діяльності:

1. УГВР прагне до відбудови Української Самостійної Соборної Держави на всіх землях українського народу засобами революційної боротьби проти всіх ворогів державної самостійності українського народу, зокрема проти більшовицьких і німецьких окупантів, та у співпраці з усіма прихильниками такої самостійності.

2. УГВР твориться на принципі повної політичної незалежності своїх прагнень від впливів сторонніх сил і чинників.

3. УГВР об’єднує всі українські політично-провідні елементи незалежно від їх ідейного світогляду та політично-групової приналежності, що стоять на ґрунті політичної суверенності української держави та політичної незалежності українських визвольних прагнень”.

4. У політично-соціальної ділянці УГВР визнає і прагне забезпечити:

“а) народно-демократичний спосіб визначення політичного устрою в українській державі шляхом загального народного представництва; б) свободу науки, світогляду і віри; в) розвиток української національної культури; г) справедливий соціальний лад в українській державі без клясового визиску і гноблення; д) справжню законність в українській державі і рівність усіх громадян перед законом; е) громадянські права всім національним меншостям на Україні; є) право рівних спроможностей на освіту для всіх громадян; ж) вільну ініціативу у трудовій господарській діяльності для всіх громадян, регульовану

вимогами і потребами цілоти нації; з) вільну форму трудового землекористування з визначенням мінімальних і максимальних розмірів для індивідуального землекористування; и) усупільнення основних природних багатств України: землі, лісів, вод і підземних скарбів, – з передачею вільних земель у постійне користування трудових хліборобських господарств; й) удержавлення важкої індустрії і важкого транспорту, передачу кооперативним об'єднанням легкої і харчової індустрії, право широкого вільного кооперування дрібних продуцентів; і) вільну торгівлю в нормованих законодавством межах; к) вільний розвиток ремесла та право на творення індивідуальних ремісничих майстерень і підприємств; л) право на вільну працю для фізичних і розумових працівників та охорону інтересів селянства й робітництва соціальною законодавством.

5. УГВР провадитиме свою боротьбу за УССД в союзі з усіма поневоленими народами Європи й Азії, які борються за своє визволення і визнають право України на політичну її незалежність.

6. УГВР прагне до порозуміння і до мирного співжиття з усіма сусідами України на принципі взаємного визнання права мати власні держави на етнографічних землях кожного народу”.

УСТРІЙ УГВР

схоплений у шести розділах: I. Ціль і завдання; II. Великий Збір; III. Президія; IV. Генеральний Секретаріят; V. Генеральний Суддя і VI. Генеральний Контрольний. Устрій цей з'ясовує докладно: організаційну побудову УГВР, завдання, обов'язки, права і відповідальність її членів. За постановами цього устрою, на першому Великому Зборі одногосно обрано:

Президента, трьох його Заступників і чотирьох Членів Президії УГВР; обрано Голову Генерального Секретаріату, який для поодиноких ділянок праці покликав окремих Генеральних Секретарів – це виконавча влада УГВР; нарешті, обрано Генерального Суддю та Генерального Контрольного, які створили свої Колегії.

УГВР як найвищий керівний орган українського народу затримує за собою виключне право *єдиного репрезентанта* політичної волі всього українського народу *перед зовнішнім світом*. Тим то УГВР, що діє безпосередньо на рідній землі, має

своє Представництво за кордоном, що пов'язується найтісніше з життям свого народу та опирається на реальні сили Рідного Краю.

Перший Великий Збір видав до Українського Народу перший **УНІВЕРСАЛ УГВР**, що ґрунтується на найсуттєвіших думках Плятформи УГВР.

Універсал цей у врочистих словах нав'язує до будови Української Держави в 1917-18 рр., до кривавої боротьби за Неї, яку Український Народ зберіг у своїй душі посьогодні як священну спадщину предків і на сторожі своєї волі поставив від карпатських верхів по Дін і Кавказ збройні кадри своїх синів – Українську Повстанську Армію.

“Сучасне українське покоління нехай буде горде, що саме йому доведеться в героїській боротьбі *завершити будову* української держави. Це велетенське завдання вимагає ще більшого, ніж досі, завзяття, ще більшої відданості справі, а перш за все *об'єднання всіх самостійницьких сил під одним політичним проводом*.”

І тому, щоб об'єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати його визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати його політичну волю та щоб протиставитися спробам ворогів української держави розбивати єдиний самостійницький український фронт, – створилася *Українська Головна Визвольна Рада*. Вона переймає відтепер керівництво визвольною боротьбою українського народу”.

“Українська Головна Визвольна Рада є найвищим і єдиним керівним органом українського народу на час його революційної боротьби, аж до створення Уряду Української Самостійної Соборної Держави.

Українська Головна Визвольна Рада присягає Тобі, Український Народі:

Боротись за те, щоб Ти був єдиним володарем на своїй землі, за справедливий соціальний лад без гніту й визиску, за знищення кріпацтва і вільну працю селянина на власній землі, за вільну працю робітника, за широку ініціативу трудящого населення в усіх галузях господарської діяльності, за повноту розвитку української національної культури.

Українська Головна Визвольна Рада *кладає* на вівтар боротьби за ідеали *свою працю і своє життя*”.

“Українська Головна Визвольна Рада вітає боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема з нашими сусідами, бажаємо жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати у боротьбі проти спільних ворогів”.

Нарешті, клянучись пам'яттю героїчної боротьби і лицарської смерті наших славних предків, Українська Головна Визвольна Рада закликає увесь Український Народ:

“Ставай до боротьби за свою Волю і за свою Державу, єднайся у своїй боротьбі, кріпись у своїй вірі!”

Два місяці пізніше, у вересні 1944 р., появилася закордонном **ВІДОЗВА УГВР** “до всіх насильно вивезених з України земляків наших та тих, що були змушені покидати свої рідні землі”.

Відозву цю видало Закордонне Представництво УГВР. Звернена вона до українців на чужині взагалі та головно у Німеччині, де тепер перебуває понад три мільйони українців, в тому щонайменше половина боєздатних чоловіків.

Відозва ця починається *стввердженням*, що проти ненавистих, гітлерівського і сталінського, імперіялізмів створився великий революційний фронт поневолених народів.

“На Сході перед веде у цій святій боротьбі український народ. Сотні тисяч його вірних синів і дочок – наших братів і сестер з фанатизмом і самопожертвою героїв одчайдушно борються проти імперіялістичних загарбників, зразково об'єднані в дисципліновану й ідейно могутню Українську Повстанську Армію. Вони борються за свою суверенну, справді вільну і ні від кого незалежну Українську Державу”.

Далі Відозва *сповіщає*, що в Україні створилася Українська Головна Визвольна Рада, яка очолює революційну боротьбу за Українську Самостійну Соборну Державу.

“На цей шлях боротьби вступив увесь український народ. На всіх українських землях, від Кавказу до Карпат, від Прип'яті до Чорного моря, йде сьогодні завзята боротьба українського народу проти сталінсько-більшовицьких загарбників, що знову поневолюють Україну. На сталінські намагання знищити нас як націю український народ відповів активно – збройною боротьбою проти окупанта”.

Далі Відозва *закликає* всіх українців на чужині “на службу великій визвольній справі, на допомогу нашим рідним землям”.

“В новій дійсності мусять усі українці... виступити одною лавою як незалежний політичний чинник, що бореться тільки за

Українську Державу у спілці з усіма народами, які готові визнати право українського народу на державне життя та його боротьбу проти німецького та московського імперіялізмів”.

Нарешті, закликається усіх українців, “які розкинені сьогодні по чужині, перш усього до *єдності, до спільної боротьби* рам’я в рам’я з нашими братами з рідних земель”.

“Хай велика ідея нашого визволення і кривава боротьба наших братів єднає нас в одному всеукраїнському визвольному фронті”.

Ось ідейно-політичне обличчя Української Головної Визвольної Ради та початкова її діяльність у краю і закордоном у світлі її власних друкованих видань. І треба ствердити, що з’ясована тут її ідеологія була віддавна мрією і тугою всіх національно-думаючих українців. А викристалізувалася вона в конкретну політичну дію у вогні революційно-визвольної боротьби українського народу проти ненависних і людожерних німецько-гітлерівських і московсько-більшовицького імперіялізмів. Тим то створення Української Головної Визвольної Ради в середині 1944 р. – це справді одна з найзамітніших і найбільших національно-політичних подій в Україні за останню чверть сторіччя.

Організація Українських Націоналістів, що завжди ставилась позитивно до всіх здорових національних починів, що завжди організувала й виховувала народ до найбільших завдань нації, що справу революційної боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу завжди ставила на першому місці, – вітає створення і діяльність Української Головної Визвольної Ради.

ІНІЦІАТИВНИЙ КОМІТЕТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ

Постання і дія в 1943-1944 рр.
Спогад і коментар

1. З мандату ГК УПА¹

В. Маркусь², автор гасла “Українська Головна Визвольна Рада” в Енциклопедії Українознавства³, вірно представив історію й дію УГВР в роки Другої світової війни і після неї, однак деякі його ствердження вимагають певних уточнень. Отже, коли проф. В. Маркусь стверджує, що з метою організації УГВР “у січні 1944 року, з мандату Командування УПА Л[ев] Шанковський очолив ініціативну комісію, яка встановила зв’язки з окремими представниками кол. партій та непартійними діячами”⁴, то мої дрібні уточнення стосуватимуться: 1) назви: існував Ініціативний комітет для створення УГВР, а не “Ініціативна Комісія”; 2) дати: Ініціативний комітет остаточно оформився в другій половині березня 1944 р., а не в січні⁵; 3) роду мандату командування УПА: я отримав мандат члена Ініціативного комітету (далі – ІК), а не мандат очолювати цей комітет. Головою ІК обрали мене члени ІК на установчих зборах у другій половині березня 1944 р. Дуже можливо, що в ІК, який остаточно складався з 5 членів, ця честь припала мені тому, що в ньому я був представником ГК УПА.

Вперше про плян провідних кіл ОУН-УПА запросити мене до творення “найвищого керівного органу українського народу на час революційної боротьби”, як згодом УГВР назвав Універсал УГВР, я довідався під час зустрічі з полк. Романом Шухевичем 21 вересня 1943 р. Цю дату пам’ятаю випадково: це було свято Різдва Пресвятої Богородиці, і цього дня в соборі св. Юра священники служили заупокійну св. Літургію за членів моєї сім’ї. Після Богослуження в соборі я таки зараз у забудуваннях св. Юра мав “стрічу” (так називали організаційні зустрічі) з Людиною, що тоді очолювала підпілля ОУН-Б, а теж як в.о. міністра військових справ УДП й Української Народної Самооборони (УНС)⁶.

Треба тепер сказати про власні призначення в підпіллі ОУН-Б. Членом підпільної організації ОУН я був від 12.IX.1939 до 26.II.1946 р., коли до Мюнхену прибув з-поза “залізної за-

слони”. Моя співпраця з підпіллям ОУН-Б мала військовий або “дипломатичний” характер: я працював у військових штабах ОУН, бо закінчив дві школи – УГА й польську, та деякий стаж дослідника української воєнної історії й адепта військової науки взагалі⁷, а “дипломатичний” тому, що знав чужі мови і міг перекладати дипломатичні письма, а то й брати участь у дипломатичних місіях⁸. Власне, свою кар’єру підпільника ОУН-Б під час німецько-гітлерівської окупації почав від того, що у Відділі зв’язку Проводу ОУН-Б (провідник д-р Богдан Кордюк, заступник Лесь Курчаба) допомагав Мирославу Прокопові перекладати різні меморандуми на німецьку мову⁹.

Після поладнання ділових справ з провідником “Мироном” (такий був псевдонім Романа Шухевича в той час), Провідник мене повідомив, що я отримаю запрошення до участі в підпільній організації, метою якої буде зорганізувати верховний політичний орган для ОУН й УПА, свого роду підпільний український уряд, що його покличе до життя зорганізована нами підпільна установа, щось на зразок тимчасового парламенту України, очевидно, в підпіллі. Він питався моєї думки, як такий орган можна в підпіллі зорганізувати і з кого саме він мав би складатися. Вже в тій розмові виринули два варіанти організації:

1) орган мав би складатися з представників дотеперішніх державних центрів (УНР, гетьманський центр, карпатоукраїнський центр – президент А. Волошин, міністер Юліян Ревая) і з представників політичних партій, що існували до 1939 року, але з приходом московсько-більшовицьких окупантів на Західну Україну самоліквідувались, або

2) з осіб різних політичних переконань, але з тих, що вже були пов’язані з підпільною ОУН-Б, визнавали примат революційної боротьби не тільки проти московсько-більшовицьких, але й проти німецько-гітлерівських окупантів. Я рішуче висловився за другий варіант, вважаючи утопією погляд, що існуючі державні центри й політичні партії захочуть співпрацювати з ОУН-Б і декларувати потребу боротьби проти німців¹⁰.

Проблема комплектування майбутньої УГВР ще довго дискутувалась на різних форумах ОУН–УПА. Майбутній член ІК Василь Охримович навіть їздив до Варшави, Праги й Братіслави, щоб зондувати думку президента УНР Андрія Лівичького, Ісаака Мазепа та Юліяна Ревая¹¹. Остаточна перемогла думка, що членами майбутнього верховного центру, який згодом дістав назву УГВР, мають стати активно-діючі українські

революціонери, незалежно від своєї світоглядкової чи партійної приналежності, що визнали за єдино правильну плятформу визвольної боротьби проти московсько-більшовицьких і німецько-гітлерівських окупантів.

Сформований у другій половині березня Ініціативний комітет для створення УГВР визнавав уже повністю повищу засаду комплектування УГВР і вів переговори з активно-діючими в підпіллі ОУН-Б революціонерами різних світоглядових чи політичних переконань про їхню майбутню участь в УГВР. Від провідника “Тура” (Р. Шухевича) я довідався також, що при Проводі ОУН-Б існує Ініціативна комісія, яка постійно радить над справою утворення верховного політичного органу для ОУН-УПА, що вона намітила 9 осіб, котрі могли б зайнятись його організацією¹², а теж цікаву деталь, що перший основний меморандум з вимогою створити підпільний уряд для УПА отримав він від наддніпрянського письменника Івана Багряного, який в одній з підпільних областей ОУН-Б займав пост обласного референта пропаганди¹³.

Дещо пізніше, в перших днях жовтня 1943 р., молодий підпільник Роман Галібей, функції якого в підпіллі ОУН-Б можна окреслити як функції “старшини для окремих доручень” Проводу¹⁴, сконтактував мене на одній із львівських “хат” з Дарією Ребет¹⁵ і Дмитром Маївським, тоді членами проводу ОУН-Б, від якого вони отримали мандат на участь у підготовчих працях для створення верховного політичного центру ОУН-УПА. Знаючи про подібне моє призначення від УПА, вони мене запросили до обміну думок про дальші заходи в цій справі. Цікаво було почути, що представники Проводу ОУН-Б вважають можливим згаданий уже мною варіант утворення центру з представників дотеперішніх державних центрів і політичних партій, які в майбутньому керівному центрі революційної боротьби ОУН-УПА декларували б потребу такої боротьби також проти німецько-гітлерівських окупантів. Думаю, що на такі погляди мали тоді вплив зразки польської підпільної організації для боротьби проти німецько-гітлерівських окупантів, у якій Армія Крайова (АК), як підпільна армія в боротьбі, мала, як колись наша Українська Військова Організація (УВО), підтримку всіх політичних партій (очевидно, без таких партій, що були агентами чужих сил), представники яких заповнювали військові й цивільні клітини підпільної організації¹⁶. По короткому часі Провід ОУН-Б відкликав Дмитра Маївського для виконання інших завдань¹⁷,

а на його місце призначив Василя Охримовича¹⁸. У тому часі я також отримав нове підпільне призначення: із КВШ ОУН Львів мене перенесено до Р-ЗЗ (Референтура зовнішніх зв'язків, що при Проводі ОУН-Б діяла під керівництвом Миколи Лебеда), а теж доручення готуватися до подорожі до Румунії, де я мав взяти участь в переговорах ГК УПА з ГК Румунської армії. Такі переговори мали вже місце з угорцями на Волині, а теж згодом і в Галичині та, врешті, в Будапешті¹⁹.

Остаточню ІК для створення УГВР сформувався в такому складі: Лев Шанковський – представник УПА, Дарія Ребет і Василь Охримович – представники Проводу ОУН-Б, адвокат мгр. Михайло Степаняк – представник громадсько-політичного сектора, що підтримував ОУН-УПА²⁰, та інж. Ілля Сем'янчук – представник господарського сектора²¹. Про працю цього комітету для створення УГВР скажу пізніше.

У цьому місці бажаю зазначити й підкреслити, що не зважаючи на мою працю в установах ОУН-УПА першого організаційного ступня (це були установи, що працювали для Проводу ОУН-УПА), а теж, не зважаючи на мою працю в ІК, а згодом теж в УГВР і ЗП УГВР, я членом ОУН не був, як це подано на вступі²². Це означало, що в підпіллі ОУН-Б я не мав “організованого зверхника”, не відбував з ним “стрічей” і не отримував від нього “організаційних” доручень, що в практиці ОУН часами не мали нічого спільного з нормальними службовими дорученнями, які виникали з нормальних службових взаємин. І, як не-член ОУН, я не мусів перейматися справами ідеології й групової політики, для яких не мав найменшого зрозуміння як людина безпартійна чи понадпартійна і до того (правди не закриєш) людина політично цілком неграмотна, може, ще з найбільшими симпатіями до гетьманського руху, які розвинулись не так у зв'язку зі студіями творів Вячеслава Липинського (ідеологія), як зі студій творів Дмитра Дорошенка (історія). І мушу теж признатися, що за шість і пів року перебування в підпіллі ОУН-Б (тобто в підпіллі, перебування в якому було конечне з огляду на ворога, бо там де ворога немає, підпілля того роду, що було на Україні, є абсурдом) до мене ніхто не звертався, щоб я таким членом ОУН став, або казав мені, що членство ОУН є конечне в зв'язку з працею, що її виконується в підпіллі ОУН-УПА. І ще мушу сказати, що поміж молодих лідерів ОУН-УПА, серед яких я тоді у Львові обертався (Роман Шухевич, Олекса Гасин, Дмитро Грицай, Дмитро Маївський, Микола

Лебедь, Мирослав Прокоп, Микола Арсенич, Ярослав Старух й інші), я знаходив багато більше розуміння для своїх часами дуже “сепаратних” поглядів і дружнього їх толерування, ніж у багатьох сірих і несірих “еміненцій” тодішнього УЦК, серед яких доводилося мені працювати, щоб тією працею прикрити свою участь в діяльності підпільних установ ОУН–УПА²³.

Закінчуючи розділ цієї праці, який трактує про підготовчу працю, пов’язану з організацією Ініціативного комітету для створення УГВР, – діяльність, працю, що почалася з мандату Проводу ОУН–УПА восени 1943 р., і подаючи персоналії дійових осіб, хочу теж висловити таку свою думку: моє безпартійне, а притому комбатантське минуле й сучасне, яке було добре відоме керівним особам підпілля ОУН–УПА, стало головною причиною вибору мене до участі в підготовчих працях для створення верховного політичного центру для ОУН–УПА. Участь не-членів ОУН у цьому ділі свідчила, що ОУН-Б справді виконує п’яту постанову II (Краківського) ВЗ ОУН з квітня 1941 р., яка стверджувала, що “у збройному зриві ОУН організує і веде до боротьби всіх українців, без огляду на їх політичні переконання”²⁴. Історія Ініціативного комітету для створення УГВР доводить, що на переломі 1943–1944 рр. таких українців різних політичних переконань, що їх ОУН зорганізувала до боротьби, було відносно багато в підпіллі, й тому боротьба ОУН–УПА проти німецько-гітлерівських і московсько-більшовицьких окупантів на революційному пляцдармі Західної України мала широку підтримку всього українського народу.

2. Коріння ініціативи ОУН–УПА для створення УГВР

На черзі стоїть питання: чому, як стверджує В. Маркусь в Енциклопедії українознавства, УПА й революційна ОУН (тут, очевидно, треба розуміти ОУН-Б) проявили ініціативу створити УГВР і чому цю ініціативу проявили так пізно?

Моя відповідь на першу половину питання така: створення УГВР було завершенням тієї революції, що її в ідеології й організації пройшла ОУН-Б у роки Другої світової війни. А запізнення у творенні УГВР треба пояснити фактом, що УГВР могла заіснувати й діяти тільки тоді, коли для її існування й дії була створена ідейна і матеріальна база. Таку базу почала творити ОУН-Б, починаючи з Акту 30 червня, але такі бази не творяться за самим штучним велінням: для їх створення потрібно

місяців і років впертого труду й боротьби, великої енергії, залізної дисципліни й відданої жертвенности. В 1941–1943 рр. на землях України ОУН-Б провела при повній підтримці народу велику роботу, в результаті якої на одній третій території України цілком послабилась була влада окупанта, при чому гітлерівських окупантів і більшовицьких партизанів прогнано зовсім з багатьох районів. У звільнених районах, що їх охороняли збройні відділи УПА й Української Народньої Самооборони (УНС), Команда УПА функціонувала як “найвища й єдино суверенна влада на звільнених землях України” і так себе називала в своїх розпорядженнях, наприклад, у земельній справі²⁵, чи теж у своїх зносинах з чужинцями. У звільнених районах під охороною УПА, ОУН-Б зорганізувала адміністрацію, господарство, суспільну опіку, шкільництво й позашкільну освіту, медично-санітарну опіку (щеплення, дезинфекції, санітарні пункти), урухомила млини, гарбарні й ремісничі робітні, які працювали для потреб УПА й часто zatrudнювала жидівський персонал, який у спеціальних таборах працював під охороною відділів УПА²⁶.

Відділи культурної праці створювали театральні гурти, а теж організували рухомий театр під традиційною назвою “Летючої естради”, який ставив популярну тоді драму Миколи Чирського “Отаман Пісня”, що зображувала боротьбу українських повстанців проти більшовицької Москви в 1920 р. “Директорія лісів” діяла з рамени команди УПА і разом з усією підпільною адміністрацією (області, надрайони, райони, підрайони, кущі й станиці), Службою Безпеки (СБ) й апаратом пропаганди, медично-санітарною службою Українського Червоного Хреста (УЧХ) й курсами, шкільництвом і суспільною опікою підлягали, з серпня 1943 р., Команді Запілля УПА, що її очолив Ростислав Волошин (“Павленко”)²⁷. Отак на переломі 1943 і 1944 років і створилась потрібна база для дії УГВР, і варто зазначити, що для управи цією базою давно вже не вистачало персоналу з рядів ОУН-Б. Таким чином, у цій народній самоуправі, що стала базою для УГВР, працювали теж тисячі не-членів ОУН-Б, у тому теж з доручення Ольжича – члена ОУН-М, поруч членів інших, теж ненаціоналістичних, переконань, якими були, перш за все, високі старшини УПА, як полк. (ген.) Леонід Ступницький, полковники Микола Омелюсік й Іван Литвиненко – всі із середовища УНР, майори Поль-Польовий, командир старшинської школи УПА “Олені”, і Максим Скорупський (“Макс”), командир рейдуючого відділу УПА в Житомирській області.

На революційному пляцдармі ОУН–УПА в Західній Україні про політичні чи світоглядові переконання ніхто нікого не питався: члени і не-члени ОУН-Б співпрацювали зі собою дружньо. Від учасників боротьби ОУН–УПА вимагали тільки переконання в потребі такої боротьби, а також визнання, що гітлерівська Німеччина є таким самим ворогом України, як і більшовицька Москва, і що боротьба проти гітлерівської Німеччини належить теж до основних завдань українського визвольного-революційного руху, репрезентованого ОУН-Б й УПА. Доречі, велика більшість українського населення на революційному пляцдармі такі погляди визнавала.

Із повищого представлення виникає, що піднята ОУН-Б й УПА ініціатива створення УГВР почалася тоді, коли матеріальна база для УГВР вже заіснувала приблизно на третині української території. Але, крім матеріальної бази, заіснувала також ідейна база для створення УГВР, яка являла собою завершення тієї ідеологічної й організаційної еволюції, що її ОУН-Б пройшла в роки Другої світової війни. Ця еволюція відбулася головним чином тому, що в роки війни ОУН-Б стала масовим рухом західньоукраїнської молоді, який зумів поширитися також на Осередні й Східні українські землі. Якщо перед Другою світовою війною організаційна мережа ОУН діяла тільки на землях Західньої України (Галичина, Волинь, Буковина, Закарпаття) і в тих європейських країнах, де жили українські емігранти (Чехо-Словаччина, Німеччина, Франція), то вже на початку війни гітлерівської Німеччини проти СРСР Похідні групи обидвох відламів ОУН зуміли просунути на Осередні й Східні українські землі і створити там організаційну мережу ОУН. Особливо тривку підпільну організацію зуміли створити в Південній Україні, включно з Кримом, Похідні групи ОУН-Б, про що документальні матеріали й спогади подав я в спеціальному дослідженні на цю тему²⁸.

Але, поза територіяльним поширенням ОУН на Осередні й Східні землі України і включенням значної кількості українців ОСУЗ і СУЗ до ОУН, її умасовлення в роки Другої світової війни було наслідком інших причин. Перед війною ОУН, що діяла головно проти польських окупантів Західньої України, була, без сумніву, елітарною організацією орденського типу: студенти й старші школярі добирали по селах передову селянську молодь і створювали з неї ексклюзивну організацію, здатну боротись проти всюдисущої польської поліції та її провокацій. У цій ексклюзивній організації панувала сувора дисципліна й без-

оглядний послух зверхникові, отже авторитарний принцип, але цей авторитаризм не був вождизмом фашистських чи нацистських організацій, але авторитаризмом кожної армії, в якій нація готується, ідеологічно й психічно, до завдань, що стоять перед нею. УВО, а слідом за нею ОУН уважали себе підпільною українською армією, що теж готується до майбутніх завдань, і тому свій “орденський” характер прирівнювали до такої “орденської” організації, якою була Запорізька Січ у XVII ст., а свій елітаризм й авторитаризм – до елітарності й провідницького принципу, який зберігають армії в кожній демократичній державі.

Коли йдеться про ОУН, то для її характеристики не треба навіть московсько-більшовицького агітпропу²⁹, щоб натрапити й серед нас самих на спроби шукати джерел ідеології ОУН в ідеологіях таких європейських рухів XX сторіччя, як фашизм, нацизм, а навіть французький інтегральний націоналізм. Навіть такий досвідчений й об’єктивний науковець, як американський піонер наукового дослідження українського націоналізму, проф. Джон А. Армстронг, ухопився у своєму творі про український націоналізм³⁰ за ідеєю подібності українського націоналізму до французького інтегрального націоналізму і називає український націоналізм, зокрема “бандерівський”, ексклюзивним націоналізмом типу французького інтегрального націоналізму та пише про нього завжди, коли має на увазі його “виключність”, з великої літери (Nationalism). Можна сумніватися, чи така термінологія витримує критику: ідеолог французького інтегрального націоналізму Шарль Морра (Charles Maurras) називає “інтегральним націоналістом” кожного, хто інтереси своєї нації ставить “понад усе”, але в цьому випадку Морра думає про французьких націоналістів, які свою націю-державу (nation-state) Францію, чи навіть її колоніальну імперію, ставлять “понад усе”, отже дбають про її імперіальні чи національно-державні інтереси. Коли ж українець, який своєї “нації-держави” ще не має, говорить про “Україну понад усе”, то він голосить перш за все, що така ціль, як здобуття української “нації-держави”, повинна ставитись перед українськими патріотами “понад усе” інше, отже на неї треба зосередити всі зусилля української поневоленої нації.

Шукання джерел ідеології ОУН в ідеологіях фашизму, нацизму чи інтегрального націоналізму не витримує критики тому, що ці рухи репрезентують імперіалістичні й расистські течії, які діють у великих індустріальних потугах, яким

націоналістичні й расистські гасла служать для підтримання імперіялістичних експансій і ведення загарбницьких воєн. Визвольні націоналістичні гасла, натомість, служать поневоленим націям, зокрема націям селянським, для організації боротьби за здобуття своїх незалежних держав.

Але коли хтось шукає джерел ідеології ОУН не в притаманному для неї українському середовищі, не в творах Тараса Шевченка, Івана Франка чи Лесі Українки, не в організаціях українських, що випередили фашистські чи нацистські рухи ХХ сторіччя, як, наприклад, “Братство Тарасівців” (1891), себто не в ідеології “батька” українського націоналізму Миколи Міхновського (1873–1924), то таки може здивувати факт, що, шукаючи за запозиченнями для ідеології ОУН у чужих джерелах, дехто чомусь забуває про факт, що майже всі лідери ОУН–УПА наших днів (Степан Охримович, Степан Ленкавський, Степан Бандера, Зенон Коссак, Володимир Янів, Богдан Кравців, Роман Шухевич, Олекса Гасин і багато інших) були пластунами³¹. Вони краще знали ідеологію Баден-Пауелла й британського скавтіngu, ніж ідеологію фашистів і нацистів, і, може, в “пластових законах”, запозичених від ідеології британського скавтіngu, треба шукати джерел для “Декалогу”, що його уклав пластун Степан Ленкавський разом з додатком про “12 прикмет українського націоналіста”, або для “44 правил життя українського націоналіста”, що їх устійнив пластун Зенон Коссак, той, на думку польського прокурора “сальоновий український революціонер”, який згодом загинув від мадярських куль на Карпатській Україні.

Ще більший вплив на лідерів ОУН–УПА і на все членство цих формацій мали традиції збройної боротьби українських армій й українських повстанчих загонів (“Холодний Яр”) у часі визвольної боротьби 1918–1920 рр. Успіхи й невдачі цієї війни поклали незатерту печать на душу, характер, думки й почування української молоді, що поповнила ряди ОУН–УПА. Це покоління з великим пієтизмом і патосом переживало Маківку й Лисоню, Крутянський бій, Листопадовий зрив, Чортківську офензиву, Свято української зброї на пам’ятку здобуття Києва об’єднаними українськими арміями 30 серпня 1919 р., Зимовий похід, Базар та інші героїчні моменти недавнього минулого, свідками яких саме це покоління було в доростаючому віці. І не можна було подивуватись, що в таких умовах провідною ідеєю цього покоління післявоєнної української молоді, джерелом усіх її починів стало незламне рішення – підготувати й

здійснити новий збройний зрив українського народу й остаточно здобути і закріпити українську державність. Рішення це утверджується масово кожного року, коли на Зелені Свята молодь приходять організовано поклонитись стрілецьким могилам на цвинтарях, а теж на побоевищах Маківки й Лисоні, і цей свій святий обов'язок мусить окупити нерівною боротьбою із до зубів озброєною польською поліцією. Культ традицій визвольної війни в 1918–1920 рр., культ героїзму шляхом відзначування героїчних чинів українських армій чи вшановування окремих її героїв, зеленосвяточні походи на стрілецькі могили мали куди більше значення, ніж ідеологічні твори мислителів чужих і навіть своїх. Це стосується перш за все передової української селянської й робітничої молоді, що в роки Другої світової війни творила була головний кістяк революційної ОУН й УПА.

Ця молодь могла не знати творів Миколи Міхновського, Юліяна Вассіяна чи Дмитра Донцова, але вона прочитувала календарі, літописи й книжки видавництва “Червона Калина” від дошки до дошки, і вона залюбки, при кожній нагоді, співала стрілецькі пісні. Видання “Червоної Калини” і стрілецькі пісні виховали в західньоукраїнської молоді оцю мілітаристичну ментальність, яка була причиною того, що коли прийшов довгожданий час (події на Карпатській Україні в 1938–1939 рр., Друга світова війна), то українська молодь, вихована на традиціях й ідеології української визвольної війни 1918–1920 рр., без вагання пішла в бій в рядах УПА, УНА чи теж інших українських військових формацій. Провідною зіркою для цієї української молоді, що намагалась відродити українську збройну силу в роки Другої світової війни, була перша точка “Декалогу” українського націоналіста, в своїй суті гасло дуже ясне й просте: “Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї”. На жаль, в роки Другої світової війни умови для цієї української молоді склалися такі, що виглядів на здобуття української держави не було ніяких, але нагод, щоб гинути у боротьбі за цю державу, було дуже багато!

Коли почалася війна між гітлерівською Німеччиною і московсько-більшовицьким СРСР, ОУН під проводом Степана Бандери (як теж і ОУН під проводом полк. А. Мельника й національно-визвольні сили інших під'яремних народів СРСР) готова була до співпраці з гітлерівською Німеччиною для спільної боротьби проти Москви за національну й соціальну волю своїх народів. Ця орієнтація поневолених Москвою

народів на гітлерівську Німеччину, як союзника проти Москви в ніякому разі не була орієнтацією на нацистську ідеологію чи практику. Для обох відламів ОУН ситуація ця була ще якоюсь мірою ускладнена фактом, що матірня ОУН під проводом полк. Євгена Коновальця мала, від початку 1937 р., домовленість з адміралом Вільгельмом Канарісом, шефом розвідки Головної команди німецької армії – в німецькій мові: Amt Ausland/Abwehr v OKW (Oberkommando der Wehrmacht). Про цю домовленість полк. Є. Коновальця доволі багато сказано в найновішій біографії адм. В. Канаріса, яка, на жаль, досі не звернула на себе уваги українських істориків, дарма, що відомості цієї наукової праці заперечують будь-які твердження про агентурну працю ОУН для гітлерівської Німеччини, про що так багато кричать агітпропи Москви та її підмогачі у вільному світі³².

Водночас не тільки військово-розвідувальні кола реваншистської Німеччини мали конкретні пляни використати українську національно-визвольну боротьбу проти версальської Польщі й більшовицької Москви – такі пляни, включно з намірами створення самостійної української держави, мав теж Альфред Розенберг, ідеолог німецького нацизму та керівник закордонної політики німецької нацистської партії до 1938 р. Гітлер заздалегідь призначив був цього балтицького німця міністром окупованих територій на Сході, але зовсім відкинув його українські пляни й заборонив “гратись з українським націоналізмом” на конференції зі своїм (Гітлера) найближчим оточенням у квітні 1941 р., що її предметом було плянування політичних й економічних заходів гітлерівської політики в уже недалекій війні проти СРСР³³.

У цій війні, від самого її початку, німецько-гітлерівські завойовники ступили на шлях безоглядної загарбницької політики та грабінницького колоніялізму. Вони не визнали доконаних фактів: проголошення відновлення Литовської держави 24 червня 1941 р.³⁴ та відновлення Української держави – 30 червня 1941 р. і застосували проти ініціаторів цих актів поліційні репресії³⁵. Така німецько-гітлерівська політика на Сході була великою несподіванкою для немосковських народів СРСР, які чекали від війни свого визволення з ланцюгів московсько-більшовицького колоніялізму; вона була несподіванкою для чужоземних обсерваторів походу гітлерівської Німеччини на Схід³⁶, а навіть для самих московських більшовиків. Одне московсько-большевицьке джерело

стверджує, що дії українських націоналістів у Львові в червні 1941 р. “були для німців несподіванкою”, коментуючи, що “націоналісти виношували свої пляни в зв’язку з війною проти Радянського Союзу”³⁷. Автор В. Коваль цитує слова Н. С. Хрущова, який твердив, що українські націоналісти проголосили Акт 30 червня, бо надіялися, що Гітлер і на Україні повторить “свій трюк на зразок Квіслінґа в Норвегії, Павеліча в Хорватії і т.д.”³⁸. На підставі цієї цитати можна припускати, що й для Хрущова великою несподіванкою був факт, що німці повели були в Україні самовбивчу політику. Всі знаки на землі й на небі вказували йому, що німецько-гітлерівська окупантська політика в Україні вестиметься згідно з тезами А. Сандерса, який у своїй книзі, виданій в 1938 р., а теж перевиданій пізніше, пропагував й науково аргументував ставку майбутнього райхсміністра для окупованих німцями земель на Сході, Альфреда Розенберґа, на “розчленування СРСР” на національні держави³⁹.

Висліди безглуздої нацистської політики супроти уярмлених Московю народів відомі всьому світові. Кожний брутальний удар гітлерівських окупантів по уярмлених народах СРСР, наприклад, злочинне й безглузде винищування полонених вояків Червоної Армії, що добровільно переходили на бік німецької армії, щоб із нею спільно воювати проти Москви, нищив послідовно шанси перемоги Німеччини на Сході, зміцнюючи спротив Червоної Армії, перетворював можливих союзників у запеклих ворогів. Відмова визнати Акт 30 червня, поліційний розгром покликаного цим Актом тимчасового Українського Державного Правління (УДП), терористичні акти проти ОУН і цивільного населення, що підтримувало Акт, спричинили, що ОУН під проводом Степана Бандери із союзника, яким повинна була бути внаслідок домовлености адм. Канаріса із полк. Євгеном Коновальцем, стала запеклим ворогом.

Після поліційного розгрому ініціаторів Акту 30 червня, ОУН під проводом Степана Бандери (в часі його ув’язнення в гітлерівському кацеті ОУН очолювали до 13-го травня 1943 року у характері тимчасового провідника Микола Лебець, а після 13 травня – триособова колеґія Проводу ОУН з Романом Шухевичем – “Тарасом Чупринкою” на чолі) у підпіллі підготувала утворення Української Повстанської Армії (УПА) та її запілля, які повели збройну боротьбу проти німецько-гітлерівських окупантів і банд московсько-більшовицьких партизанів, що на Волині й Поліссі з допомогою “адміністрації” Еріха Коха,

який, мабуть, із тією метою осів як райкомісар України в м.Рівному, а не в Києві, намагалися створити “другий фронт”, який з лісів Білорусі простягався б, через Полісся й Волинь, аж до Карпатських гір. Утворення такого “другого фронту” на Поліссі, Волині та в Галичині унеможлиблювала ОУН–УПА – не в німецьких, але у власних інтересах.

Було б спрощенням приписувати виникнення УПА виключно на карб розчарування німецько-гітлерівською “остполітік” в Україні чи пояснювавши шуканням помсти німецьких “юберменшів”. Очевидно, потреба оборони українського населення перед фізичним знищенням, вивозами людей і масовим грабунком з боку німецько-гітлерівського окупанта, московсько-більшовицьких партизанів і шовіністів, що, подекуди, прагнули використати війну для остаточного розрахунку із своїми українськими ворогами, відігравали головну роль й були конкретною, близькою ціллю виникнення УПА. Проте перед її творцями стояли теж ширші завдання і дальші цілі: творити й розбудовувати власну українську збройну силу, щоб не стояти з порожніми руками, коли закінчиться двобій між обидвома ворожими собі імперіялістичними потугами і вони (потуги) знесиляться до тієї міри, що вже не зможуть протиставитися визвольній боротьбі українського народу. Немає в тому нічого дивного, що творцям УПА хотілося вірити, що цей двобій імперіялістичних потуг триватиме довго, що вони в цій довгій боротьбі знесиляться, а визвольні сили зможуть зорганізуватися до остаточної боротьби за визволення і його завершення – побудову УССД. І немає в тому нічого дивного, що творці УПА, як і лідери інших визвольних рухів у Східній і Середній Європі та їх бійці, сподівалися, а навіть твердо вірили, що західні альянти, а особливо Вінстон Черчіль, не погодяться на більшовизацію широких просторів Східної і Середньої Європи (аж по ріку Ельбу) своїми московсько-більшовицькими союзниками.

Але, на жаль, такі надії українців, балтів, поляків, чехів та інших не сповнилися: Німеччина заламалася в боротьбі проти СРСР скоріше, ніж це загально припускали, а західні альянти, не виключаючи й Черчіля, віддали своїм московсько-більшовицьким союзникам Європу по ріку Ельбу й кинули Москві напризволяще польських союзників, в обороні яких нібито почали Другу світову війну. Це й були ті несподіванки, що їх українському та іншим народам Східної й Середньої Європи справила історія.

Перехід ОУН Степана Бандери в підпілля й організація нею спочатку пасивного, а згодом і активного спротиву німецько-гітлерівському окупантові, організація похідних груп і їх похід на Осередні й Східні українські землі з метою поширення ідеології й організації ОУН також на всю українську територію і, врешті, створення УПА із її запіллям для організації відкритого збройного спротиву німецько-гітлерівському окупантові, московсько-більшовицьким партизанам і польським шовіністам були елементами боротьби ОУН за здобуття української державності, тобто за її остаточне закріплення, бо декларативно відновлено українську державність Актом 30 червня. У червні 1941 р. не було найменших можливостей стати проти німецько-гітлерівського окупанта в обороні Акту 30 червня, але, немає найменшого сумніву, що цей Акт започаткував боротьбу ОУН, а згодом УПА в обороні української державності.

Три роки після проголошення Акту 30 червня створились такі умови, що потреба керівного центру для революційної боротьби ОУН–УПА (вона охоплювала теж третину території України) стала наочною. Таким чином, неважко встановити, що між Актом 30 червня і створенням Української Головної Визвольної Ради в липні 1944 р. є прямиий ідейний зв'язок: Акт 30 червня стимулював цю боротьбу за українську державність, яка завершилась створенням УГВР три роки пізніше!

3. Виконання мандату Командування УПА: створення, склад і дія Ініціативного комітету.

Ініціативний комітет для створення УГВР остаточно сформувався в другій половині березня 1944 р., після мого повороту з Кишинева, куди я їздив у складі делегації Командування УПА для переговорів з Командуванням Румунської армії⁴⁰. Виїзд до Кишинева припинив мою участь у праці для формування Ініціативного комітету на приблизно один місяць, бо крім часу потрібного на саму поїздку й переговори, які тривали два дні (наш побут у Румунії – чотири дні), треба було ще брати участь у низці нарад – перед і після переговорів. За час моєї неприсутності працями Ініціативної комісії для створення УГВР, що існувала при Проводі ОУН Степана Бандери, керувала Дарія Цісик-Ребет⁴¹.

На своїх установчих зборах, правдоподібно 25 березня, Ініціативний комітет сформувався в складі 5 осіб: Лев Шанковський, голова ІК, Дарія Цісик-Ребет й інж. Ілля Сем'янчук – за-

ступники голови, м'р. Михайло Степаняк й Василь Охримович – члени. Із них дві особи були членами ОУН Степана Бандери (Дарія Цісик-Ребет і Василь Охримович), а інші членами ОУН не були. Вряди-годи в нарадах ІК з дорадчим голосом брав участь Ростислав Волошин (“Павленко”), провідник Північно-Західніх Українських Земель (ПЗУЗ), що його III НВЗ ОУН, у серпні 1943 р., обрав теж командантом запілля УПА.

Головним завданням ІК було підготувати Перший Великий Збір УГВР. Для цього ІК мав підготувати програму ПВЗ УГВР, його основні документи (Універсал, Плятформу, Устрій, Присягу Вояка УПА тощо) і, що найголовніше, дібрати особовий склад Першого Великого Збору, тобто дати мандати до УГВР її майбутнім членам. Я вже згадував, що концепція, згідно з якою УГВР мала складатись з представників дотеперішніх державних центрів і політичних партій, впала, а перемогла концепція, за якою членами УГВР мають стати українські революціонери, котрі є членами підпілля ОУН–УПА, або з ним близько співпрацюють, визначаючи доцільність революційних методів визвольної боротьби й визначаючи її потребу не тільки проти московсько-більшовицьких, але й проти німецько-гітлерівських окупантів. Ця остання вимога була важкою для всіх тих українських політичних сил, які надіялися на зміну німецької східньої політики й визнання німцями українців, як союзників у боротьби проти більшовицької Москви.

Поважною українською силою такого роду були всі ті українці, що в 1943 р. підтримували набір до Дивізії “Галичина”. Оскільки Провід ОУН осудив концепцію такої дивізії, то дехто пробує цей факт ще й сьогодні пояснити так, що ОУН Степана Бандери була проти набору до дивізії, але це невірно. Провід ОУН осудив тільки політичну концепцію дивізії, зокрема спроби деяких чинників представляти її як творення нового легіону Українських Січових Стрільців (УСС) – “піднімання Червоної Калини”, для чого не було найменших підстав⁴². Коли ж ідеться про сам набір до дивізії, тобто можливості набути військовий вишкіл у рядах німецької армії, то Провід ОУН Степана Бандери не тільки що не противився зголошенням добровольців до дивізії, але й доручив численним членам ОУН вступати до неї. Таким чином, відсоток членів ОУН Степана Бандери у дивізії “Галичина”, а згодом у І УД УНА був досить високий, і один тільки погляд на склад української еміграції у Великій Британії, що складається головню із “дивізійників”, потверджує повністю моє тверджен-

ня⁴³. Ініціативний комітет не мав труднощів у підборі людей, що їм давав мандати на майбутніх членів УГВР. У роки боротьби ОУН–УПА проти німецько-гітлерівських окупантів, а згодом теж проти московсько-більшовицьких окупантів, не-членів ОУН в УПА та її підпіллі було розмірно багато. У роки Другої світової війни ОУН Степана Бандери не тільки поширила свою мережу на Осередні й Східні землі України, посилаючи туди свої Похідні групи, які в клітини підпілля включили багато осіб, що членами ОУН не були й не стали ними. Але й у Західній Україні, вже за першої московсько-більшовицької окупації, коли окремі українські політичні партії й організації припинили своє існування, проголошуючи самоліквідацію, а єдиною діючою українською силою залишилась ОУН (про її розподіл на ОУН Степана Бандери й ОУН полк. Андрія Мельника стало відомо в Західній Україні щойно в 1941 р.), вона силою самого того факту відкрила своє підпілля для всіх тих українців, що мали в ньому потребу. Автор цих рядків також потребував такого пристановища, і він його дістав, перебуваючи в ньому дальших сім років. Отож уже в 1939 р., такого ж пристановища в підпіллі ОУН шукали члени різних розв'язаних політичних партій, а головно члени українських молодіжних організацій, таких, як “Орли”, “Луги”, “Соколи”, “Каменярі” (сотенний УПА “Морозенко” в Равщині) тощо. В 1939–1941 рр. підпілля ОУН прийняло багатьох молодих українців, не-членів ОУН в 1939 р, які вже в ньому залишились і надалі. Як пристановище для загрозованих московсько-більшовицькою окупацією осіб підпілля ОУН функціонувало справно, навіть допомагаючи їм перейти кордон й дістатись поза межі СРСР, головно на землі під німецькою окупацією або в Угорщину. Таких переходів було багато, хоч, з огляду на силу ворога, його можливості, небачені досі провокації і “границу на замке” (особливо бережені кордони), жертви підпілля ОУН мусіли бути значні, й такими вони були⁴⁴.

Похідні групи ОУН створили були на Осередніх і Східніх землях України підпільну мережу в Південній Україні та в Криму. Оці підпільники, зокрема старшого віку, внаслідок евакуації своїх міст і областей, почали прибувати в другій половині 1943 й у першій половині 1944 р. на Західню Україну, де поголовно включились у підпільну боротьбу ОУН–УПА. Власне з-поміж цих людей Ініціативний комітет швидко підібрав деяких визначних членів УГВР, серед них – майбутнього Президента УГВР Кирила Осьмака, професора одного з київських інститутів. Восени

1944 р. він був схоплений органами безпеки СРСР і загинув у московсько-більшовицькій тюрмі.

Про постання і працю ІК УГВР я розповів ще в 1953 р. в моїй історії УПА, що була надрукована в Історії українського війська, видання Івана Тиктора. У цій праці є розділ 10: “Політичні процеси, події, факти” (стор. 703–709), де вперше подано повні інформації про творення УГВР. У цих інформаціях немає потреби нічого змінювати, хіба тільки додати таких осіб: Кирило Осьмак, президент УГВР, Микола Дужий, секретар ПЗ УГВР⁴⁵, проф. Ярослав Біленький, член УГВР і Генеральний суддя УГВР, адвокат мгр. Михайло Степаняк, член ІК УГВР, прізвища яких в 1953 році не можна було подати з різних причин. Оскільки праця ІК УГВР, а теж сам факт утворення УГВР, керівного органу ОУН–УПА, що мав діяти в підпіллі, як тимчасовий уряд й парламент УССД, були добре законспіровані, про творення УГВР на чужині мало хто знав, навіть серед утікачів з України. Тому повідомлення про створення УГВР, зокрема противники ОУН–УПА довго уважали вигадкою. Іван Рудницький-Кедрин признався в своїх спогадах, що про УГВР довідався щойно з моєї розвідки в Історії українського війська, причому мої інформації перевірів у розмові з Василем Мудрим⁴⁶.

Слід теж до цього додати, що причини, які схилили Командування УПА проявити ініціативу для створення УГВР, найбільш авторитетно з’ясовано в статті ген. Тараса Чупринки “До генези УГВР”, що була надрукована в підпільному бюлетені УГВР в Україні, п.з. Бюра Інформації Української Головної Визвольної Ради (рік I, випуск ч. 2, за вересень 1948 р., стор. 6-13). Оригінал бюлетеня знаходиться у ЗП УГВР, а сама стаття була передрукована в низці видань на чужині, наприклад, у журналі “До зброї” (Мюнхен, 1950, стор. 3-16) або в “Літописі УПА” (Торонто, ч. 9 за 1982 рік, стор. 392-405).

Наради ІК УГВР відбувалися у Львові, в історичному будинку “Просвіти”, на площі Ринок, ч.10. Члени ІК УГВР теж часто виїздили до місць осідку українських революціонерів, яких намічували на майбутніх членів УГВР, а теж для розмов з різними політичними діячами чи представниками державних центрів. І немає сумніву, що рекорд таких виїздів, також поза границі т.зв. Генеральної Губернії, мав член ІК УГВР Василь Охримович, про що вже була мова.

Праця членів ІК УГВР не була легкою; членів комітету було мало, а додержування принципів службової конспірації щодо

своїх і чужих вимагало повного напруження сил. Атмосфера, що створювалася, зокрема у Львові, в зв'язку зі скритовбивством полк. Романа Сушка, була великою перешкодою в праці ІК УГВР, бо його члени значну частину своєї енергії й труду мусіли посвятити тому, щоб протиставитися пропаганді осіб, які твердили, що скритовбивство полк. Р. Сушка було ділом “бандерівців”⁴⁷. Початково ці труднощі були дуже великі, бо легенду про “бандерівське” скритовбивство полк. Р. Сушка прийняли були святоюрські кола, а зокрема митрополит Андрей Шептицький.

На похороні сл. п. полк. Р. Сушка з дуже гострим осудом “бандерівців”, майже з прокляттями на них виступив прелат о. Леонтій Куницький, і мені, як голові ІК УГВР, о. д-рові Іванові Гриньохові, членові Проводу ОУН, а навіть самому Головному Командирові УПА Романові Шухевичеві, який неодноразово відвідував Слугу Божого, митрополита Андрея (тепер московсько-більшовицька пропаганда дорікає митрополитові Андрееві, що зустрічався з верховодом “бандерівських банд” з метою планування боротьби проти Москви), нашими меморандумами і представленнями (всі ми були Слuzі Божому, митрополитові Андрееві добре особисто знані, а о. д-р Іван Гриньох – професор Духовної Академії у Львові належав до найближчого оточення митрополита) пощастило переконати митрополита в тому, що “бандерівці” зі скритовбивством не мали нічого спільного.

Мабуть, Слуга Божий, митрополит Андрей дістав потвердження наших запевнень з інших джерел, бо хоч був особисто заангажований у творення Всеукраїнської Національної Ради (“мельниківської”), як колишній віце-президент львівської Української Національної Ради в 1941 р., все ж таки благословив створення УГВР і призначив до неї свого обсерватора, о. Миколу Галянта, львівського крилошанина, що згодом загинув у московсько-більшовицькому концтаборі, арештований разом з владиками 11 квітня 1945 р. Митрополит Андрей рішуче заповів УГВР шукати порозуміння з ВУНР, і дійсно розмови почалися негайно, а закінчилися в Братиславі, де делегація ЗП УГВР під проводом Івана Багряного вела переговори з делегацією ВУНР під проводом Осипа Бойдуника. Переговори проходили успішно, усталено спільний протокол для підписів під постановою про злиття двох установ, усталено нову назву для нової об'єднаної установи (ВУНВР – Всеукраїнська Національно-Визвольна Рада), але перед підписами обома сторонами го-

лова делегації ВУНР відклав дату, коли мали бути документи підписані, на неозначений час. Ця нездатність “галицьких націоналістів” до зговорення так озлобила наддніпрянця Івана Багряного, що він у скорому часі порвав свої зв’язки з “галицькими націоналістами” і зорганізував нову “східняцьку” партію, яка теж, згодом, поділилася на дві, а теж і три різні фракції.

Доречі, коли казати про історичний у Львові будинок “Просвіти”, де урядував ІК УГВР, то про нього можна сказати, що в ньому було багато різних закутків і таємних ходів, що сприяли конспірації. Мені згадувалось, що в залах, де відбував свої наради ІК УГВР, була колись квестура (університетська канцелярія) Таємного українського університету у Львові, в роках 1921-1925. Квестором був Василь Мудрий⁴⁸ і мені згадувалось, як восени 1922 року він мене приймав до університету. Квестор, Василь Мудрий, незважаючи на те, що я знав “кличку” і мав на письмі поручення Стрийської студентської громади, взяв мене у перехресний допит, що було цілком зрозуміло, бо університет мусів оберігатися від інфільтрації ворожих агентів. Тепер, у цих самих приміщеннях, приймали колишнього квестора до УГВР і при тому ніякого перехресного допиту не було. ІК УГВР був дуже радий, що майбутня УГВР матиме своїм членом голову української політичної партії, що, зрештою, ніколи не вирізнялась спеціальними симпатіями до ОУН. В УГВР Василь Мудрий був чимось більше, як тільки її членом; він був обраний її віце-президентом.

ІК УГВР працював інтенсивно дещо більше, ніж три місяці. Крім приготування програми нарад Збору, як це вже згадувано⁴⁹, головним завданням ІК УГВР було ведення переговорів з різними особами, що їх ГК УПА, Провід ОУН, чи окремі клітини підпілля ОУН-УПА⁵⁰ намічували як кандидатів на членів УГВР. Насамперед ці особи мусіли висловити свою згоду прийняти мандат до УГВР, але при цьому мусіли прийняти чотири вимоги, що їх ІК УГВР ставив перед окремими кандидатами. Вимоги ці були такі:

1) Кандидат мусів визнати ідею Української Самостійної Соборної Держави (УССД) як найвищу ідею українського народу й висловити свою згоду боротися за здійснення цієї ідеї всіма способами і за всяких умов. Ця вимога означала, що членами УГВР можуть бути тільки самостійники й соборники і що в її рядах, для федералістів, автономістів, модних тоді “власовців” (прихильників Комітету визволення народів Росії (КВНР)), як також всяких універсалістів та інтернаціоналістів місця немає;

2) Кандидат мусів визнати революційні методи визвольної боротьби за доцільні, отже визнати також за доцільну в даний момент повстанську боротьбу підпільними формаціями, такими, як УПА, а не тільки боротьбу регулярними військовими формаціями;

3) Кандидат мусів визнати, що гітлерівська Німеччина є таким самим ворогом української державности, що й більшовицька Москва й тому УПА й революційна ОУН мусять вести боротьбу не тільки проти московсько-більшовицьких, але й проти німецько-гітлерівських окупантів України і що ніяких надій на зміну німецько-гітлерівської політики щодо українського й інших поневолених Москвою народів у членів УГВР бути не може. Визнання Німеччини союзником ОУН–УПА можливе тільки тоді, коли німецький уряд визнає беззастережно самостійність і соборність України та її уряд. Немає де правди діти, ця наша вимога була найбільшим каменем спотикання для багатьох осіб і груп, які хоч прихильно ставились до боротьби ОУН–УПА, а все ж таки уважали гітлерівську окупацію меншим лихом, ніж окупацію московсько-більшовицьку й тому леліали надію на зміну німецько-гітлерівської політики на Сході під впливом невдач німецької армії в боротьбі проти Москви. Дехто теж боявся одверто висловлювати ворожість до німецько-гітлерівських окупантів, не тільки з огляду на терор німецьких поліційних органів, але, головно, з огляду на поступки німців українцям після Сталінґраду шляхом формування української дивізії в Галичині;

4) Від кандидатів на члени УГВР вимагалось визнання, що демократичний устрій є устроєвим принципом УГВР, а теж устроєвим принципом майбутньої УССД, яка реалізуватиме демократичні засади УПА, викладені в документі “За що бореться УПА?”, а також у Програмі ОУН, прийнятій на III НВЗ ОУН в серпні 1943 р., що дуже конкретизувала, яким має бути демократичний устрій та демократичні свободи в майбутній УССД⁵¹. Таким чином, для прихильників авторитарних чи тоталітарних устроїв в УГВР місця не було. У переговорах з окремими кандидатами справи ці члени ІК УГВР мали ставити дуже ясно, а згода кандидатів на ці вимоги мусіла бути висловлена дуже виразно.

Тільки клітини першого рангу: Провід ОУН, ГК УПА, ГВШ, ГОП (головний осередок пропаґанди і т.п.) й клітини другого рангу: Обласні проводи й ВО УПА (Воєнні округи УПА) могли ставити кандидатури майбутніх членів УГВР. Перерахувати

ті клітини неможливо, бо було їх багато: Провід Юнацтва ОУН, Український Червоний Хрест (УЧХ), Команда запілля (Ком-Зап), Техзвена (технічні звена: підпільні друкарні й подібні технічні служби) і багато інших. Це окрема тема: організація підпілля ОУН–УПА–УГВР або організація УПА та її запілля.

У цьому місці згадаю про тих членів УГВР, що їх мандати членів УГВР я оформлював особисто, як голова ІК УГВР. Ними були:

1) Проф. Іван Вовчук, кандидат Проводу ОУН з рекомендації Уляни Диди-Целевич, провідника Похідної групи ОУН Степана Бандери в Нікополі, з якою проф. І. Вовчук співпрацював від її появи в Нікополі в листопаді 1941 р.;

2) Пполк. Варфоломій Євтимович, який у 1943 р. перебував у Львові як обсерватор гетьмана Павла Скоропадського у справі набору й формування Дивізії “Галичина” і який теж, у тому часі, співпрацював з КВШ ОУН Львів, інспектуючи Школу військових кадрів ОУН “Тигри” в Долинщині (була організована ще в 1942 р., згодом стала головною вишкільною базою куреня УПА “Сіроманці” під командою Дмитра Карпенка (“Яструба”), першого старшини УПА, що отримав був Бойовий Хрест Заслуги УПА І класу. “Сіроманці”, що походили з військових кадрів ОУН “Тигри”, були всі членами ОУН Степана Бандери, і таким був їхній командир, колишній ст. лейт. Червоної Армії, що його до “Тигрів” прислав (з іншими членами) Одеський обласний провід ОУН⁵², або як неперевершений знавець української військової термінології, віддаючи великі заслуги VI відділові КВШ ОУН Львів, що опрацьовував й видавав статuti польової служби УПА. Євтимович узалежнив прийняття мандату від дозволу гетьмана Скоропадського, який отримав, але в ПВЗ УГВР участі не брав, про що вже була мова. В 1946 р. автор цих рядків і Василь Охримович, що тим часом був кооптований до ЗП УГВР, їздили в місії до голови Гетьманської управи полк. Бориса Гомзина в місті Білефельді в Північній Вестфалії, щоб вияснити ставлення Гетьманської управи до ЗП УГВР, а зокрема, у позитивному випадку, подбати про призначення представника управи до ЗП УГВР на підставі колишнього мандату до УГВР пполк. Варфоломія Євтимовича. Гетьманська управа відмовилась призначити представника до ЗП УГВР, ніби тому, що представника Гетьманського центру немає в УГВР, але відкликала проф. Миколу Пасіку з Координаційного комітету (КУК) у Мюнхені – об’єднання всіх українських політичних

партій і середовищ, які були у виразній опозиції до ОУН Степана Бандери й УГВР, про яку, до речі, знали тоді цілком мало. Згодом Микола Лебець і Мирослав Прокоп мали ще розмови на цю (й інші теми) з гетьманичем Данилом Скоропадським у Нью-Йорку, але й ці розмови не дали конкретних результатів;

3) Інж. Василь Потішко, кандидат ГК УПА, який у 1917 р. був членом Центральної Ради і як молодий хорунжий – членом Українського Генерального Військового Комітету (УГВК) Центральної Ради і його представником у штабі XXXIV (I українського) Армійського корпусу Російської армії, що був під командою ген. Павла Скоропадського. Інж. Потішко був членом Української Партії Соціялістів-Революціонерів (УПСР – “есерів”), у роки між двома війнами проживав на Кавказі, приєднався до підпілля, твореного підпільними групами ОУН Степана Бандери у Донбасі, і евакуювався з ним у Західню Україну, де дуже успішно працював у політичній референтурі ОУН–УПА. Можна собі уявити мою радість, а згодом теж радість всього ІК УГВР, коли ми собі усвідомлювали, що оформлюємо до УГВР живо-го виразника цих традицій збройної боротьби часу визвольної війни 1917–1920 рр., традицій, які найбільше шанувались в ОУН–УПА й лягли в основу всіх українських визвольно-революційних організацій (УВО, ОУН, УПА), що діяли на українських землях після 1920 р., у тому теж повстанських організацій на Осередніх і Східніх землях – типу “Холодного Яру” чи Всеукраїнського Повстанкому (Повстанського комітету), знищеного більшовиками в 1921 р. Членом цього комітету був поет Григор Чупринка, за прізвиськом якого свій воєнно-революційний псевдонім вибрав ген. Роман Шухевич⁵³;

4) Д-р інж. Павло Турула, кандидат ГК УПА особисто від ген. Романа Шухевича-Тараса Чупринки. Брати Петро й Павло Турули студіювали в Німеччині, де відігравали значну роль в студентському націоналістичному русі, близькому полк. Є. Коновальцеві. Інж. Петро Турула (1907-1941), який повернувся на рідну Тербовельщину, де одружився з Ольгою Глинською, був арештований більшовиками під час першої їх окупації Галичини і запроторений у Чортківську тюрму. Коли вибухла війна в 1941 р., більшовики 2 липня українських політичних в’язнів з цієї тюрми евакуювали на Схід. Транспорт в’язнів, в якому було близько 1000 осіб, що їх більшовики підозрювали в членстві ОУН, пігнули через Скалат, Кам’янець, Вінницю до Умані, але тут, знайшовшись в оточенні німецьких

військ, енкаведисти зробили в'язням страшний кінець, пострілявши їх усіх, і тільки одиниці з цього транспорту врятувались. Молода завзята дружина Петра Турули йшла слідом за транспортом, тіло свого мужа розпізнала в Умані, звідки його з допомогою брата Павла, що прибув із закордону, вивезла на рідну Тереховельщину, де його похоронено по-християнськи⁵⁴. Д-р інж. Павло Турула уникнув цієї долі, бо залишився для здобуття докторату з хемії у Німеччині, де його і застала Друга світова війна. В 1944 р. д-р інж. Павло Турула з дружиною, теж інженером-хеміком, очолювали якусь хемічну лабораторію у Львові на вул. Академічній, де й був оформлений без довгих дискусій його мандат члена УГВР;

5) Проф. Петро Чуйко, кандидат Проводу ОУН, симпатик ОУН–УПА, гетьманських переконань, батько визначної підпільниці, організованої групами ОУН Степана Бандери на СУЗ, згодом дружини командира УПА, активна теж у проводі Сестрицтв відродженої в Україні УАПЦ, прийняв мандат члена УГВР дуже радо, репрезентуючи у ній “праве” крило. Це йому не перешкоджало жити, вже в екзилі, в щирій дружбі із “лівим соціалістом”, інж. Василем Потішком, з яким разом служили як титарі української православної церкви в Боффало.

Іншим членам УГВР оформлювали мандати інші члени ІК УГВР, про що скажемо в наступному розділі цієї праці.

У цьому місці варто теж згадати, що ІК УГВР мав успіхи у притягненні членів УНДО до УГВР, бо, крім голови УНДО й Української Парляментської Репрезентації у польському парламенті, Василя Мудрого, мандат члена УГВР прийняв теж Зенон Пеленський, визначний український журналіст, що між двома війнами, хоч був учасником Першого ВЗУН у Празі в 1929 р., в роках 1935–1939 був діячем УНДО й редагував ідеологічний журнал УНДО – “Політику”, в якому гостро поборовав гітлеризм, а для характеристики гітлерівського расизму в одній статті вжив був терміна “білява бестія” (“Діє Блонде Бестіє”), що легко могло стати “пашпортом” на другий світ, якщо б про це довідалося Гестапо. З цієї причини, Пеленський передбачливо заховався на Осередніх українських землях, працюючи там у цукроварництві, а на Західню Україну повернувся тільки тоді, коли підпілля ОУН–УПА було вже достатньо сильне, щоб сховати Пеленського перед Гестапо. Зате Пеленський, як блискучий журналіст і пропагандист, віддав підпіллю ОУН–УПА значні послуги. Також незамінним він був у редагуванні чужо-

мовних видань, оскільки був поліглотом і знав добре німецьку та англійську мови, окрім низки слов'янських⁵⁵.

Чимало людей, які належали до середовища УНДО, працювали для клітин ОУН–УПА, в офіційних УДК (українських допомогівих комітетах) чи в кооперації, де йшли на руку підпіллю ОУН–УПА. Важче було залучити до ІК УГВР УПСР (Української партії Соціалістів-Радикалів), хоч багато представників цього середовища, передовсім членів його молодіжної організації “Каменярі”, були в підпіллі ОУН і відділах УПА. Назвемо тут тільки професора д-ра Василя Сімовича (1880–1944)⁵⁶ або д-ра Степана Ріпецького у Сокалі (нар. 1894), що близько співпрацював з підпіллям ОУН–УПА, в якому значну роль відігравав його братанич Нестор Ріпецький (псевдо Богдан Жарський), письменник, журналіст, співпрацівник Р-33⁵⁷. Для мене немає сумніву, що В. Сімович й С. Ріпецький були б прийняли мандати членів УГВР, які, цілком певно, ІК УГВР їм запропонував би, якщо б проф. Сімович не помер був у березні 1944 р., а зв'язок з Ріпецьким урвався через його виїзд із Сокаля, де він був головою УДК⁵⁸. Член ІК УГВР, адвокат м-р Михайло Степаняк, був певний, що він про членство в УГВР договориться також із своїм добрим знайомим, д-ром Матвієм Стаховим (1895–1978), секретарем УПСР і, перед війною, редактором партійного офіціозу “Громадський голос”, дядьком відомих революціонерів, членів ОУН, ред. Володимира Стахова й визначного члена Похідних груп ОУН Євгена Стахова, але його місія до Матвія Стахова зовсім не вдалася: проф. д-р Матвій Стахів категорично відмовився від членства в УГВР, а відвідини м-ра Михайла Степаняка закінчилися суперечкою⁵⁹.

У червні 1944 р. праці ІК УГВР закінчено. Мандати членів УГВР отримали 25 осіб, про які скажемо в наступному розділі. На одній з останніх нарад Ініціативного комітету прийнято, остаточно проєкт назви верховного органу для ОУН–УПА, який мав виконувати завдання тимчасового парламенту й тимчасового уряду. Назва цього органу мала бути Українська Головна Визвольна Рада (УГВР).

Фінал

11 липня 1944 р., на території однієї з “повстанських республік” в Карпатах, на Бойківщині, коло сіл Недільної й Лужка Горішнього Турківського повіту (сьогодні села Лужок Верхній і Недільна належать до Старосамбірському райо-

ну Львівської області), під охороною піших і кінних частин УПА (кінний рій сформовано з вишколених вояків на конях, “зареквірованих” у стайні губернатора Отто Вехтера) почав свої наради Перший Великий Збір Української Головної Визвольної Ради (ПВЗ УГВР). У цьому Зборі взяло участь 20 осіб, які прийняли мандати членів УГВР за посередництва Ініціативного комітету для створення УГВР (ІК УГВР), котрий потрібні уповноваження отримав був від ГК УПА й Бюро Проводу ОУН. ПВЗ УГВР вибрав президію Збору в складі члена Бюро Проводу ОУН і Команданта запілля УПА, Ростислава Волошина (“Павленка”) як предсідника ПВЗ УГВР і мґ-ра Миколу Дужого, члена Проводу ОУН як секретаря Президії, вислухав звіт голови Ініціативного комітету (автора цих рядків), доповіді про міжнародне (доповідач Мирослав Прокоп) і військове становище (доповідач Роман Шухевич) і про теперішні зносини ГК УПА і Проводу ОУН з іншими державами (доповідач: Микола Леbedь, керівник Р-33 Проводу ОУН), провів дискусію над прослуханими доповідями й з черги перейшов до схвалення, після основної дискусії, таких документів ПВЗ УГВР, як Універсал УГВР, Плятформа й Устрій УГВР та текст Присяги Вояка УПА, які були представлені відповідними референтами.

ПВЗ УГВР вибрав Президента УГВР – проф. Кирила Осьмака, віце-президентів УГВР, – проф. Івана Вовчука, проф. о. д-р Івана Гриньоха, Василя Мудрого, членів Президії УГВР, голову Генерального Секретаріату УГВР (уряду) – Романа Шухевича і його членів – Ростислава Волошина – внутрішні справи, Романа Шухевича – військові справи, Миколу Леbedь – закордонні справи та Генерального суддю УГВР – проф. Ярослава Біленького⁶⁰. Технічна організація ПВЗ УГВР була у віданні згаданого вже інж. Романа Галібея, якому допомагали надрайоновий ОУН Турчанщини – “Борис” й пані Ніна Бачинська⁶¹, що з допомогою групи підпільниць керувала господарською сторінкою ПВЗ УГВР. Після вибору Президента УГВР, Президент, проф. Кирило Осьмак, склав присягу на руки Предсідника ПВЗ УГВР, мґ-ра Ростислава Волошина. 15 липня 1944 р. ПВЗ УГВР закінчився, і члени УГВР роз’їздилися, при чому ті з них, що були призначені до ЗП УГВР, полагодили свої організаційні й особисті справи, виїздили впродовж місяця закордон. До ЗП УГВР були призначені: Іван Вовчук, о. Іван Гриньох, Микола Леbedь, Василь Мудрий, Зенон Пеленський, Василь Потішко, Мирослав Прокоп, Дарія Ребет, Павло Турула, Петро Чуйко, Лев Шанковський – ра-

зом 11 осіб, в тому 4 члени ОУН. Закордоном мав до ЗП УГВР ще приєднатися інж. Євген Врецьона, член УГВР, який закордоном виконував доручення ГК УПА.

У ПВЗ УГВР брали участь такі особи (подаємо в поазбучному порядку, називаючи тодішні титули чи звання названих осіб, а теж (у дужках) підпільну установу, що поставила їх кандидатуру на членів УГВР): 1. Проф. Ярослав Біленький (ГК УПА), 2. Проф. Іван Вовчук (Провід ОУН), 3. Мгр. Ростислав Волошин (Бюро Проводу ОУН), 4. Проф. о. Іван Гриньох (БП Проводу ОУН), 5. Мгр. Микола Дужий (Бюро Проводу ОУН), 6. Микола Лебедь (Бюро Проводу ОУН), 7. Інж. Омелян Логуш (к-да запілля УПА)⁶², 8. Катерина Мешко, зам. Логуш (к-да запілля УПА)⁶³, 9. Василь Мудрий (ГК УПА), 10. Проф. Кирило Осьмак (к-да запілля УПА), 11. Зенон Пеленський (Провід ОУН), 12. Йосип Позичанюк (ГК УПА)⁶⁴, 13. Інж. Василь Потішко (Провід ОУН), 14. Мирослав Прокоп (Бюро Проводу ОУН), 15. Дарія Ребет (Бюро Проводу ОУН), 16. Д-р інж. Павло Турула (ГК УПА), 17. Проф. Лев Шанковський (ГК УПА), 18. Д-р інж. Павло Шумовський (к-да запілля УПА)⁶⁵, 19. Пполк. Роман Шухевич (Бюро Проводу ОУН)⁶⁶ і 20. Проф. Петро Чуйко (ГК УПА). Серед них було 8 членів ОУН Степана Бандери, у тому 7 членів Проводу та 12 не-членів ОУН. 14 названих народились на ЗУЗ (у тому 2 на Волині), а 6 на ОСУЗ і СУЗ.

Мали мандати на членів УГВР, але не взяли участі в ПВЗ УГВР через воєнні події: 1. Іван Багрянний (ГК УПА)⁶⁷, 2. Інж. Євген Врецьона (БП Проводу ОУН)⁶⁸, 3. Пполк. Варфоломій Євтимович (ГК УПА), 4. о. Олександр Малиновський (ГК УПА)⁶⁹, 5. Інж. Ілля Сем'янчук, а теж обсерватор Митрополита Андрея Шептицького, о. Микола Ґалянт й обсерватори екзильного уряду УНР, пп. Волков, Карнаухів і Шкурат. У цьому повному складі УГВР (25 осіб), членів ОУН було 9, а у тому 8 членів Проводу ОУН. Із них 8 осіб народилося було на ОСУЗ і СУЗ, а 17 осіб – на ЗУЗ. Із них 22 особи мали закінчену високу освіту, а 3 особи закінченої високої освіти не мали. Отже освітній ценз членів УГВР був, як на підпільну установу, дуже високий.

У роках 1944-1950, персональний склад УГВР поширився, через кооптацію, як на Рідних Землях, так теж в екзилі, але це вже належить до іншої теми. Кооптованих членів УГВР, на Рідних Землях, названо у Зверненні Воюючої України до української еміграції з 1949 р.⁷⁰

З відбуттям ПВЗ УГВР у липні 1944 р. Ініціативний комітет для створення УГВР припинив своє існування. Дякуючи праці цього комітету, в УГВР знайшлися люди різного походження й виховання, різних світоглядових і політичних переконань (від лівих соціалістів до правих монархістів включно), різних релігійних віросповідань, але об'єднаних однією спільною метою: причинитись до посилення українського революційного визвольного руху ОУН і УПА шляхом створення зорганізованого керівництва, що поставив собі завдання “здобути українську державу або згинуть в боротьбі за неї”. Була віра в масах, – правда, не серед мас на довго пригніченому Сході України, – що цю мету здобуття української держави можна досягнути, якщо віддано й жертвовно боротись за неї, а боротись треба, бо такі нагоди трапляються раз на десятки чи сотні років.

На жаль, український визвольно-революційний рух у роки Другої світової війни, представлений ОУН–УПА–УГВР, своєї мети досягнути не міг з причин, через які цієї мети теж не досягнули регулярні українські армії підчас визвольної війни 1917–1920 рр. Людей до визвольної боротьби зголошувалось мало і тоді, у 1917–1920 рр., а засобів для ведення обох воєн або зовсім не було, або були малі. УПА припинила боротьбу з цих самих причин, через які, перед 25 роками, припинила була свій переможний похід Чортківська офензива: брак зброї і набоїв. ОУН–УПА–УГВР знайшлися у такому ж чотирикутнику смерті, в якому, перед 25 роками, опинились об'єднані українські регулярні армії: Армія УНР й УГА. І тепер з чотирьох сторін на УПА наступали московські більшовики, німецькі гітлерівці, польські шовіністи і навіть чеські “демократи”, що видавали старшин і вояків УПА польським комуністам на страту як і перед 25 роками, були розпач і повний брак матеріяльних засобів для боротьби. “Вільний світ” так само байдуже дивився на визвольну боротьбу українських бійців, як і дивився на неї перед 25 роками. Було й навіть гірше: і тоді, і тепер Захід давав допомогу нашим ворогам, тоді, як відмовлявся дати ліків для поборення епідемії тифу, що за всіма знаками на небі й землі була методом “бактеріологічної війни” наших ворогів проти визвольної боротьби українського народу.

На жаль, до висвітлення цього “голокосту” перед 25 роками й тепер українська вільна наука навіть не підійшла. Як після 40 років вона собі загадала про голод 1932–1933 рр., то, може, за чергових 40 років загадає про епідемію тифу в

українській армії, що був теж “голокоством” української нації. Може, справді, українська вільна наука перестане застановлятися, чи українська визвольна боротьба під час Другої світової війни була ділом українських “фашистів”, а чи “демократів”, і студіями модерної історії України допоможе знайти причину двох катастроф у визвольних війнах українського народу у цьому столітті. Власне для допомоги у цих студіях і написано цей спогад – спогад свідка обидвох катастроф.

Філядельфія, 1984 р.

¹ ГК УПА – Головна Команда УПА сформувалась остаточно в другій половині січня 1944 р. Організаційний наказ з цього приводу був виданий 23 січня. Пор. Літопис УПА, т. I, стор. 157–170.

² В. Маркусь – д-р Василь Маркусь, професор Католицького університету в Чикаго. В дальших частинах цієї праці не подаватиму сучасних наукових чи професійних титулів названих осіб.

³ Пор. Енциклопедія Українознавства, IX. стор. 3348–3349.

⁴ Там само.

⁵ Джерелом помилкової назви “Ініціативна комісія” є така моя історія УПА, вміщена в Історії Українського Війська (далі – ІУВ), видання І.Тиктора, Вінніпег, 1953 (стор. 635-832), де таку назву помилково подано, але дату формування ІК подано правильно (березень 1944 р.). У цій праці, в розділі 10 “Політичні події, процеси, факти” (стор. 703-709), вперше інформацію про утворення, склад і дію УГВР подано до публічного відома, очевидно, без прізвищ, як Кирило Осьмак, Микола Дужий, Михайло Степаняк, яких у 1953 році подати не було можна з конспіративних причин, бо вони були в руках ворога. Праця ІК і сам ВЗ УГВР були добре законспіровані й тому невідомі широкому загалові. Це було причиною, що багато читачів ІУВ довідувалися про існування УГВР тільки з моїх інформацій у названій книзі. Пор. Іван Кедрин, Життя-події-люди. Спомини й коментарі, Нью-Йорк, “Червона Калина”, 1976, стор. 397-399.

⁶ 13 травня 1943 р., на нарадах Проводу ОУН-Б, Микола Лебець, що був тимчасовим Провідником ОУН-Б в імені ув’язненого Провідника Степана Бандери, уступив зі свого становища й на його місце Провід ОУН-Б обрав колеґіальний провід організації під назвою Бюро Проводу ОУН у складі: Роман Шухевич – голова, Зиновій Матла і Дмитро Маївський – члени. Улітку цього року Ґестапо схопило Зиновія Матла (на вулиці) і запротрило до гітлерівського кацету. Бюро Проводу ОУН у складі трьох осіб переобрано шойно на III НВЗ ОУН, в складі: Роман Шухевич – голова, Ростислав Волошин і Дмитро Маївський – члени. III НВЗ ОУН відбувся на Львівщині в днях 21–25 серпня 1943 р. Збір присвоїв Р. Шухевичові ступінь підполковника, а Р. Волошина призначив Командантом запілля УПА (Ком-Зап УПА) і підпорядкував йому всі ділянки ОУН-Б, що виконували запільні функції для УПА через військових референтів (“військовиків”) обласних проводів. До III НВЗ ОУН Роман Шухевич мав ступінь сотника (військова освіта: польська старшинська школа й скорочений курс Баварської військової академії).

⁷ Ці зацікавлення почалися від участі в семінарі української воєнної історії, що його вів на Таємному Українському Університеті у Львові проф. д-р Іван Кревецький, учень проф. М. Грушевського й перший український воєнний історик у Галичині. Дальші заінтересування, головню загальною воєнною історією, організацією війська, тактикою й стратегією прийшли самотужки. В 1936–1937 рр.

я допомагав Олексі Гасинові, майбутньому полковникові УПА й шефові ГВШ, опрацювати підручник для українських старшин, який появився був накладом Української Стрілецької Громади в Канаді.

⁸ Моя участь у дипломатичній місії ГК УПА до ГК Румунської місії в Кишиневі (голова – о. д-р Іван Гриньох, члени – Лев Шанковський, Микола Дужий і провідник Одеської області ОУН-Б “Річка”, описана в моїй книзі “Похідні групи ОУН”, в кінцевих розділах.

⁹ Прокоп Мирослав (нар., 1913), політичний діяч і публіцист ОУН-Б (“Вировий”, “Радович”), член крайового проводу ОУН-Б Київського краю (1942), член Проводу ОУН-Б (1943–1944), учасник переговорів з польським підпіллям і підпіллям ОУН-М, член УГВР і член її Президії, член ЗП УГВР.

¹⁰ Я помилився, якщо мова про гетьмана Павла Скоропадського, бо він згодом листовно “благословив” свого представника, пполк. Варфоломій Євтимовича, стати членом УГВР. Перебуваючи у Львові, Євтимович співпрацював з КВШ ОУН Львів, інспектуючи військові відділи УПА, і, як неперевершений знавець української військової термінології, давав цінні поради референтурі видання військових підручників для УПА. Думаю, що Статут польової служби УПА, перша частина, був його авторства. Пполк. Євтимович не міг взяти участь у ПВЗ УГВР, бо саме тоді сидів у німецькій тюрмі, прискаржений перед Гестапом своїми численними республіканськими противниками за зв’язки з “бандерівцями” у Львові. Гетьманові ледве вдалося вирвати його з тієї тюрми на волю.

¹¹ Вислід місії В. Охримовича був такий: през. Андрій Лівичський погодився був післати до УГВР обсерваторів екзильного уряду УНР, якими мали бути пп. Волков, Карнаухів й Шкурат (останній співпрацював з підпіллям ОУН-Б). Ісаак Мазепа поставився до місії В. Охримовича цілком негативно, чим справив Охримовичеві велику несподіванку, бо, з природи своєї ідеаліст і романтик, Василь Охримович захоплювався книгою прем’єра УНР у Першому Зимовому поході п.з. “Україна в огні й бурі революції”, що її три томи саме тоді появилися в Празі. Охримович радо бачив би І. Мазепу на чолі УГВР, хоч би навіть символічно. Прем’єр Ревай поставився був до місії Охримовича позитивно і висловив свою згоду включитися в УГВР у разі потреби.

¹² Прізвища намічених до ІК осіб, крім прізвища Ростислава Волошина, тодішнього Ком-Зап УПА, не пам’ятаю. Ростислав Волошин (1911–1944), визначний український студентський діяч у Варшаві (1933–1939), провідник ОУН-Б на Волині й Поліссі (“Північно-західний край”, 1941–1943), член Бюро Проводу ОУН і Ком-Зап УПА з серпня 1943 р., голова І Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії (прототип АБН – 21–22.XI.1943), став предсідником ПВЗ УГВР 11–15.VII.1944 і генеральним секретарем внутрішніх справ УГВР. Загинув у боротьбі проти московсько-більшовицького окупанта в серпні 1944 р. Пор. “Літопис УПА”, т. 8, стор. 59.

¹³ Іван Багрянний (1907-1963, правдиве прізвище Лозов’ягин), наддніпрянський письменник, публіцист і політичний діяч. В підпіллі ОУН-Б працював у пропагандивному апараті, остаточно в Головному Осередку Пропаганди ОУН (ГОП ОУН) під проводом члена Проводу ОУН-Б й УГВР, Йосипа Позичанюка (“Шаблюк”, “Шугай”). Через воєнні події в липні 1944 р. не брав участі в ПВЗ УГВР, до якої мав мандат від Проводу ОУН-Б, що спротивилися мандатові Багрянного, бо він, у лютому-березні 1943 р. залишився був у переходово зайнятій Червоною армією Охтирці, де й залишилась частина його сім’ї. У Братиславі І. Багрянний приєднався до ЗП УГВР, де очолював делегацію УГВР у переговорах з утвореним ОУН-М центром під назвою Всеукраїнська Національна Рада (ВУНР). Розчарування галицькими націоналістами, які в цих переговорах не мо-

гли знайти спільної мови, було причиною того, що І. Багрянний порвав з ОУН-Б і став згодом засновником нової наддніпрянської політичної партії під назвою Українська Революційна Демократична Партія (УРДП), якої став лідером. У цьому характері основно спричинився до розгрому американської русофільської концепції Комітету Визволення Народів Росії і її української диверсії в формі 5 псевдопартій під проводом ген. Гулая.

¹⁴ Инж. Роман Галібей є автором спогаду в журналі “Сучасність” чч.7-8 (197–201), 1984, в якому він описує свою технічну допомогу для організації ПВЗ УГВР, яку він подав як зв’язковий для окремих доручень Дарії Ребет, а згодом ІК. Інтелектуальний, енергійний, рішучий і відданий справі молодий підпільник ОУН, Роман Галібей виконав своє доручення технічної допомоги для організації УГВР і її ПВЗ УГВР у зразковий спосіб, так, що Збір, під кожним оглядом, відбувся без найменших перешкод. Особисто завдячую Р. Галібееві те, що випадково зустрівши мене з сім’єю в чужому мені терені й без зв’язків, в умовах розвалу німецького фронту під ударами Львівсько-Сандомирської офензиві Червоної армії (кінець липня 1944 р.), посадив нас усіх у найближчому селі на підпільну комунікаційну “лінію”, якою ми заїхали в околицю Турки в Карпатах за два дні. Усталеними в підпільній організації “лініями” перевозено підводами або на конях чи роверами осіб, пошту, вантаж різного призначення. На визначених “лініях” рух був постійний, а перевози могли бути “експресові” або звичайні. Найважливішою була “лінія К-В” (Карпати-Волинь), по якій проїжджали з Чорного лісу на Станіславщині до околиці Крем’янця (“республіка командира Енея”) за два дні.

¹⁵ Дарія Ребет, дружина Лева Ребета, що перебував тоді в гітлерівському кацеті за участь в УДП, дочка визначного українського педагога Омеліяна Цісика і його першої дружини, буковинки Лесі Федорович (перша вчительська посада О. Цісика була в Кіцмані на Буковині, і там в 1913 р. народилася дочка Дарія), мала в ОУН доволі довгий стаж праці з доростом і Юнацтвом ОУН (була референткою Юнацтва в КЕ ОУН ЗУЗ наприкінці 1930-их років) і через те мала широку знайомства серед членства ОУН і українського громадянства, що з цим юнацтвом контактувало. Дарія Ребет, член УГВР і ЗП УГВР, в час писання цих рядків, була одним з живим членом ІК, керувала справою майбутніх членів ІК під час моєї поїздки до Кишинева (січень–березень 1944р.) і тоді оформила мандати до УГВР таких осіб, як Василь Мудрий, Зенон Пеленський, а також тих членів ОУН-Б, що такі мандати погодились прийняти.

¹⁶ Провідні кадри ОУН-Б, що майже поголовно вийшли з “степанівського” Союзу Української Націоналістичної Молоді (СУНМ – “степанівського” тому, що в цій організації значну роль відіграли три Степани: Степан Охримович, Степан Ленкавський, Степан Бандера), були непоправними романтичними ідеалістами й життєвими оптимістами, а до вироблення таких прикмет характеру причинялася в значній мірі їхня довголітня приналежність до Пласту. Українська дійсність того часу не сприяла таким почуванням, зокрема, коли йдеться про політичну єдність тодішніх українських середовищ, а саме: двох державних центрів (УНР і гетьманський), які конкурували між собою, фракцій ОУН (ОУН-Б й ОУН-М), які поборювали одна одну, двох УПА (“бандерівської” й “бульбівської”) при діючій організації УЦК, що мала свої політичні амбіції й підтримувала набір до І УД УНА. Створити з цього всього один центр на зразок польської підпільної організації було не можливо. Зрештою, навіть у польській підпільній організації були в 1944 р. відосередні тенденції, що оформилися в організації окремих ендецьких Народових Сіл Збройних (НЗС), які зі своєю “Свентокшиською бригадою” почали були співпрацю з німецькою армією проти більшовиків. Про ці справи появилася цікава книжка: Zbigniew S. Siemiaszko, *Narodowe Sily Zbrojne*, London, 1982.

¹⁷ Дмитро Маївський (1910–1945), член Проводу ОУН (“Косар”, “Тарас”) і визначний підпільний публіцист (“Дума”), був, крім Якова Бусла (“Галини”) і старшин УПА, членом делегації, що на вимогу святоюрських кіл вела єдині в історії ОУН, УПА, УГВР переговори з представниками московсько-більшовицьких окупантів України, які відбулися на Зборівщині в лютому 1945 р. Голова делегації окупантів відрекомендувався як полк. Головка, що дало підставу для згодівь, що підсовєтський письменник Андрій Васильович Головка належить до совєтських органів безпеки. Пізніше відкрито в Києві справжнього полковника КГБ – Головка, який під псевдонімом Сергія Тарасовича Даниленка написав книжку п.з. “Дорогою ганьби і зради” (Київ, 1972), яку назвав “історичною хронікою” і яка, справді, є доволі детальною хронікою дій ОУН, УПА й УГВР та “унятської церкви” в кагебістській інтерпретації. У цій книзі, на стор. 261, є таке місце: “На початку 1945 року для бандерівського Проводу ОУН і УПА ... склалися такі обставини, коли він мусив показати своїм рядовим членам, ніби й сам шукає можливостей розпочати переговори з представниками Радянської влади, бо рядові члени бандерівського підпілля, так би мовити, “низи”, погрозували “верхам” зробити це самочинно. З цією метою два члени бандерівського проводу ОУН–УПА – заступник Шухевича Маєвський (так – Л.Ш.) і політичний вихователь УПА “Галина” в ніч з 26 на 27 лютого 1945 року, на 93-ім кілометрі дороги Львів–Тернопіль під охороною досить численної банди зустрілись з представником Радянської влади (ним був автор цієї книжки). Відбулася п’ятигодинна розмова...” (Далі автор передає її зміст). Отак полк. Головка перемінявся в Сергія Тарасовича Даниленка і, єдиний досі в літературі, згадав про переговори, які не відбував сам, але з іншими представниками “Радянської влади”, але про місце й дату яких інформує точно. Чому у цих спогадах немає згадки про прізвище “Галини” (Яків Бусел, відомий волинський націоналіст і публіцист) і про вареники, якими “радянських делегатів” гостили українські буржуазні націоналісти, то це вже належить до службових таємниць автора.

¹⁸ Василь Охримович (1914–1954), стрієчний брат Степана Охримовича (батьки їх, священики на Стрийщині, панотці Остап і Богдан були рідними братами), хоч молодий віком, але мав за собою вже довгий стаж ОУН, як йому ми, жартома, казали, “від коліски”. Неперевершений ідеаліст і романтик, але і людина дуже свідомо своїх обов’язків, невтомний у їх виконванні, Охримович, з усіх членів ІК, зробив таки найбільший особистий вклад в остаточну організацію УГВР. В екзилі, в Мюнхені, був кооптований до ЗП УГВР і як член УГВР виїхав на Україну, щоб взяти участь в боротьбі ОУН–УПА–УГВР. В Україні був схоплений органами безпеки, поставлений перед трибуналом Київської Особої Військової Округи (КОВО), засуджений до смертної кари й розстріляний в 1954 р.

¹⁹ Про переговори УПА з Угорською армією, що відбулися на Волині, є сполин учасника – в “Літописі УПА”, т.5, стор. 33–67. Про переговори УПА з 6-ю Угорською армією в Галичині (к-т ген. Фаркаш де Кішбарнак, в екзилі один з діячів АБН) та про переговори з ГК Угорської армії в Будапешті, за даними о. І. Гриньоха, українську делегацію очолював сот. Мирон Луцький, брат Остапа (див. “Сучасність”, 6.1985, стор. 98). Членом угорської делегації був (тоді капітан) Малетер, майбутній герой угорського повстання в 1956 р. Ніяких спогадів чи фактологічних описів, крім спогадів о. І. Гриньоха й коротких повідомлень, немає.

²⁰ Адвокат Михайло Степаняк, родом з Богородчанщини (с. Загвздь), був у своїй молодості визначним членом Комуністичної Партії Західньої України (КПЗУ). Болючий досвід сталінського розгрому КПЗУ, а згодом теж досвід першої московсько-більшовицької окупації Галичини в 1939–1941 рр. з її трагічним

завершенням – масakraми в'язнів у тюрмах після нападу гітлерівської Німеччини на СРСР, у яких загинули теж члени його сім'ї й близькі друзі, зблизили Степаняка до ОУН-Б ще під час окупації. У червні 1941 р. він отримав від Ярослава Стецька грамоту УДП на “старосту” Дрогобицької області. За німецько-гітлерівської окупації співпрацював у громадсько-політичному секторі підпілля ОУН-Б й згодом, став членом ІК для створення УГВР. За повторної московсько-більшовицької окупації був схоплений органами безпеки і засуджений на 10 літ каторги в советських концтаборах, з яких був звільнений за хрещовської відлиги, повернувся до рідного села, де й помер, здається, в 1967 р.

²¹ Інженер Ілля Сем'янчук (1895–1955 в Чикаго), поручник УГА, абсолювент празької політехніки, директор Повітового Союзу Кооператив у Станиславові, у часі війни директор “Центросоюзу” у Львові, був активним членом Фронту Національної Єдності (ФНЄ) під проводом Дмитра Палієва. Ця політична приналежність не перешкоджала зв'язкам інж. І. Сем'янчука з ОУН-Б і вже в липні 1941 р. дістав він від Ярослава Стецька номінацію УДП на “старосту” Станиславівської області. Дальші зв'язки інж. І. Сем'янчука з ОУН-Б завершилися організацією співпраці ОУН і УПА з кооперативним сектором (“Центросоюз”, “Маслосоюз”, “Народня Торгівля”), яка була доволі ефективна в цих часах. Досить згадати, що люди, які в містах працювали для потреб ОУН–УПА, отримували харчовий приділ, який за відповідними картками одержувано у відповідних крамницях “Народньої Торгівлі”. Цей приділ, а це знаю з власного досвіду, був більший від німецького харчового приділу. Таку співпрацю кооперації з ОУН–УПА зорганізував у “Райхскомісаріяті” (Волинь–Полісся) волинський кооператор Василь Мороз (“Зубатий”), у Галичині – інж. Ілля Сем'янчук (псевда його не пам'ятаю). Інж. І. Сем'янчук мав мандат до УГВР, але в Німеччині відмовився належати до ЗП УГВР, кажучи, що він у ПВЗ УГВР участі не брав і тому не міг бути обраний членом до ЗП УГВР, склад якого був обраний на ПВЗ УГВР.

²² Як учасник визвольної війни 1918–1920 рр. і підхорунжий УГА та Армії УНР (тоді теж відома, як “петлюрівська”), я був членом УВО, бо до неї мусіли належати всі, хто коли-небудь складав військову присягу УГА, і в ній моїм зверхником був Микола Бігун, товариш з гімназії і служби в Першій пластунській сотні в Стрию. Поза УВО, моя приналежність до українських організацій обмежувалася до професійної “Української учительської громади” чи комбатантської “Молодої громади” у Львові під проводом полк. Андрія Мельника, а теж до “Українського воєнно-історичного товариства” під проводом полк. (ген.) Михайла Садовського у Варшаві й Каліші.

²³ Для прикриття своєї праці в установах ОУН і УПА у Львові, я від травня 1942 р. був референтом професійного шкільництва в Шкільному відділі УЦК (кер. проф. Зенон Зелений, дуже гарна людина, патріот) і, згодом, референтом вишколів для потреб УЦК в Організаційному відділі УЦК (під проводом д-ра Миколи Ценка, а згодом д-ра Атанаса Фіголя). З визначних діячів підпілля в УЦК працювали ще Микола Дужий (згодом член УГВР), як заступник провідника Відділу культурної праці УЦК під проводом д-ра Михайла Кушніра, і д-р Богдан Тадей Галайчук, майбутній професор міжнародного права в аргентинському університеті, який був провідником Інформаційного відділу УЦК. Окружні й повітові УДК були сильно інфільтровані членами ОУН-Б, за винятком Перемиського комітету, де головою був кол. сотн. інт. УГА, д-р Микола Хробак, який особливо вороже ставився навіть до “бандерівського духу”, як казав. У цьому бажаю ще засвідчити, що нас усіх, тобто мене, Дужого і Галайчука ставлення до провідника УЦК, проф. д-ра Володимира Кубійовича, було льояльне, бо ми переконалися в його безкорисливості, щирому українському патріотизмі, ша-

нували його науковий підхід до вирішування всіх справ. І навіть його нехоть до нашого середовища (ОУН–УПА) ніколи не виходила поза межі пристойності, і ми вважали її приватною справою професора, якою вона й була.

²⁴ Текст постанов II (Краківського) ВЗ ОУН подано в книзі “Українська суспільно-політична думка в 20 столітті, документи і матеріали”, яку упорядкували Тарас Гунчак і Роман Сольчаник (“Сучасність”, 1983, т. 3, стор. 7-22).

²⁵ Розпорядження Команди УПА в земельній справі надруковано в підпільній газеті “За самостійну Україну” (ч. 8, 24 жовтня 1943 р.). Примірник цього числа газети є в бібліотеці Дослідно-видавничого товариства “Пролог” у Нью-Йорку.

²⁶ Лісові табори, в яких жидівські кравці й кравчині, шевці тощо готували білизну, одяг і взуття для потреб УПА, організував шеф господарського сектору УПА–Північ, відомий волинський кооператор Василь Мороз (“Зубатий”), що загинув у московсько-більшовицькому концтаборі. Більшість цих таборів розгромлено підчас великої офензиви проти УПА й підпілля ОУН–Б німецько-гітлерівських окупантів під проводом майбутнього пацифікатора варшавського повстання обергрупенфюрера СС Еріха фон дем Бах-Зелевського (Потоцького), що мало місце в липні–серпні 1943 р. Все ж таки деякі з цих жидівських таборів, у недоступних лісах, якимось перебували ще цю офензиву й працювали аж до повороту московсько-більшовицьких окупантів на Волинь (у січні 1944 р.). Жидівські джерела загадують про такі табори: біля м. Ратне, біля Порицька (тепер Павлівка, Іванівського р-ну, Волинської області), в якому мало бути 100 жидів і жидівок, а теж табір у Кудринках (має бути в Криничках), у лісах коло Тучина (тепер Гощанського р-ну Рівненської області), де мало перебувати 400 жидів і жидівок. Пор. Betty Eisenstein-Koshev, “Die yidn in Volin” Fun noentn ovar (New York, 1957), III, стор.62-64. Авторка подає, що перед приходом Червоної армії “бандерівці” постріляли всіх таборовиків, а теж усіх жидівських лікарів, що служили в УПА (там само, стор. 63), але кілька рядків далі подає, що в Люблині зустріла 17 жидів з табору в Криничках, отже признає, що “бандерівці” всіх таборовиків не постріляли. Очевидно, “бандерівці” й не думали цих жидівських таборовиків стріляти: в міру наближення советської армії до місця таборів жидівський персонал звільнювано з таборів, щоб він рятувався на власну руку. Під сучасну пору, за свідченням ізраїльського журналіста, покійного Лева Геймана, в Ізраїлі живе 52 жидів, які признаються, що їх зберегла при житті УПА. У цьому місці треба підкреслити, що жидівська мемуарна література в єврейській (іврит) та жидівській (іддіш) мовах дуже багата, і майже кожне містечко в Західній Україні має свою “сефер” (книгу), в якій описується переживання жидівського населення цих містечок у роки Другої світової війни. Література ця дуже українофобська і часто подає за факти різні вигадки й фальшивки. Незважаючи на це, українська наука навіть не підійшла до вивчення цієї літератури.

²⁷ Про номінацію Ростислава Волошина вже згадувано. Про організацію революційного пляцдарму на Західній Україні див. розвідку Мирослава Прокопа “УГВР з перспективи століття” (“Сучасність”, 1984, 7–8, стор. 134-135) і цитовані там місця – “Літопис УПА”, т. 2, стор. 30, 129, 142.

²⁸ Див. Лев Шанковський. “Похідні групи ОУН”, Мюнхен, “Український Самостійник”, 1958, 370 стор.

²⁹ Ось назви деяких книжок, виданих московсько-більшовицьким агітпропом (апаратом агітації й пропаганди в ЦК КПСС): 1) Академія Наук УРСР, Інститут історії, “Про справжнє обличчя українського буржуазного націоналізму” (Київ, 1974); 2) М. М. Варварцев, “Буржуазно-націоналістична пропаганда на службі антикомунізму” (Київ, 1974); 3) М. М. Варварцев “Буржуазне “українознавство” – знаряддя ідеологічних диверсій імперіалізму” (Київ, 1976); 4) Клим Дмитрук,

“Безбатченки” (Львів, 1972); 5) В. В. Добрецова, “Націоналізм – релігія на службі антикомунізму” (Львів, 1976); 6) В. Ю. Євдокименко, “Критика ідейних основ українського буржуазного націоналізму” (Київ, 1974); 7) В. Чередниченко, “Націоналізм проти нації” (Київ, 1970). На жаль, серйозного наукового дослідження, що виходило б поза примітивну московсько-більшовицьку вульгаризацію й фальсифікацію історії українського націоналізму, у цьому списку немає.

³⁰ John A. Armstrong, *Ukrainian Nationalism*. 2nd ed. New York, 1963. Важливо користуватися цим справленим і доповненим виданням, а не першим із 1955 р., в якому не бракує помилок, цілком зрозумілих у піонерській праці. Недавно проф. др. Богдан Винар у Денвері видав третє видання книги проф. Армстронґа, але воно нічим не різниться від 2-го видання.

³¹ Уже у Листопадовому зриві 1918 р. члени Пластового уладу відіграли чималу роль. Про неї див. Володимир Татомир, “Юнацтво в обороні рідної землі. Спогади про участь української молоді у Визвольних Змаганнях 1918–1920 років”. Філадельфія, Вид. “Молода Просвіта”, 1960 164 стор. У Стрию, де не було ніякої військової кадри, що могла провести Листопадовий зрив, його здійснили пластуни, що згодом оформились в Першу пластунську сотню УГА, але коли “другої” й “третьої” пластунової сотень ніде не постало, Державний секретаріат військових справ (ДСВС) Західної області УНР назвав Стрийську сотню Окремою пластуновою сотнею УГА, Пор. Лев Шанковський, “Стрийські пластуни у визвольних змаганнях”, у книзі: “Українська армія в боротьбі за державність”, Мюнхен, 1958, “Дніпрова хвиля”, стор. 106–116. Брак пластунової сотень в інших містах Галичини не свідчить про байдужість юнацтва до боротьби за державність. Просто в інших містах молодь поповнила була фронтів частини, як у Львові, або готувалась до боротьби в характері елевів старшинських шкіл, як у Коломиї, Станиславові, Тернополі, Золочеві та Самборі.

³² Див. Heinz Hohne, *Canaris*. Translated from the German by J. Maxwell Brown John. New York, Doubleday & Co. Inc. Garden City, 1979, стор. 314 фф, 365, 451–452, 459, 462–463. У німецькій мові: *Canaris. Patriot im Zwielicht*, Munchen, C. Bertelmann Verlag, 1976. На відміну від попереднього біографа адм. Канаріса, Карла Гайнца Абсгаґена й інших, що возвеличували адм. В. Канаріса й називали його “громадянином світу” (*Weltburger*), автор цієї біографії (Гайнц Гине) ставить до адмірала В. Канаріса критично, а до української визвольної справи – байдуже, а проте, його біографія адм. В. Канаріса строго наукова й об’єктивна. Автор стверджує, що офіцери Абверу на чолі з адм. В. Канарісом уважали щиро, що українські визвольні сили можуть бути надійним союзником Німеччини у війні, і ніяк не розцінювали ОУН як свою агентурну організацію, але як надійного союзника. Автор теж стверджує, що адм. В. Канаріс цінував полк. Є. Коновальця і радо перебував у його товаристві, а після смерті полковника особисто дбав про його могилу в Роттердамі.

³³ Альфред Розенберґ представив свої плани Гітлерові на конференції 20 квітня 1941 р. Про те див. Jurgen Thorwald, *The Illusion. Soviet Soldiers in Hitler’s Armies*, New York and London, Harcourt, Brace, Jovanovich, 1974, pp. 6–15.

³⁴ Відновлення самостійної литовської держави проголосила в Ковні 24 червня 1941 р. підпільна литовська націоналістична організація під назвою ЛАФ – “Фронт Литовських Активістів”, своїм характером дуже подібна до ОУН. Все ж таки, хоч це проголошення закінчилося тим самим, що й українське проголошення у Львові 30 червня 1941 р., а саме – уневаженням з боку німецьких окупантів і їх поліційними репресіями проти ініціаторів, усі литовські політичні середовища визнали й визнають литовський Акт 24 червня як політичний акт усього литовського народу, конечний у даних умовах й обставинах, і на нього,

як на державний Акт, покликався навіть екзильний литовський уряд у Лондоні, створений литовським президентом Антонасом Сметоною в Ейдкунах (на німецько-литовському кордоні), коли він був змушений залишити Литву з огляду на окупацію її советською армією. Т. зв. “Ейдкунські акти” покликали були до життя литовський екзильний уряд у Лондоні, який існував до вибуху німецько-советської війни, в якій Велика Британія проголосила себе союзником Москви й протисовітського литовського уряду на своїй території толерувати не могла. Як же інакше такі справи виглядають у нас!

³⁵ Німецько-гітлерівські окупанти запроторили були українських творців Акту 30 червня до концтраційного табору в Саксенгаузені (Степан Бандера, Ярослав Стецько, Володимир Стахів) або до концентраційного табору в Освенцімі-Аушвіц – Роман Ільницький, Лев Ребет, Дмитро Яців, а литовських (прем’єр Казис Шкірпа, віцепрем’єр Юозас Амброзевічюс) – до концентраційного табору в Дахау.

³⁶ Характеристичні погляди з цього приводу висловив кореспондент шведських газет у Берліні Арвід Фреборг у своїй книзі “По за залізним валом”, що появилася була у шведській, німецькій та італійській мовах. Про неї ближче у нашій статті у книзі Ярослава Стецька, “30 червня”, Торонто, 1966.

³⁷ Віктор Коваль, “В роки фашистської навали. Україна в міжнародних відносинах у період Великої Вітчизняної війни”. Київ, Держвидав політичної літератури, 1965, стор. 13.

³⁸ Там само.

³⁹ A. Sanders, *Um die Gestaltung Europas Osteuropa in kontinental-europäischer Schau* (За формування Європи: Східна Європа з континентально-європейського погляду). München, Hohenheim Verlag, 1938. Під псевдонімом А. Сандерса ховався грузинський емігрант Александер Нікурадзе, який був громадянином Німеччини, членом німецької націонал-соціалістичної партії й належав до найближчого оточення Альфреда Розенберга, тоді керівника закордонної політики нацистської партії. Книгу цю, написану партійцем з найближчого оточення А. Розенберга, навіть високі члени нацистської ієрархії довгий час уважали програмою закордонної політики нацистської партії. Доречі, цієї програми пробував дотримуватися Альфред Розенберг, навіть тоді, коли він став міністром окупованих територій на Сході. Але він був безсильний супроти верхівки власної партії, яка перед самою війною заплянувала іншу політику на Сході і знайшла для неї “ідеального” виконавця в постаті Еріха Коха, райхскомісара України, якого деякі німецькі історики, як Петер Кляйст, вважають агентом Сталіна. Про німецьку політику в Україні див. серію наших статей у журналі “Київ”, Філядельфія, в 1954 р., чч. 1-6.

⁴⁰ Пор. Лев Шанковський, “Похідні групи ОУН”, розділ 14: “Переговори представників ГК УПА з представниками румунського уряду й ГК румунської армії в Кишиневі в 1944 році”, Мюнхен, 1958, “Український самостійник”, стор. 268-287. Перед книжковою появою, праця ця надрукована була в 92 підвалах газети “Український Самостійник”, в 1956-1957 роках. У праці немає дати, коли ці переговори відбулися, але в архіві Р-33 (Референтура зовнішніх зв’язків Проводу ОУН, яку очолював Микола Лебедь), мусять бути звіти й протоколи з цих переговорів з поданою датою. 19 березня 1944 р. советська армія форсувала Дністер в районі Могилева-Подільського та почала наступ у напрямі Чернівців і зайняла теж Снятин, Заболотів і Коломию. На підставі цієї реконструкції подій, думаю, що наші переговори в Кишиневі відбулися 20 і 21 березня 1944 р. До Львова ми повернулись, приблизно 23 березня, а перша нарада Ініціативного комітету, на якому мене обрали його головою, мала місце у Львові, в будинку “Просвіти”, в суботу 25 березня 1944 р.

⁴¹ У складі Ініціативної Комісії для створення УГВР, що існувала при Проводі ОУН, поза Дарією Цісик-Ребет і Дмитром Маївським (істориком “Тарасом”), із 9 її членів знаю Мирослава Прокопа (“Радовича”, “Вирового”) та Ростислава Волошина (“Павленка”). Ініціативна Комісія інтенсивно працювала на переломі 1943 і 1944 років. Головним змістом цієї праці були переговори членів Комісії з провідними особами ОУН під проводом полк. Андрія Мельника, а зокрема з заступником голови Проводу Українських Націоналістів (ПУН) – д-ром Кандибою-Ольжичем, який перебував у Львові, і його прибічниками (Ярослав Гайвас, Теофіль Бак-Бойчук, Яків Шумелда й інші), що після київської й почаївської конференції ОУН полк. Мельника, під проводом Ольжича почали організувати збройні відділи своєї організації для боротьби проти німецько-гітлерівських окупантів і виразно схилились до відновлення єдності ОУН. Переговори ці припинилися після скритого вбивства полк. Романа Сушка (12 січня 1944 р.), що його знову більшість “мельниківців” записала на “бандерівський” рахунок і навіть так досі записує, а стали зовсім неможливими після несподіваного арешту гестапівцями Ольжича у січні, замордованого в концтаборі Саксенгаузен у травні 1944 р. Про смерть Ольжича повідомив полк. Мельника, в’язня в Саксенгаузені, інший в’язень цього концтраку – Степан Бандера. Пор. Андрій Мельник, “Пам’яті впадших за волю і велич України” у книзі ОУН 1929–1954, виданій в Парижі в 1954 р., стор. 31. Доречі, атмосфера після скритовбивства Р. Сушка була теж великою перешкодою в праці ІК.

⁴² Українська дивізія “Галичина” заіснувала, дякуючи ініціативі губернатора Отто Вехтера, який був одним із тих німецьких адміністраторів окупованих земель України, що повністю зрозуміли значення українського фактора в боротьбі проти Москви. Вехтер зумів, для своєї ідеї, переконати райхсфюрера СС Гімлера, який дав Вехтерові дозвіл на набір до дивізії. Все це діялось поза плечима Гітлера, який на початку війни проголосив був, що “унтерменші” не можуть носити зброю й не можуть її мати росіяни, українці та інші. Коли Гітлер шойно в 1945 р. довідався про існування дивізії, він попав у звичайній собі шал і наказав роззброїти дивізію, а її зброю – передати німецьким частинам. Цього наказу не виконано, бо вже не було коли його виконувати, але він “висів” над дивізією в останні тижні її існування, хоч і був саботований самими німцями, які розуміли його безглуздість. Тут також важливою справою для оцінки політичного статусу дивізії є початкова заборона називати дивізію “українською”, а тільки “галицькою”. Заступник фюрера Борман пояснював, що “галиціанер” не мають нічого спільного з “правдивими” українцями, які є деякою “відміною” росіян. Отже, в таких умовах говорити про “Червону калину” було абсурдом.

⁴³ Пор. спомини полк. Євгена Побігушного-Рена: “Мозаїка моїх споминів”, Мюнхен-Лондон, 1982, третя частина яких, “В дивізії Галичина” (стор.111–210), є дуже цікавою характеристикою дивізії з погляду її учасника – високого старшини, що свою військову кар’єру розпочав в УГА, а згодом продовжував у польській армії й Дружині Українських Націоналістів (ДУН) в 1914–1941–1942 рр. Про позитивне наставлення ГК УПА – ген. Романа Шухевича – Тараса Чупринки до військового вишколу в рядах дивізії може свідчити факт, що він доручив мені й старшині – КВШ Львів, сот. Степанові Новицькому (“Спецові”) писати статті до газет “Львівські вісті”, “Краківські вісті” про вагу військового вишколу. З власних статей пригадую такі: “Що таке модерна стрілецька дивізія?” у газеті “Львівські вісті” та статтю “Вага військового вишколу” в газеті “Краківські вісті”.

⁴⁴ У краківському ІІ ВЗ ОУН в квітні 1941 року (“бандерівською”) брало участь 18 делегатів з України, які нелегально перейшли кордон і після Збору повернулись в Україну. Але повертаючись із ІІ ВЗ ОУН в Україну, при переході кор-

дону загинули крайовий провідник ОУН Володимир Тимчій (“Лопатинський”), його зв’язкова Зєна Левицька та член охорони Микола Опришко.

⁴⁵ Микола Дужий (1902–1955), мгр. філософії (історик), студентський і просвітанський діяч, 1930–1939 рр. секретар “Просвіти” й редактор “Студентського шляху”, член Проводу ОУН Степана Бандери, заступник голови Відділу культурної праці УЦК, секретар Президії ПЗВ УГВР, схоплений советськими органами безпеки в підпільній друкарні “Прага” після викриття її влітку 1945 р., перебував у концтаборі від 1946 до 1955 р., звільнений з приводу хвороби, помер після звільнення у Львові, де мав величавий похорон з участю делегацій багатьох сіл Львівщини, що несли 70 вінків.

⁴⁶ Пор. Лев Шанковський, “Українська Повстанська Армія”, “Історія українського війська”, 2-ге доповнене видання, Іван Тиктор, Вінніпег, Канада, Клуб приятелів української книжки, 1953, стор.635–832, про УГВР, стор.703–709. Пор. теж Іван Кедрин, “Життя, події, люди. Спомини і коментарі”. Нью-Йорк, “Червона калина”, 1976, стор.397, 399.

⁴⁷ Знаємо гострі напади на “бандерівців” за їх вигадану причетність до “скритовбивства” полк. Романа Сушка (“Кіндрата”, “Сича”), але ніхто досі, крім автора цих рядків, не пробував аналізувати цього вбивства. У мене було дві статті на цю тему, обидві – в “Гомоні України”. Одна з них – відповідь Євгенові Онацькому на його статтю про УПА у Малій енциклопедії. У цих статтях я заперечував тезу про вбивство полк. Р. Сушка “бандерівцями”, а вказував на Гестапо, як на спричинника вбивства, яким воно почало розгром ОУН під проводом полк. Андрія Мельника, бо відразу по вбивстві арештовано Ольжича і брутално замордовано в концтаборі, а згодом теж арештовано полк. Андрія Мельника й посаджено в концтабір Саксенгаузен, де вже перебували ув’язнені Степан Бандера і Ярослав Стецько, а теж продовжувано арешти й інших провідників “мельниківців”. Безпосередньою причиною вбивства полк. Романа Сушка, яке могло бути доконане українцями-агентами Гестапо, був факт, що Гестапо впало на слід акцій полк. Р. Сушка для знайдення безпосередніх контактів із західними альянсами (полк. Сушко ці контакти знайшов!), а теж бажання пограбувати його помешкання, адже Гестапо знало, що в ньому зберігаються значні фонди на акції, що їх провадив полковник. Полк. Роман Сушко (1894–1944), хоч у розколі ОУН залишився на боці ОУН-М, ніколи не виступав проти ОУН-Б, бо такі виступи не належали до його обов’язків, навпаки, втримував близькі контакти із своїми колишніми співпрацівниками в ОУН – Романом Шухевичем, Миколою Лебедем, Олексою Гасином й іншими, і з цього погляду теза, що полк. Р. Сушка вбили “бандерівці”, абсурдна. Після скритовбивства гітлерівські окупанти інтенсивно ширили вістку, що за вбивство відповідає Микола Лебець, бо їм на руку були чвари в ОУН, крім того, таким обвинуваченням вони відвертали увагу української публічної opinio від факту, що самі, в січні 1944 р., вбивством полк. Сушка й арештом Ольжича почали були розгром ОУН полк. А. Мельника. Цікаво, що Гестапо не знало, що Лебець вже не був тимчасовим провідником ОУН Степана Бандери, як його другий заступник, але референтом зовнішніх справ Проводу ОУН, і в такому характері ніяких “присудів смерті” видавати не міг (ніхто в ОУН Степана Бандери не міг!), і тільки довідавшись про те, пропаганда Гестапо “забула про Лебець” і почала перед львів’янами обвинувачувати у вбивстві... Романа Шухевича, що вже було повним абсурдом. На жаль, були люди у Львові, що в цю пропаганду вірили, і ще недавно мені довелося почути від одного із тих неподєднаних, що “забути й простити не можуть”, що він сам бачив наказ Романа Шухевича для вбивства полк. Романа Сушка. І ще від нього почув, що мотивом для того чину була здогадна кара полк. Сушкові від ОУН–УПА за його контакти з

польською Армією Крайовою (АК), де полк. Сушко шукав контактів із західними альянтами. В дійсності, контакти ОУН Степана Бандери з керівництвом польської “підпільної держави” й АК тривали безперервно від часу переходу ОУН–УПА до підпілля, а згодом – до збройної боротьби проти німецько-гітлерівських окупантів, а що вони закінчились успішно щойно 18 травня 1946 р., то тільки з вини польської сторони, яка, надіючись на допомогу Англії й Черчілля, вимагала від ОУН–УПА підпорядкування польській підпільній державі.

Переговори закінчились успішно, коли польська сторона побачила після війни, як ця допомога Англії й Черчілля виглядає, й тоді мали місце збірні збройні акції польської й української підпільних армій на місто Грубешів уночі з 27 на 28 травня 1946 р. Доречі, всі ці справи висвітлено у відомій польській праці *Droga do nikod* польських режимових авторів Антона Б. Щесьняка і Веслава З. Шоти (Варшава, 1973, стор. 327-352), але забувається про українські джерела, зокрема, треба згадати тут розвідку Євгена Прірви (Штендери): “УПА і ВіН скорегували т. зв. лінію Керзона” у журналі “До зброї”, Мюнхен, 1951, ч. 10–23 та його ж “Дії УПА на оперативному терені між ріками Сяном і Бугом” в 1952 р. в журналі “До зброї”, Мюнхен, 1952, числа 16–29 і 17–30. Пор. “Історія українського війська”, стор. 775–776. Так чи інакше, пропаганда про скритовбивство Р. Сушка “бандерівцями” була великою перешкодою у праці ІК УГВР, а зокрема в його, а згодом – ЗП УГВР переговорах з “мельниківською” ВУНРадою.

⁴⁸ Василь Мудрий (1893–1966), журналіст, громадський і політичний діяч, головний редактор газети “Діло” (1927–1935), в 1926–1935 рр., заступник голови УНДО й автор його програми, з 1935 року голова УНДО, як також Української Парламентарної Репрезентації. Автор праці про Таємний Український Університет у Львові п.з. “Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях” (Львів, 1925, згодом теж інші видання). Співпрацював із ОУН Степана Бандери від 1941 р., був членом і віцепрезидентом УГВР.

⁴⁹ Проект універсалу УГВР склав о. Іван Гриньох, з деякою допомогою автора цих рядків. Для зредагування Устрою й Платформи УГВР поклікала комісію, що діяла, здається, під проводом Мирослава Прокопа. Документи військового характеру (“Присяга вояка УПА” й інші постанови) підготував ГВШ УПА під проводом самого Романа Шухевича (“Тараса Чупринки”).

⁵⁰ Тільки підпільні клітини другого рангу, тобто обласні проводи ОУН і команди Воєнних округ УПА (ВО УПА): 1. Львів і північно-західня частина Львівської області, головню Янівський полігон; 2. Буг (поріччя р. Бугу, тобто західня і південна частина Львівської області); 3. Лисоня – Тернопільська область без Крем’янецьчини, але з Рогатинським, Бурштинським і частинно Галицьким районом тодішньої Станіславської області; 4. Говерля – Станіславська й Чернівецька області, без Рогатинщини; 5. Маківка – Дрогобицька область. Після закінчення Другої світової війни утворено ще ВО ч. 6: Сян, до якої увійшли українські землі поза лінією Керзона (Закерзоння), тобто Холмщина, Посяння й Лемківщина. Установами першого рангу були підпільні клітини, що служили Проводові ОУН чи ГК УПА, наприклад, Головний Військовий Штаб УПА (ГВШ УПА), орган ГК УПА, творений на базі колишнього КВШ ОУН Львів, що був найкраще організованим штабом ОУН ще в 1941 р. Він діяв під проводом ген. Дмитра Гриця або полк. Олексія Гасина. Крім нього, у Рівному під проводом полк. (ген.) Леоніда Ступницького діяв КВШ ОУН ПЗУЗ, що згодом став Командою УПА–Північ, і формувався КВШ ОУН Карпати у Чорному лісі на Станіславщині під проводом полк. Івана Бутковського. Клітини першого рангу мали право ставити кандидатури майбутніх членів УГВР.

⁵¹ Документи ці опубліковано у цитованому вже збірнику “Українська суспільно-політична думка в 20 столітті” Тараса Гунчака й Романа Сольчаника, “Сучасність”, 1983, т. 3, стор.74-81 і 57-73, а також у документальних збірках ЗЧ ОУН.

⁵² Майор УПА Д. Карпенко –“Яструб” загинув 17 грудня 1944 р. після успішного бою “Сіроманців” за містечко Нові Стрілища, убитий московсько-більшовицьким агентом, інфільтрованим до “Сіроманців”. Убивання командирів УПА із засідки або підісланими сексотами було освяченим московською традицією засобом у боротьбі проти УПА, мовляв, “убийте пастиря, а вівці самі розбіжаться”. Пор. Лев Шанковський, “УПА на Підгаєччині. Причинки до історії В.О. ч. III, “Лисоня”, збірник: “Підгаєцька земля”, Дітройт, 1970, стор.260-261.

⁵³ Традиції українського повстанського руху після визвольної війни в УПА репрезентував теж полк. (ген.) Леонід Ступницький, командир бригади в Другому зимовому поході в 1921 р., що закінчився трагедією Базару. За плянами ген. “Тараса Чупринки” з 1940 р., I корпус української армії мав дістати назву “Холодний Яр”, а II корпус – “Помста Базару”. Відповідно до цього часто курені, сотні чи відділи УПА мали назви: “Холодний Яр”, “Помста Базару” тощо. Пор. нашу статтю в “Історії українського війська”, назв. праця, стор. 641-643.

⁵⁴ “Злочини комуністичної Москви в Україні вліті 1941 року”. Нью-Йорк, “Пролог”, 1960, стор. 82-86.

⁵⁵ Незважаючи на підказувану ворогами українського визвольного руху прихильність українців до Німеччини чи навіть гітлеризму, в українській пресі між двома війнами працювала ціла низка журналістів, які гостро виступали проти А. Гітлера й гітлеризму, досить згадати тільки д-ра Петра Ісаєва, редактора журналу “Дзвони”, журналістів радикальної преси, а навіть оунівського “Нового села” та інших видань. Публічна опінія в Західній Україні, якщо вона була філо-германська, орієнтувалася не на Гітлера чи гітлеризм, на рваншистську Німеччину, яка була ворогом обох потуг, що загарбали були Україну, – СРСР і Польщі. Ніде правди діти, ніхто, не тільки серед українців, але й серед інших народів, не виключаючи й жидів, від гітлеризму масового народовбивства не чекав й воно було несподіваним ударом для цілого світу.

⁵⁶ Проф. д-р Василь Сімович співпрацював із Р-33, під проводом Миколи Лебедя. Сімович, який учився у Чернівцях, а потім працював у цьому місті, де був редактором “Буковини”, знав добре румунську мову, й тому Лебедь прохав його посередничити в румунських контактах. Цим “румунським контактам” Сімович дуже імпонував, й, одного разу, вони зааранжували виїзд проф. Сімовича до Чернівців у мундирі румунського вояка і з фальшивими документами. Старший віком професор не вагався виконувати такі завдання, бо розумів, що в Румунії він нав’язує контакти з високопоставленими особами, які можуть допомогти перекинути представників ОУН–УПА до Туреччини, де вони мали б можливість нав’язати контакти із західними альянтами. У переговорах з ГК Румунської армії у Кишиневі мав брати участь проф. Сімович, але, на жаль, в останній хвилині він захворів і... помер. Крім співпраці із Р-33, проф. Сімович очолював у підпіллі ОУН–УПА комісію для організації шкільництва в майбутній УССД. Ця комісія під проводом проф. Сімовича випрацювала дуже цікавий проект організації українського шкільництва, який свого часу був реферований у газеті “Час” у Фюрті, Німеччина. На жаль, цієї публікації немає під рукою.

⁵⁷ Нестор Ріпецький, письменник, журналіст, активний член підпілля ОУН, співпрацівник Р-33, з 1950 р. в Канаді, де передчасно помер, у своїх творах часто зображував підпілля ОУН–УПА і деяких його визначних персонажів, як наприклад, у повісті “Галя” – красуню Галю Заячківську (“Уляну”), провідника Юнацтва ОУН, яка загинула у бою проти гітлерівських окупантів на Чортківщині,

дня 24 лютого 1944 р., або в повісті “РЗЗ”, де представлено Референтуру зовнішніх зв’язків Проводу ОУН (Р-33) на широкому тлі боротьби ОУН–УПА проти гітлерівських окупантів у Західній Україні. Як визначний журналіст, Нестор Ріпецький був теж автором статей у підпільній та легальній пресі на ці теми. Історик Українського Січового Стрілецтва, сам УСС з 1914 р., д-р Степан Ріпецький дуже любив свого братанича і не міг не перейнятися його ідеями, за-пальною манерою, притаманною для Нестора Ріпецького.

⁵⁸ Неприсутність д-ра Степана Ріпецького, голови УДК у Сокалі, можна пояснити фактом, що сокальська станиця СД (Aussendienststelle des Sicherheitsdienstes) була дуже невдоволена Ріпецьким як головою УДК за його наполегливу оборону Іллі Сапіги, якого ця станиця після повороту Сапіги з полону розстріляла. Сапіга прибув до Сокаля в 1939 р., де обняв пост завідувача РайВНО (районного відділу народньої освіти) і невдовзі став популярний серед українців як український патріот і добрий педагог. Сапіга був капітаном советської армії й у травні 1941 р. був мобілізований до активної служби, але скоро потрапив у німецький полон, був з нього як українець звільнений (німецька армія до листопада 1941 року звільнювала українців з полону на підставі домовлення ще адм. Канаріса з полк. Євгеном Коновальцем з 1937 р., про що вже була мова) і повернувся до Сокаля, де жила його дружина й сім’я. У Сокалі станиця СД арештувала Сапігу й розстріляла на підставі відомого гітлерівського наказу про знищування “комісарів”. Численні інтервенції в обороні Сапіги не мали успіху: стало ясно, що станиця СД у Сокалі виконує наказ своїх зверхників з Москви, які капітана Сапігу вважали зрадником й вирішили його знищити німецькими руками. Оскільки в обороні Сапіги сильно був заангажований голова УДК, д-р Степан Ріпецький, я думаю, що він передбачливо на якийсь час покинув Сокаль, щоб самому не стати жертвою цієї гітлерівської поліційної установи, а може, одночасно і московської агентури.

⁵⁹ Проф. д-р Матвій Стахів, як теж інший радикальний діяч, адвокат д-р Володимир Лисий з Тернополя, який був членом УДП у червні 1941 р., а теж отримав від Ярослава Стецька грамоту на “старосту” Тернопільської області, орієнтувались на адвоката, д-ра Костя Паньківського, який теж був членом УДП, але, ставши віце-президентом Українського Центрального Комітету (УЦК), почав проповідувати орієнтацію на беззастережну коляборацію українців Галичини із німецько-гітлерівськими окупантами, тим самим гостро виступаючи проти самостійницької лінії ОУН Степана Бандери. Пор. спогади Костя Паньківського: “Від держави до комітету” (1955), “Роки німецької окупації” (1965), “Від комітету до державного центру” (1968). У роки між двома війнами Паньківський часто виступав як оборонець у політичних процесах членів ОУН і друзів з деякими із своїх клієнтів, але завжди, як провідний діяч УПСР, критично ставився до ОУН, і це критичне наставлення часто повторяється в його спогадах.

⁶⁰ Проф. Ярослав Біленький зі Львова, гімназійний учитель, а згодом доцент Львівського університету ім. Івана Франка, був секретарем Ради сеньйорів, перейменованої в Українську Національну Раду у Львові в 1941 р. Після ліквідації львівської УНРади, проф. Біленький активізувався в підпіллі ОУН–УПА, в якому був політичним дорадником ген. “Тараса Чупринки”.

⁶¹ Пані Ніна Бачинська була рідною сестрою львівського крилошанина і відомого українського громадського і політичного діяча, о. Дем’яна Костянтина Лопатинського, батька полк. УПА Юрія Лопатинського (“Калини” – 1907–1983). Пані Ніну Бачинську (дружину пароха с. Черча, о. Лева Бачинського) підпілля часто запрошувало до таких функцій, бо вона була незамінною в їх організації й реалізації.

⁶² Інж. Омелян Логуш, член ОУН Степана Бандери, був політичним референтом в УПА-Північ, учасником переговорів з Угорською армією на Волині і згодом у Львові (пор. "Літопис УПА", т. 5, стор. 44-45, 48-49, 66-67). В УПА на Волині інж. О. Логуш був відомий під своїм псевдонімом "Іванів". Під цим псевдонімом він писав свої статті у підпільній пресі.

⁶³ Катерина Мешко ("Верещака"), зам. Логуш, із дніпропетровських кадрів ОУН Степана Бандери, була в УПА-Північ учасницею переговорів з Угорською армією, згодом зв'язковою К-ди УПА-Північ до чужонаціональних відділів УПА і разом із Романом Шухевичем ("Тарасом Чупринкою") і Ростиславом Волошином ("Павленком"), співорганізаторкою 1-ої Конференції Поневолених Народів Сходу Європи й Азії, що відбулась на території, зайнятій УПА, 21–22 листопада 1943 р. й була передвісником Антибільшовицького Бльоку Народів (АБН). Пор. Історія українського війська, назв. праця, стор. 682–686.

⁶⁴ Йосип Позичанюк ("Шаблюк", "Шугай"), чільний діяч комсомолу України й редактор комсомольської газети, прибув у 1940 р. до Львова організувати комсомол, але сам був зорганізований до націоналістичного підпілля спецгрупою ОУН для тієї мети, що діяла під проводом Дмитра Мирона ("Орлика") з участю покійного Михайла Сосновського. Ця група мала значні успіхи (вона зорганізувала шкільного інспектора у Львові, Панька Сака ("Могилу"), що пізніше відіграв важливу роль у організуванні підпілля ОУН на ОСУЗ (головно в Київщині), інженера-електрика, що урухомив був львівську електрівню, яку знищили, втікаючи, більшовики, і ще кількох інших осіб з ОСУЗ і СУЗ, що згодом працювали в підпіллі ОУН й УПА. Інші групи цього роду мали втрати, натрапляючи на вишколених провокаторів НКВД, яких вербували до ОУН. Мельниківська група такого роду зорганізувала була Костянтина Гупала, автора п'єси "Прокурор Дальський", що з великим успіхом ішла у Львівському театрі під проводом Володимира Трача-Блавацького. Гупало став членом ОУН під проводом полк. Андрія Мельника, але за "зраду", московські більшовики покарали його німецькими руками, розстрілом Гестапо у Києві, куди він прибув з похідною групою мельниківської організації. Коли формувалась УГВР, Йосип Позичанюк був політичним референтом Команди УПА-Північ (на Волині), але після сформування ГК УПА та ГВШ УПА у січні 1944 року, Позичанюк з доручення ГК УПА очолив Головний Осередок Пропаганди (ГОП), який до цього часу діяв при проводі ОУН, але після сформування ГВШ став самостійною установою, підлеглою ГК УПА. Позичанюк, на цьому становищі, перебував до своєї смерті дня 21.12.1944 р. від наскоку більшовицької кінноти під с. Юшківцями Ходорівського р-ну. Якийсь час в Україні поширювалася легенда, що в цьому бою Позичанюк не загинув, і згодом діяв в УПА, як майор "Петро Полтава", віце-президент УГВР, керівник ГОП-у і визначний публіцист ОУН-УПА-УГВР. За повідомленням з краю, майор УПА Петро Полтава (правдиве ім'я Петро Федун) загинув 23 грудня 1951 року в с. Новосин на Львівщині.

⁶⁵ Д-р інж. агроном Павло Шумовський близько співпрацював з Ростиславом Волошином ("Павленком") і підпільним публіцистом Яковом Буселом ("Галиною") у підпіллі ОУН-УПА на Волині. Після переїзду до Львова на становище референта у львівській Хліборобській Палаті Шумовський продовжував співпрацю з підпіллям ОУН-УПА у Галичині. Недавно помер у Парижі, де був дуже активний, як громадський і політичний діяч, зокрема у бібліотеці ім. Симона Петлюри у цьому місті.

⁶⁶ Роман Шухевич, як "Тур" очолював Бюро Проводу ОУН, як "Тарас Чупринка", офіційно від 23 січня 1944 року був Головним Командиром УПА і, згодом, від 14. 7. 1944 р., як "Лозовський" – голова Генерального Секретаря-

ту УГВР. У Дружині Українських Націоналістів (ДУН), Шухевич мав ступінь сотника, після 13. 5. 1943 р. як виконуючий обов'язки міністра військових справ УДП отримав ступінь підполковника і такий ступінь він мав на ПВЗ УГВР у липні 1944 року. До ступеня генерал-хорунжого підвищено полк. “Тараса Чупринку”, ГК УПА, постановою УГВР з дня 9 лютого 1946 р., з датою старшинства від 12. 1. 1946 р. пор. “Літопис УПА”, т. 9, стор. 143-144.

⁶⁷ У Братиславі Іван Багрянний приєднався до ЗП УГВР, в якому перебував до часу зорганізування Української Револьюційної Демократичної Партії (УРДП). Доречі, чимало членів цієї партії були в минулому членами підпілля ОУН–УПА, назвемо тут тільки Петра Волиняка, редактора журналу “Нові дні”, та проф. д-ра Василя Гришка, що в цьому підпіллі займали високі пости.

⁶⁸ Інж. Євген Врецьона був членом Проводу ОУН, для якого виконував важливі доручення закордоном. Його включення в УГВР вимагало Бюро Проводу ОУН.

⁶⁹ Цей мандат ІК УГВР запропонував о. Юліянові Татомирові (1885–1946), кол. сенаторові УНДО у Варшаві, який близько співпрацював з підпіллям ОУН–УПА, в якому активно діяли його сини Олександр і Ярослав. Отець Ю. Татомир був парохом села Лужка Горішнього, і його приходство служило, як підпільна “хата” для осіб, що прибували на ПВЗ УГВР, зокрема для партійних колеґ о. сенатора Татомира, Василя Мудрого, Зенона Пеленського, а також інших. Отець Ю. Татомир узалежив прийняття мандату до УГВР від дозволу правлячого перемиського єпископа, Йосафата Коциловського, але власне від нього отримано пропозицію дати мандат члена УГВР о. прелатові Олександрові Малиновському (1889–1957), майбутньому Апостольському адміністраторові Лемківщини, що в УГВР, згідно з плянами ІК УГВР, мав очолити католицьке душпастирство УПА (на Волині, при Команді УПА–Північ існувало і діяло таке душпастирство для УАПЦ; у післявоєнних роках його очолював ігумен Почаївської Лаври, о. Мирослав Шиманський, за що його судила “тройка”, але про вислід суду невідомо). Про причину заміни о. сен. Ю. Татомира прелатом О. Малиновським мені невідомо. Думаю, що знаючи про майбутні функції і не почувачись до сили їх виконувати, з огляду на свій стан здоров'я, о. сен. Юліян Татомир сам попросив єпископа Коциловського про заміну молодшим священиком. Але це тільки мій здогад, оснований на престижі, яким втішався о. сенатор Татомир у свого єпископа й усієї української громади, включно з провідними колами ОУН–УПА.

⁷⁰ Пор. “Звернення Воюючої України до всієї української еміґрації” у збірнику документів УГВР у світлі постанов Великого Збору та інших документів з діяльності 1944-1951 рр., видання ЗЧ ОУН, 1956, (“Бібліотека українського підпілля”, ч. 3), стор. 87-99. Підписані такі члени УГВР: 1. О. Проф. “М. Лаврівський”, голова підпільної Греко-кат. Церкви. 2. “Р. Лозовський”-“Чупринка”, Голова Генерального Секретаріату УГВР; Головний Командир УПА, генерал-хорунжий УПА. 3. “В. Коваль”, Заступник Голови Генерального Секретаріату УГВР. 4. Проф. “Г. Зелений”, член УГВР. Підписані ще “Петро Полтава” й “Осип Горновий”, але при них не зазначено, що вони були членами УГВР, хоч такими вони, згодом, були.

ДО ПОЧАТКІВ УГВР (Спогади, коментарі, рефлексії)

В умовах строгої конспірації зачатки концепції і народжування верховного революційно-політичного центру в Україні за Другої світової війни спершу не були предметом широких обговорень на засіданнях Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) під керівництвом Романа Шухевича, який замінив на цій посаді Миколу Лебеда в травні 1943 р. Аж влітку 1943 р. стала відома й дискутована в провідних колах ОУН ця нова перспективна внутрішньополітична проблема, стимульована двома важливими чинниками, що призвели до конкретної ініціативи. Насамперед – революційне підпілля і зокрема його збройний фактор, Українська Повстанська Армія (УПА), розбудувалися й поширилися настільки всенародно, силами всього суспільства, не охопленого політичними організаціями, що зовсім природним порядком виникла потреба постав і постулатів надпартійної політичної влади; зокрема непартійне військо не могло бути підлегле політичній партії, якою фактично була ОУН, хоч партією себе не називала. Коли ж через потреби військового характеру, а також із суто політичних мотивів, виникли можливості та конечність зовнішньополітичних зв'язків, обидва ці елементи – внутрішньо- і зовнішньо-політичний – сплелися в одну історичну доцільність. Це була база для узгодження цього питання обома партнерами, які в розвитку подій доповнювали один одного; це був природний ґрунт визрівання творчої національно-політичної інтеграції. Коли серед самооборонних і визвольних акцій стали безпосередньо актуальними зв'язки з речниками сусідніх народів, треба було розбудовувати солідні основи для розвитку цієї ділянки. Точніше, Провід ОУН прийняв ініціативу Головного Командування УПА – творити репрезентаційне головне керівництво визвольною боротьбою. Так у процесі практичної політики з середовища УПА вийшов Ініціативний комітет для створення всенародного керівного центру.

На початковій стадії – за моєю оцінкою – це був приспінено імпровізований витвір функційного характеру, бо треба було якнайшвидше уможливити дію по змозі нейтральної репрезентації в зовнішніх контактах. Підтвердженням такої мотивації було й те, що в тодішніх зв'язках (ще перед постан-

ням Української Головної Визвольної Ради – УГВР) брали участь люди, які не були учасниками підпілля. В цьому сенсі комітет можна спершу вважати радше номінально-репрезентаційним витвором. Але вже в своїй засаді він мав найважливіші елементи реального політичного фактора, за допомогою якого почала здійснюватися національна координація, а водночас і специфікація дійових функцій усього визвольно-революційного підпілля. У цьому комплексі найістотнішими були: концепція плуралізму вирішальних чинників; виключення будь-якої групової монополії та принцип демократичної всенародної надпартійної влади. В такій функції цей Ініціативний комітет був визнаний і санкціонований Командуванням УПА і Проводом ОУН. Він поступово доповнювався, і його представники проводили переговори з чужинцями аж до своєї формально остаточної розбудови. Комітет закінчив свою функцію аж на Першому Великому Зборі УГВР. Від початку до кінця його очолював Лев Шанковський, який, серед інших, брав участь у зовнішньо-політичних переговорах.

А тим часом на форумі ОУН вступні проблеми позаорганізаційних контактів з новими людьми в зовнішніх зв'язках практично були справою передусім Бюра Проводу ОУН, відповідних референтів і безпосередніх учасників розпочатих акцій. Провід ОУН у повному складі нову ідею надпартійного керівництва загально передискутував і у принципі прийняв. Засадничих розходжень чи неузгоджень у цьому питанні не було, бо ж ОУН була саме після відбуття III Надзвичайного Великого Збору, що являв собою докорінний злам в еволюції політичних поглядів на позиції програмової та структурної демократизації. Довелось тільки практично здійснити відхід від монопартійного моделю суспільства, практично зректися неподільної влади у революційно-визвольному русі; визнати УПА всенародною військовою силою без партійного диктату; прийняти зверхність майбутнього центрального керівництва, складеного з діячів різних політичних напрямів позанаціональним середовищем. А з другого боку, перед ОУН відкрилося водночас і велике реальне завдання практично завершити нову дійову підпільну структуру.

В цей час на усіх щаблях згори донизу відбувалася в ОУН загальна ідейно-програмова перестанова відповідно до напрямних III Збору, і до членів ОУН тут і там доходив відгомін нових плянів поповнення й зміцнення підпілля, що в свою чергу підносило в цих колах політичні настрої. В цей самий час восени 1943 р. справа творення верховного центру стала не тільки

програмово, але й організаційно на порядку денному одного з чергових засідань Проводу ОУН як актуальний плян дії, в умовах, коли не було ніякої іншої сили на фронті безпосередньої революційної боротьби, що могло б піднятися до рівня такого завдання. ОУН мала широко опанований терен своєю доволі густою організаційною мережею (зокрема на західніх українських землях), розпоряджала кадрами відданих, ідейних людей в умовах помітної дисципліни з помітним впливом на широкі кола громадськості.

На цій стадії плянування в Проводі ОУН важко було визначити конкретну пропозицію структури майбутньої верховної установи, бо не було ще ясно, які сили чи окремі діячі будуть притягнені до безпосередньої співдії. Очевидно, що на перший плян висунулося питання співучасті ОУН під керівництвом полк. Андрія Мельника. Тут, щоправда, критичні застереження були немалі. Одначе, причинами цього в даній ситуації були не так психологічні загострення чи упередження після недавнього розламу в ОУН, як головно критичність до всього комплексу настанов Проводу Українських Націоналістів (ПУН) щодо німецьких чинників. Але численність, зорганізованість, людська вартість та, безперечно, ідейність серед кадрів цього середовища, об'єтивно висували самозрозумілу вимогу брати до уваги питому вагу цього фактора у всеукраїнському єднанні патріотичних і державотворчих потенцій народу. Та все ж таки конечною передумовою участі в цій дійовій координації та забезпеченні революційного підпілля центральним керівництвом була принципова вимога боротьби на обох ворожих імперіалістичних фронтах: ішлося про виразну політичну декларацію не тільки протибільшовицького, але й протинімецького програмового спрямування та про оперативну співучась у цій боротьбі. Членові Проводу ОУН Михайлові Степанякові Провід ОУН доручив завдання поробити організаційні заходи, доповнити склад майбутньої визвольної ради і, насамперед, провести переговори з представниками ПУН. Хоч ОУН стало відомо, що переговори з ПУН натрапляють на засадничі труднощі та набирають часом доволі гострих форм. Доречі, цей стан великою мірою спричинив спізнення дальшого розвитку всієї акції.

Нарешті остаточної ясности це питання набрало на початку 1944 р. Мабуть, це був лютий або початок березня. Мокрими снігами, що ще лежали на полях під Львовом, треба було пройти до поблизького села за жовківським передмістям, де в селянській

хаті відбувалося засідання Проводу ОУН. Цим засіданням розпочався вирішальний етап формування УГВР. Степаняк подав на засіданні звіт. З розмов з представниками ПУН, у яких брав участь також о. Іван Гринох, можна було зробити висновок, що наспівдію цієї організації не можна сподіватися. Цей невдалий діалог мав багато суперечливих пунктів, але основною перешкодою для досягнення домовленості була відмова ПУН проголосити активну протинімецьку політику та приєднатися безпосередньо до фронту боротьби проти цього окупанта. Між іншим, ПУН висувала також престижеві та нібито “компетенційні” застереження з приводу Української Національної Ради, заснованої у Києві 1941 р. Одначе, незважаючи на те, що йшли розмови також навколо комплексу УНРади (що не належить до обсягу моїх з’ясувань), деталі тих дискусій не могли мати засадничого значення в справі участі другої ОУН у новому керівному центрі, бо в принципі це було другорядне питання, залежне від основної концепції активної визвольної політики та революційної акції опору на протинімецькому відтинку.

Тут йшлося не тільки про партизанську, але й про політичну боротьбу. Слід, одначе, ствердити, що всілякі пізніші узагальнення еміграційної публіцистики, немов у Проводі ОУН під керівництвом Шухевича були поділені погляди на притягнення іншої ОУН до УГВР, не віддзекують питання політичних концепцій; вони віддаляють основну проблему та відвертають увагу від суті справи, фальшиво спрощуючи її. Якщо серед членів Проводу ОУН і були різні суб’єктивні настанови в симпатіях чи упередженнях до середовища ПУН, вони не були предметом розгляду та основою рішень у пекучому тоді питанні якнайширшої консолідації сил у визвольній боротьбі. Тут хочу додати не суб’єктивне, а особисте зауваження. Людина з авторитетом і можливістю впливу, голова Проводу ОУН Р. Шухевич не належав до безкомпромісових людей, не виявляв вузькопартійних амбіцій. Він, наприклад, явно стояв на боці кіл, що мислили критично в час ІІ Краківського Великого Збору ОУН під проводом Степана Бандери, і офіційно висунув застереження до методів і способів, якими керівник революційного Проводу розв’язав проблему конфлікту з ПУН. Він і підчас протинімецького підпілля не цурався контакту з колишніми друзями та співробітниками, що опинилися в середовищі ПУН. Шухевич був конструктивний політик реального мислення, отож і в цьому критичному питанні не суб’єктивні упередження, а реальні оцінки мотивували його

політичні настанови. Така ж настанова помітно переважала в політичному оточенні Шухевича, коли політичний принцип мусів мати вирішальне значення в практичному курсі діяльності, що його обрало політичне підпілля.

Ті ствердження і рішення не заперечували, не заперечують і тепер, що в організації полковника Мельника були не тільки патріотичні, але й революційні елементи, які частково переховувалися в підпіллі. Вони заявляли про себе на деяких теренах, і їх напевно можна було змобілізувати на повну революційну боротьбу. Але революційна боротьба не була в засадах політики цієї організації. Таким чином, у питанні політичного партнерства, об'єднання чи оперативних плянувань вирішальними мусіли залишатися не настрої деяких кадрів, а офіційні позиції Проводу.

Отже, остаточний звіт Степаняка на згаданому вище засіданні мав фундаментальне значення передусім у питанні структури УГВР.

У загальних дослідженнях досі брали до уваги тодішній внутрішньополітичний устрій, у якому, крім т.зв. "бандерівської" ОУН і УПА, тільки ОУН під керівництвом Мельника була зорганізованим політичним фактором. Якби остання брала участь в організуванні й представництві плянового керівного центру, верховна рада могла б і повинна була бути побудована на комбінованій фракційно-індивідуальній основі. Тобто за відповідним (досі ще не уточнюваним) ключем членами такої ради були б представництва організацій та індивідуальні діячі з різних громадських середовищ і різних політичних напрямів. Але після того, як з'ясувалося становище ПУН, т.зв. "бандерівська" ОУН не могла ввійти в склад УГВР як суцільна формація, бо навіть за участі офіційного представництва від УПА наявність ОУН як єдиної політичної фракції в УГВР автоматично надало б цьому керівництву однопартійний характер. Тому прийнято остаточне рішення формувати УГВР за індивідуальним добром членів у якнайширшому вахлярі різних середовищ. Практично відразу вирисувався профіль майбутньої верховної ради, що його визначали деякі діячі з позанаціоналістичних кіл, бо з часу діяння Похідних груп у східних областях України, а згодом і дальшому розвитку подій на всіх українських землях вони були не тільки в близьких ідейних зв'язках з підпіллям, але в дечому вже допомагали, чекаючи ширшої консолідації політичних сил. Таким чином, на фундаменті постало Ініціативного комітету така структурна перспективність у поєднанні з реальною

основою розподілу сил була вихідним ґрунтом для політично-організаційної будови УГВР.

Розвиток подій, наснаженість і динамізм підпільних акцій, а зокрема становище на воєнних фронтах, змушували поспішно завершити створення нового органу. На пропозицію голови Шухевича скликано на цьому ж засіданні Підготовчу комісію Проводу ОУН, завданням якої було, в контакт з Ініціативним комітетом, підготувати Перший Великий Збір УГВР. До складу комісії ввійшли: Василь Охримович, Мирослав Прокоп і Дарія Ребет як керівник.

Щоб віддати “кольоритність” становища, варто тут додати, що це засідання, на якому обмірковувано ще інші справи, мусіло спішно закінчитися – як це траплялося і в інших випадках – з сигналом від Служби Безпеки, яка завжди охороняла терен діяльності та зустрічей. Повідомлено, що десь поблизу в селах почалася німецька облава, та й зрештою у Львові деякими кварталами проходили, з німецькою докладністю виконувані, поліційні обшуки від горища до підвалу. Всі розійшлися в різні сторони. Вдвох з М. Прокопом ми швидко перемаршували мокрими полями до краю передмістя, де незападовий вартовий не здогадався нас потурбувати.

А тим часом мої думки були вже далеко від тільки-що вирішених важливих справ. Багато швидше ніж львівський трамвай бігли вони гарячково до однієї із львівських кам'яниць, де я жила незголошена і де в той час перебував мій несповна дволітній син з дванадцятилітньою нянею.

Завдання Підготовчої комісії були дуже конкретні, і ми в одній короткій зустрічі поділилися роботою. На мою пропозицію М. Прокоп зобов'язався підготувати основну політичну доповідь для Збору УГВР. Я взяла на себе обов'язок опрацювати устрій УГВР, а завдання В. Охримовича було пливкіше. Як згадано вище, уже довший час окремі члени підпілля мали ділові та інформаційні зв'язки з різними громадянами. Отож тепер у Підготовчій комісії, після обміну думками про різні персональні можливості, В. Охримович повинен був перевіряти справи добору людей та переговорити з ними. Для цього він мав не тільки відповідно широкий горизонт проблематики, але й дуже корисну творчо-екстензивну настанову до людського оточення. З розмов і співпраці з ним завжди залишалося враження, що своєю природою та й програмовим спрямуванням він психологічно не був обмежений організаційною замкнутістю,

та узагалі не визначався вузько-націоналістичним пуританством. Між іншим, для своєї діяльності в ОУН він виробив певну систему широких позаорганізаційних зв'язків інформації та політичних впливів. У колах керівних людей демократизованої ОУН він виявляв велику чуйність до питання ґрунтового подолання комплексів давньої авторитарної системи. Тепер порядком підготовки Збору УГВР Охримович охоче проводив широкі політичні розмови, про що інформував мене. Найчастіше це був відбиток політичного мислення з акцентуванням громадсько-демократичних настанов його співрозмовників. Щодо конкретних осіб, до яких він звернувся з пропозицією про співпрацю, мені запам'яталися дві особи, з якими не пощастило.

Поряд з іншими Охримович мав позитивні розмови з професором Карнауховим з Волині та з православним священиком о. Волковим у Кракові. Оба дали свою згоду стати членами УГВР. Одначе, через віддалення та технічні ускладнення останніх тижнів, у обох випадках не вдалося довести справу до кінця, й оба кандидати членами УГВР не стали. А сам Охримович, перешкоджений іншими організаційними справами цього часу, на Зборі УГВР не був присутній.

Була ще одна технічно-організаційна справа, з якою я, як голова комісії, зіткнулася, але практично не мала з нею нічого спільного. У червні Р. Шухевич передав мені зв'язок до Романа Галібея з інструкцією, що його організаційним порядком призначили зробити прикінцеву перевірку та внести потрібні поправки в підготування терену і вжити всіх інших заходів, пов'язаних із відбуттям Збору УГВР, побутовими умовами та безпекою. Шухевич поінформував мене, що все це є в надійних руках і проводиться вже на місці найсуворішими засобами конспірації. Це я можу підтвердити навіть тим, що місце Збору до кінця не було відоме його учасникам, і сама я, їдучи на Збір, відбула немов "подорож у невідоме". Вийшовши з поїзду на вказаній залізничній станції, я мусіла механічно переходити зв'язками "з рук до рук", поки, нарешті, з-за дерев не виринув будинок статечної лісничівки, де повинен був формуватися новий етап розвитку українського визвольного руху.

Вибір Галібея для його нового завдання не був випадковий. Пов'язуючи мене з ним, Шухевич запевнив, що, передаючи йому відповідальність, не треба більше тими справами турбуватися. Голова Проводу мав до нього під кожним оглядом повне довір'я. Р.Галібей працював під псевдонімами "Ернест"

і “Охрім”. Пізніше я довідалася, що їхні організаційно-ділові взаємини почалися ще перед війною, коли Галібей, тоді студент політехніки в Данцігу, проходив технічно-бойовий курс під керівництвом Р. Шухевича. За німецької окупації Р. Шухевич мав з Галібеєм прямий зв’язок і час до часу давав йому окремі завдання. Після завдання підготовки Збору УГВР Галібей один з нечисленних дістав організаційне доручення виїхати закордон. Про свою участь у підготові, про становище та працю кадрів на терені він написав доволі докладний спогад, вміщений в журналі “Сучасність” (1984, 7/8).

Після налагодження справ на своєму першому етапі, Підготовча комісія Проводу ОУН увійшла в тісніший контакт з речником Ініціативного комітету Левом Шанковським, у наслідок чого устійнено персональні доповнення та спосіб остаточного оформлення цього комітету, що був початковою клітиною майбутньої УГВР, і формально та оперативно виконав основну роль у процесі її формування.

Перше повне засідання Ініціативного комітету відбулося, мабуть, на початку травня або під кінець червня 1944 р. у Львові, в приміщенні “Просвіти”, а господарем автоматично став довголітній діяч “Просвіти” Микола Дужий, член комітету й опісля УГВР. Л. Шанковський відкрив засідання й керував нарадами. Всі три члени Підготовчої комісії Проводу ОУН індивідуально стали членами комітету, й на цьому форумі місія комісії як функціонального органу, таким чином, закінчилася. Ініціативний комітет у повному складі формально сформувався під головуванням Л. Шанковського і проіснував до 11 липня, коли звітом голови цього комітету почалася ділова програма Першого Великого Збору УГВР. Члени комітету на першому щаблі дії стали членами-засновниками УГВР. Їхня участь на засіданні в “Просвіті” була численна, мабуть, коло 10, тобто близько половини всіх майбутніх учасників пленуму УГВР.

У широкому колі Ініціативного комітету особливо помітним був політичний профіль інженера Василя Потішка, колишнього соціалістичного діяча Української Центральної Ради. В загальних рисах програмовий зміст майбутнього керівного центру був неодноразово дискусований у різних особистих зустрічах, і зокрема засадничо – з нагоди домовлювань про участь в УГВР. Робили пропозиції, головню стосовно вимоги й передумови демократизму в координаційному процесі, в структурі центру та в засадах державницької ідеї. Але щойно на цьому формально-

діловому засіданні комітету В. Потішко запропонував повну програму платформу верховного керівництва революційної боротьби та державницьких змагань. Фактично він дав перекрій актуальних ідейних нашарувань і помірковану синтезу соціально-політичних тенденцій, які переважали серед тодішніх активних кіл. Доречі, його проєкт первісно викликав менше суперечливих думок, ніж пізніша дискусія на самому Зборі УГВР, де на широкому форумі більшою була й диференція різних позицій, і виразнішою стала конфронтація різних генерацій, різних територіяльних геополітичних сфер впливів з різних державно-політичних систем. Але все таки проєкт В. Потішка загально прийнятий комітетом, трохи збалансований у дискусії між лівим і правим крилами Збору, був схвалений Збором як Платформа УГВР, як один з її основних документів.

До засідання Ініціативного комітету проєкт устрою УГВР ще не був зовсім готовий, тому я зреферувала зариси його позафракційної структури та намічені головні принципи демократичного поділу органів УГВР, що не викликало засадничих застережень. До скликання Збору вже не залишалось багато часу, і комітет, чи, точніше, його голова, діяв потім шляхом індивідуальних контактів.

І ще кілька деталей про стан цієї наради. Хоч Служба Безпеки завжди працювала, ризик цього численного збору в “Просвіті” міг бути зовсім реальний: у центрі міста, серед білого дня, в кам’яниці українського товариства. Але, з другого боку, в цьому повинен був бути і своєрідний камуфляж: ніби то якийсь збір для полагоджування якоїсь дуже “загальної” громадської справи повинен був послужити легендою в найгіршому випадку. Коли зважити, що між зібраними були й члени підпілля, які постійно жили нелегально й документи яких не мусіли бути бездоганні, то й камуфляж не мусів удатися. І зокрема мимохіть думалося про учасників старших віком, які ніколи не брали участі в підпільній роботі й не звикли до можливих “несподіванок”. Готовність тих людей до ризику будила симпатію, і в моїй оцінці в тому загрозливому становищі це був ще один доказ високої патріотичної наснаги, що в той час проникла в широкі кола українського суспільства.

Поруч із устійненим проєктом Платформи УГВР, форуму органів, які співдіяли у підготові Збору, крім доповіді М. Прокопа, заплановано ще дві доповіді засадничого, але водночас і практично-політичного значення. Р. Шухевич – “Тарас Чу-

принка” (псевдонім в УПА) – “Тур” (псевдонім в ОУН) – “Р. Лозовський” (псевдонім для УГВР) – як голова Проводу ОУН і Головний Командир УПА – очолював два організовані та дійсні фактори сил, завданням яких було змагати до найтіснішої координації всіх сил, ділового узгоджування дій і взаємного доповнення. Отож і завданням його доповіді на Зборі було показати ці проблеми, можливості й труднощі, характер і ролі підпільних акцій узагалі та повстанських операцій зокрема. Ці з’ясування мали для декого інформаційний характер, але водночас ця доповідь визначала суцільну перспективність активного визвольного процесу.

Другим виступом інформаційного характеру, що мав загальнополітичне й одночасно практичне значення, була доповідь Миколи Лебедея. У цьому він був компетентний з ділового та формального боку ще перед створенням УГВР як керівник Сектора зовнішніх зв’язків при Проводі ОУН. Фактично від довшого часу він досліджував становище серед сусідів, розглядав можливості зв’язків, щоб згідно з лінією ОУН ліквідувати другорядні fronti. Цю концепцію наголосила ОУН з часу розгорнення збройної боротьби на двох головних відтинках – протибільшовицькому та протинімецькому. Водночас предметом шукань і старань М. Лебедея були заходи для встановлення зв’язків з західними альянтами. Для декого з учасників Збору його доповідь на ці теми була новою інформацією з цього не зовсім відомого, суворо законспірованого сектора. А втім, дискусія в питанні зовнішньої політики розгорталася також у пов’язанні з доповіддю М. Прокопа, що була запланована Підготовчою комісією як політична база програми Збору УГВР та зачитана на початку Збору.

Останній виступив з доповіддю “Міжнародне та внутрішнє становище і проблема творення верховного політичного керівництва” доповідач Мирослав Прокоп. Доповідач висвітлив тему дуже широко та всебічно, побудувавши синтезу й політичні висновки на докладній аналізі ідейного змісту, дійової структури та динаміки всіх факторів у загальному визвольному процесі. Хоч з технічних причин не всі матеріали Першого Великого Збору УГВР потрапили закордон, доповідь М. Прокопа збереглася в архіві Закордонного Представництва УГВР.

Не пам’ятаю, на якому форумі й чи був узагалі попередньо читаний Універсал УГВР, автором якого був о. Іван Гриньох. Дискусія під час Збору присвятила особливу увагу проблемам

історичної тяглости та державницької традиції України, що, зрештою, підкреслене в тексті Універсалу.

Окрім Універсалу і Плятформи, третім основним актом, схваленим на Зборі, був Устрій УГВР, тому що в ході підготовчої праці та переговорів з партнерами в основному довелося Проводові ОУН намітити завдання, характер і побудову УГВР, тим то в уявленнях Проводу щораз виразніших контурів набирала функціональна структура майбутнього верховного центру. Отож на форумі Проводу ОУН, незадовго перед відкриттям Збору УГВР, я відчитала повний текст наміченого устрою УГВР. Доречі, в первісному вигляді цей акт мав назву “статут”, але на Зборі, та й у пізніших мовно-редакційних уточненнях прийнято назву “устрій”. Серед членів Проводу ОУН відбулася дискусія передусім з метою унаочнити, як на практиці повинна функціонувати ця нова підпільна установа. А щодо назви ради, яка досі ще не мала остаточного найменування, узгоджено два атрибутивні прикметники. Цим наголошено насамперед, що йдеться про установу, основною функцією якої є керівництво визвольним рухом до здобуття державної суверенності – тому “визвольна” рада. Друге ширше обговорення окреслення “головна” мало важливе всенародне значення. Поскілки в процесі боротьби визначилася її роль як координатора всенародних сил, постільки верховна розпорядча властивість цього керівництва належала до основних ознак цієї установи. До того, склад воєнних і підпільно-революційних фронтів і стадія використання активних факторів були на такому шаблі, що евентуальний розклад цього дійового об’єднання був би дуже загрозливим з принципового та оперативного погляду. Адже теоретично була можливість, що на якомусь майбутньому етапі могли спонтанно творитися середовища спорадичного характеру без твердішої політичної перебудови, і в такому випадку тільки авторитет широкої координації в УГВР мав бути виразником істотної визвольно-політичної течії. Для часткової ілюстрації слід додати, що політична динаміка такої координації та консолідації була в той час настільки природна, що, позбавлені політичного проводу, до збройного підпілля тоді вже під керівництвом УГВР приставали групи з іншого середовища.

Були ще й інші позитивні мотиви надати визвольній раді ознаки “головної”. В потенції стояла можливість розробити цю систему і на нижчих шаблях, і це, очевидно, було б виявом доцільного екстенсивного зростання в найповнішій

демократично-інституційній еволюції. Ще напередодні конкретного формування УГВР у своїй доповіді на II Великому Зборі ОУН у серпні 1943 р. М. Прокоп висунув концепцію творення рад у терені. У такому випадку головна рада могли б стати знизу започаткованим і вгорі завершеним витвором. Проте така ідея в той час не визріла, може тому, що для здійснення такого процесу практично не було реальних можливостей. Отож, як це часто буває в подібних тяжких умовах, УГВР, хоч і спиралася на широку базу соборної національної спільноти, формально творилася не знизу, а тільки згори. Вже на еміґрації мене запитували, чи УГВР мала формації нижчого ступеня в терені. Питання в принципі логічне, але ретроспективно важко собі уявити, що серед перешкод і небезпек підпільної дійсності в стані опору двом окупаційним потугам не було практично умов, які б стимулювали таке широке плянування. Тільки теоретично – якби воєнні та окупаційні зміни не проходили так швидко й нагально – не можна було виключити дальшу, бодай організаційно обмежену, територіяльну підбудову УГВР. А тим часом, дивлячися на реальну дійсність, навіть не намічено таких заходів в Устрої УГВР. Практично передбачалося, що виконавцем політики й доручень УГВР будуть органи й низові клітини всього революційного підпілля в терені, що вже існували. І так насправді діяло те підпілля зі своїм найвищим керівництвом кілька років після постановня УГВР.

За браку альтернатив Збір УГВР прийняв назву Українська Головна Визвольна Рада, як також, без будь-яких розходжень, запропонований текст її Устрою.

Для мене ставлення учасників Збору до мого проєкту було важливим пробним каменем, тим більше, що устрій цієї установи згідно з її завданням у специфічних умовах не міг бути зовсім ідентичним із стандартними демократичними моделями. Для мене це було важливе ознайомлення з оцінками не лише друзів з підпілля з різних областей України, які мали реальне практичне уявлення про сукупність функцій усіх факторів підпільного руху. В своїй суб'єктивній настанові я надавала водночас особливої уваги новим людям у цьому новотворі, людям старшої генерації з великим громадським, політичним та й парламентарним досвідом, які мали за собою давні традиції та стаж діяльності на різних етапах розвитку української політичної думки, досвід політичної діяльності в різних системах. Для мене позиція наскрізь політичних особистостей типу Василя Потішка,

Василя Мудрого, Кирила Осьмака чи виробленого, спиритного публіциста Зенона Пеленського та інших була важливим критерієм, в окремих випадках – практично авторитетним.

Хочу відмітити ще одну формальну проблему, а саме питання місця перебування УГВР. Всупереч попередньо устійненому становищу Проводу ОУН і актуальній поставі інших членів Збору УГВР, не враховуючи природи повстанського руху, В. Потішко завжди заступав погляд, що верховні органи УГВР повинні діяти закордоном, що, на його думку, забезпечувало б незалежність визвольного центру, вільного від безпосередніх небезпек ворожого оточення. Та все ж у середовищі визвольного підпілля в принципі вже утверджено концепцію примату рідного ґрунту в визвольній політиці та власних сил, що спиралися на свій народ, з урахуванням хоч і важливої, але не директивної, а тільки допоміжної ролі еміґрації. Загально переконаливий був аргумент, що перебування центру поза територією України було б прямим запереченням усієї стратегії революційно-визвольної боротьби та й на практиці виключало б фактичне керування підпіллям. Отож в устрої УГВР без заперечень прийнято постанову, за якою “УГВР перебуває на українських землях. Закордон може висилати своїх делеґатів” (1/12).

Щоб завершити ці фрагменти подій і всяких проблемних комплексів, зв’язаних з підготовою та закінчення Першого Великого Збору УГВР, хочу додати дещо почуттєвий, а разом з тим і суспільно-реалістичний відбиток своїх власних критеріїв у новому устрої інституційного розвитку.

Будучи учасниками підпілля від ранньої молодости, ми доволі довго перебували “на статусі” ідейних, але нерозважних, запальних молодиків, “дурних дітей”, як нас часом називали у полемічних виступах тридцятих років у Галичині. Ми й справді довго були “молодь між собою”, що загалом зростала і міцніла, але все таки майже тільки у своєму власному ідейно-духовному середовищі. Ми були переважно в опозиції до своїх батьків у дослівному й переносному значенні. Щоправда, ми не почували себе приниженими, та й були аподиктично критичні до нашого оточення старших поколінь. Але ми завжди переживали щире піднесення, просто гордість і радість, коли в підпільних зв’язках особисто зустрічалися зі старшими людьми, принаймні прихильниками націоналістичного руху. Та довгі роки це були “білі круки”. Тепер, на форумі Ініціативного комітету, й особливо на

самому Зборі УГВР, вперше довелося мати ділові зустрічі з такою кількістю старших громадян, передових людей, у спільній акції підпілля. За нами також було вже немало років різних переживань, подій, досвіду, та в цій зустрічі безпосередньо вперше відчутні були успіхи дійової еволюції, ефективно зміцнення власних сил у боротьбі, впевненість і підтримка у всенародних прямованнях, у загальній динаміці суспільства, диференційованого, але активно об'єднаного державницькою ідеєю.

Як автор проєкту, для автентичної інтерпретації та прямого свідчення про розуміння в підпільному середовищі державницько-визвольної функції УГВР, вважаю доцільним зупинитися окремо ще на деяких питаннях Устрою, які виникали пізніше на еміграційних форумах. З формального погляду, це могло б бути зайвим, бо текст Устрою разом з двома іншими основними документами цього Збору дуже виразно окреслює цільовий функційний і структурний характер цієї установи. Але в проєкті, який через винятково складні умови, очевидно, не міг досконало вміститися в шаблонних рамках демократичної рутини, завжди можна тенденційно знаходити щось “незрозуміле”, це типове головно для політичних противників. Тому з перших років після постановня УГВР в еміграційній публіцистиці на передній плян висунулася кампанія проти УГВР як “уряду України”. Мотивом безпредметної, на мою думку, й не завжди відповідної полеміки з боку середовищ екзильних центрів, урядів, рад, правлінь, які вже не діяли й не мали представництва у окупованій більшовицькою Москвою Україні, було, мабуть, побоювання за конкуренцію в державних прерогативах і компетенціях. А тим часом підстав для цього не було, бо суть справи полягала в усенародній дієвості на території України, більше того, не було для цього й формальних причин. Поза випадками деяких узагальнень і висловлювань у поточних публіцистичних виданнях, які брали до уваги дійсну, незалежну владу в керуванні боротьбою, в жадних офіційних актах немає формальної ідентифікації УГВР з державним урядом; зокрема, не існує такого критерію в правній основі УГВР, якою є її Устрій, прийнятий Першим Збором УГВР. До того ж Устрій складено сполучно (“юнктім”) з Плятформою УГВР, бо ж і членство в УГВР залежить від визнання цієї Плятформи. Політична роля УГВР, оформлена Плятформою, виразно обмежується керівництвом до часу “здобуття державности і створення органів незалежної

державної влади” (Платформа УГВР, II. Цілі і завдання УГВР, п.3). Там таки визначено одне з основних завдань УГВР: “Покликати до життя перший український державний уряд та скликати перше українське всенародне представництво” (п. 5). А за своїм Устроєм УГВР окреслює себе як “верховний орган українського народу в його революційно-визвольній боротьбі за УССД” (I. Загальні основи УГВР, п.1).

У політичному сенсі в час постановня та діяльності на українській землі УГВР фактично посідала позицію тимчасового сурогату національної державної влади, бо ж, крім окупанської насильницької адміністрації, не було іншої влади, яка активно і разом з народними масами проводила б незалежну визвольну політику. У перспективі, якби Раді довелось підготувляти творення першого державного уряду чи скликання всенародного представництва, її акти мали б перехідний правно-державний характер. І такі обмеження компетенції та функцій забезпечували постанови Першого Великого Збору УГВР.

Питання фактичної влади на українській території в боротьбі з ворогами за підтримки населення та участі в незалежній визвольній політиці передових представників різних територіяльних, громадських та політичних середовищ тісно пов’язане з важливою проблемою джерела влади, отже, й спроби волевиявлення в народі. І це друге важливе питання, порушване в публіцистиці в початкові роки повоєнної еміграції: було застереження до пункту 2 “Загальних основ УГВР у її устрої”. Там сказано: “Джерелом влади УГВР є воля українського народу, виявлена у самостійницьких змаганнях всіх діючих сил народу”. Ясно, що з погляду завершення демократичної державної побудови таке означення волі народу не вміщається у формули й схеми виборчого права різних моделей у нормальних парламентарних системах легального державного життя. З правових актів УГВР досить ясно видно, що це тимчасовий суспільний витвір, але через те він був не менш компетентний стати альтернативою до ворожих урядів в умовах народного опору наступові окупантів на українську національну субстанцію. Тому воля народу, виявлена в революційній боротьбі, – це власне своєрідний плебісцит, хоч і не бюрократичного порядку. Практична підтримка в народі мала в тій ситуації засадниче значення, бо без неї ніяку підпільну акцію не можна було б здійснити: це була участь різних громадян, переконаних у справі діячів, свідомих особистого ризику; це було широко й конкретно

заманіфестоване бажання зорганізованої боротьби за спільні всеукраїнські ідеї. Пасивність чи навіть декларативність вузького кола в засекреченій статичній не вияв національної суверенності та народної динаміки. Іншої волі, ніж та, про яку йде мова, в основних актах УГВР тоді й на ворожих фронтах не виявлено, хоч відомо, що в пасивній частині суспільства, пристосованого до окупації, було непогодження, критичність та й зневаження цього визвольного руху. Одначе, справу боротьби народу підносить своєю активністю він сам, разом з тими, кому народ довіряє керівництво. Саме так з політичного й оперативного погляду організоване підпілля сприймало цей дійовий народний плебісцит, і в цьому глибокому переконанні, в цьому розумінні дійсності воно бачило свої завдання та відповідальність в орієнтації на сили й незалежну волю народу.

Практично виконувати функції влади на демократичних засадах в умовах мінливості подій й пливких ситуацій підпільного та повстанського руху було доволі важко. Ці елементи треба було враховувати в побудові Устрою УГВР. Демократичний поділ на законодавчу, виконавчу та судову владу тут однозначно збережено. Але передбачувані технічні труднощі зв'язку, безпека та винищування ворогом людей у боротьбі, потреба невідкладних рішень за невиконаних умов – усе це змушувало розділити функціональні компетенції, беручи на увагу якнайгнучкіші та якнайменш схематичні можливості заступництва та взаємної заміни. Треба було забезпечити балюсування впливів та обмежити випадки одноособових рішень, врахувати звітність і контроль у діяльності, уможливити спосіб добору нових людей кооптаціями. Звідси – доволі великі компетенції широкої Президії; уповноваження різних органів УГВР творити допоміжні установи в системі УГВР, одначе з забезпеченням правовості та контролю, і, нарешті, неможливість голосування без скликання найвищих форумів тощо.

Не сумніваючися в труднощах найближчого воєнного і окупаційного становища, все таки важко було передбачити, наскільки нові умови допустять чи паралізують процес діяльності у намічених формах. Тоді коли, наприклад, Платформа як зміст і програма була й залишилася стійким ідейним фундаментом для різних дальших можливостей, способів і засобів у прямуваннях до наміченої мети, структура УГВР, не зважаючи на непорушність її демократичної концепції, була, з оперативного погляду, якоюсь мірою випробуванням моделю,

залежним також від зовнішніх обставин. Так, наприклад, задля можливості структурних коректур, змін чи доповнень у способі функціонування органів УГВР, Устроєм передбачено було скликання Збору УГВР щорічно. Проте, вже найближчий час виявив, що це було б нездійсненним, головню надто небезпечним для зберігання людських сил. Та все ж у крайових матеріялах з часу дальшої дії УГВР прийшло підтвердження, що практичні визначення Устрою виявилися придатними й вигідними в новій дійсності (Генерал “Тарас Чупринка”, “До генези УГВР”).

Під час Збору й після нього події котилися так швидко, що, вичерпавши, щоправда, повністю свою програму, Збір УГВР спішно закінчувався, щоб учасники встигли розійтися на свої місця найближчого чи постійного призначення, зокрема приготувавшись на час переходу воєнного фронту. Тому й деякі документи (як, наприклад, протокол Збору) залишилися в краю і вже не потрапили до рук представництва, яке мало дістатися на Захід, поза територію, зайняту Червоною армією. Таким чином, група членів УГВР, у складі якої була і я, розпрощалася з її стрижнем та найвищим керівництвом в Україні. Наше завдання було зберігати й проголошувати ідеї цього всеукраїнського центру поза межами України в боротьбі за свободу й державну суверенність; залишитися лояльними цьому революційному керівництву; в зовнішньому світі поширювати правду про дійсне становище України та боротьбу українського народу; допомагати визвольним акціям, шукати приятелів і союзників, зрозуміння та підтримку українській державницько-визвольній політиці.

Крім індивідуальних, на бажання узгоджених, окремих переїздів закордон, сформовано групу частини Закордонного Представництва УГВР під керівництвом генерального секретаря Закордонних справ Миколи Лебеда. Крім нього, в цій групі були члени УГВР М. Прокоп, Дарія Ребет і спершу о. І. Гриньох та кілька осіб допоміжного та технічного апарату. Підготовка, організація та керівництво М. Лебеда в цьому “живому транспорті”, в плануванні та розміщуванні окремих людей закордоном були вдалі й доцільні.

Напевно в душі кожен по-своєму переживав віддалювання від рідного ґрунту в чужий світ, тим більше що кожен був готовий залишатися для боротьби в Україні. Як живий докір, стояли перед очима постаті друзів, які залишилися за залізним кордоном, щоб здійснювати ще так недавно спільно намічені пляни. Тепер ми йшли у вільне життя, у порівняно безпечний світ, і без

патосу, але дуже глибоко западало усвідомлення обов'язку до кінця стояти на позиціях, якими починався наш новий старт. Та на мелодраму не було місця. Поспіх гнав нас усе далі від рідної землі, бо фронт наближався на лічені кілометри. Нарешті, довелося потрапити в близьке сусідство зі словацькими партизанами, що завзялися торувати дорогу новому агресорові з Москви. З українською землею попрощалися ми остаточно на клаптику її окраїн у Пряшівщині.

Після переїзду до Братіслави почали міцніше в'язатися вузли з окремими особами з УГВР та з іншими людьми на еміграції. А далі ми побачили Відень, Інсбрук, Мюнхен, і вкоротці після закінчення Другої світової війни остаточно повністю сформувався Закордонне Представництво (ЗП) УГВР.

Задля ясности й забезпечення від плутання інституцій, мабуть, доцільно буде згадати, що в цей таки час формально існувало ще одно відгалуження зовнішніх зв'язків. Напередодні виїзду закордон, в рамках сектора Проводу ООН та для зовнішніх зв'язків, на пропозицію голови Проводу Р. Шухевича, намічено для цього невелику групу – Референтуру зовнішніх зв'язків – Р-33 (“ер-тридцять три”). Її очолював М. Лебедь, членами були М. Прокоп і Дарія Ребет. Цю референтуру не задумано як орган, що повинен був би діяти незалежно від ЗП УГВР, тим більше, що на чолі цієї референтури стояв генеральний секретар закордонних справ УГВР. Це була тільки резерва на всякий випадок, якщо така форма організації була б чомусь доцільна, або якби трапилися якісь особливі ускладнення в рамках ЗП УГВР. Внутрішній зв'язок Р-33 утримувався автоматично, поки всі три члени референтури проживали на тих самих місцях. Але вагу справжнього початку зовнішньополітичної діяльності відразу покладено на УГВР. Мірою того, як ЗП комплектувалося й зовнішньополітичні справи концентрувалися у Генеральному Секретаріаті закордонних справ УГВР, Р-33 в краю перестала існувати. Здається мені, що сектор Р-33, очевидно в іншому складі й характері був якийсь час збережений у рамках Закордонних Частин ООН, очолених С. Бандерою. Але ця ділянка досліджень чи роз'яснень сюди не належить.

І, нарешті, ще невеликий постскрипtum.

Природно, що в писаннях членів-засновників УГВР – повторюються не лише факти, але й наświetлювання подій, коментарі, генетичні та кінцеві узагальнення тощо. Зокрема це може стосуватися довголітніх членів ООН, які безпосередньо пережили

й співтворили її демократизовану перебудову. Причини такого симптому треба шукати в глибокому підґрунті. Ми всі – вихованці авторитарного націоналізму донцовського типу. В ньому разом з особистим дозріванням проходило й завершення політичної думки. Її поступова еволюція довела до змін, які, щоправда, не траплялися кожного дня, але, по суті речі, були дуже радикальні: від щораз гострішого партократичного тоталітаризму до лібералізації суспільних критеріїв і демократизму всенародної солідарності – це був крутий психологічний поворот. На цю генерацію замолоду випала доля цілковитого проникнення в революційно-визвольний рух, настільки він був тотальний; психіка й особисте життя пізнавалися та розчинювалися в націоналістичній ідеології. Тому й завершення суспільно-демократичного плюралістичного процесу в визвольному русі з його новою ідейною настановою та програмовим змістом становили одночасно й особистий психологічний злам. Він не був накинутий, він був у нас народжений. Це був феномен, що зраховується до зламів, які істотно визначають шлях особистости. А духовні суті не можна передавати модельованими словами. Отож і залишився в нас споріднений вислів, яким і намагаємося передати традицію ідейних нашарувань нашої доби.

Кирило Осьмак, нар. 9.V.1890 в м. Шишаки на Полтавщині. Зак. Московський сільськогосподарський і-т, діяч УПСР, УЦР та учасник визвольних змагань 1917-20, в'язень радянських тюрем (1929-30, 1938-40, 1944-60), учасник протинімецького резистансу 1941-44, обраний Президентом УГВР в 1944; помер у Владімірській тюрмі 16.V.1960.

Василь Мудрий, нар. 19.III.1893 в с. Вікно Скалатського пов. Депутат польського сейму, учасник протинімецького резистансу 1942-43 (працював в Р-33). Перший віце-президент УГВР. Автор книжок і статей; пом. 19.III.1966 в Нью-Йорку, США.

Ген. Роман Шухевич («Тарас Чупринка», «Р. Лозовський», «Тур»), нар. 30.V.1907 у Львові. Голова Бюро проводу ОУН та Головний командир УПА (1943-50), Голова ГС УГВР (1944-50), автор статей та офіційних документів; загинув у бою 5.III.1950 в с. Білгородца (тепер Львів).

Ростислав Волошин («Павленко»), нар. 3.XI.1911 в с. Озеряни Дубенського р-ну Рівненської обл. Предсідник III НВЗ ОУН, член БП ОУН з 1943, предсідник ПВЗ УГВР, генеральний секретар ГС ВС УГВР від 1944; заг. у бою 22.VIII.1944 біля с. Гаї Нижні Дрогобицького р-ну Львівської обл.

Мирослав Прокоп, нар. 6.V.1913 в Перемишлі. Член Проводу ОУН і референт пропаганди при Проводі ОУН у 1942-43, член Президії УГВР і діяч ЗП УГВР від 1944, автор книжок і статей про український визвольний рух; помер 7.XII.2003 в Нью-Йорку, США.

Федір Вовк ("Голубенко", "Іван Вовчук"), нар. 18.IX.1903 в Харкові. У 1926 закінчив Харківський у-т, дослідник рослин, учасник протинімецького спротиву, на ПВЗ УГВР вибраний третім віцепрезидентом УГВР, діяч ЗП УГВР 1944-1945 і ЗЧ ОУН на еміграції; помер 14.V.1979 в Пітсбурзі, США.

Лев Шанковський, нар. 9.IX.1903 в с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл., педагог і військовий історик, співробітник ГВШ ОУН і ГК УПА, член Р-33 при Проводі ОУН, голова Ініціативного комітету для утворення УГВР у 1943-44, член-засновник УГВР у 1944, автор книжок і наукових праць про УПА; помер 25.IV.1995 у Філадельфії, США.

Петро Чуйко, нар. 30.X.1894 в с. Верхній Рогач Запорізької обл., учитель фізики й математики в інститутах, учасник визвольних змагань 1917-20, переслідуваний НКВД і гестапо, учасник ПВЗ УГВР, діяч ЗП УГВР і громадських організацій діяспори; помер 15.IV.1970 в Вашингтоні, США.

Євген Врецьона, нар. 1.X.1905 в Винниках б. Львова, закінчив хімію у Вищій технічній школі у Празі 1933, журналіст (“Готові”, “Сучасна Україна”), член ОУН, організатор “Карпатської Січі” 1938-39, учасник ПВЗ УГВР; помер 4.II.1975 в Базелі, Швейцарія.

Осип Дяків (“Горновий”, “Гончарук”), сотн. УПА, нар. 21.VI.1921 в с. Олесин на Бережанщині, член Проводу ОУН та пров. Львівського краю від 1949, заст. голови ГС УГВР від 1950, автор брошур і статей; загинув у бою з МГБ 28.XI.1950 у Великополі Львівської обл.

Йосип Позичаниук (“Шаблюк”, “Шугай”), нар. 1911 б. с. Дашків Київської губернії, член УГВР, редактор підпільних видань ГК УПА та Бюра інформації УГВР; загинув у бою з військом НКВД 21.XII.1944 б. с. Юшківці Ходорівського р-ну, Львівської обл.

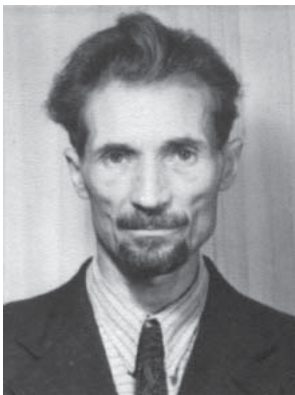
Петро Федун (“П. Полтава”, “Волянський”), май. УПА, нар. 23.II.1919 в с. Шнирів пов. Броди, провідний підпільний публіцист, шеф політично-виховного відділу КВШ УПА-Захід у 1944-46, ГВШ – від 1947, член Проводу ОУН від 1948, заступник голови ГС УГВР – від 1950; загинув у бою з МГБ 23.XII.1951 в с. Новосин Жидачівського р-ну Львівській обл.

Дарія Ребет, нар. 26.II.1913 в Кіцмані на Буковині. Член Проводу ОУН 1941-45, член Ініціативного комітету для утворення УГВР, член Президії УГВР і ЗП УГВР від 1944, голова ПР ОУН від 1979, автор статей і діяч жіночого руху; померла 5.I.1992 в Мюнхені, Німеччина.

Василь Охримович ("Кузьма"), нар. 25.V.1914 у Львові, крайовий пров. ОУН ЗУЗ у 1943, організатор і член УГВР, діяч ЗП УГВР до 1951, діяч УГВР в Україні; схоплений 6.X.1952 р. МГБ й розстріляний у 1954 р.

Василь Потішко, нар. 4.IV.1895 в с. Лабунь Житомирської обл. Член УЦР, військовий діяч 1917-20, переслідуваний НКВД, учасник протинімецького резистансу, член УГВР, діяч ЗП УГВР; помер 5.III.1991 в Бофало, США.

Павло Шумовський, нар. 18.VIII.1899 в с. Мирогоща Дубенського р-ну на Рівненщині. Викладач Варшавського у-ту 1927-38 та Львівської політехніки 1939-44, учасник ПВЗ УГВР; на еміграції викладач у Державній школі ветеринарії у Мейзон-Альфорті 1945-65, науковець; помер 27.I.1983 в Парижі, Франція.

Микола Лебець (“Максим Рубан”), нар. 11.XII.1909 в с. Нові Стрелища на Львівщині. Урядуючий провідник ОУН/ОУН СД у 1941-43, керівник РЗЗ при Проводі ОУН у 1943-44, генеральний секретар ГСЗС УГВР від 1944, автор книг і статей про УПА; помер 18.VII.1998 в Пітсбурзі, США.

Іван Гриньох, отець, д-р, нар. 28.XII.1907 в с. Павлів Радехівського пов. на Львівщині. Співробітник РЗЗ при Проводі ОУН у 1943-44, другий віцепрезидент УГВР від 1944, голова ЗП УГВР, автор праць про УПА; помер 18.IX.1994 в м. Нарінг біля Мюнхену, Німеччина.

Василь Кук (“Леміш”, “Коваль”), нар. 11.I.1913 в смт. Красне Львівської обл. Крайовий реф. ОУН ПЗУЗ і ОСУЗ 1942-49, голова Проводу ОУН, ГС УГВР і ГК УПА 1950-1954; помер 9.XI.2007 в Києві.

Микола Хмільовський (“М. Лаврівський”, “Аксіос”), нар. 18.V.1880 в с. Покропивна Тернопільської обл. Полковий духовник у IV Золочівській бригаді УГА, член Президії УГВР, керівник підпільної УГКЦ. Арешт. 31.III.1950, в слідчих тюрмах Львова, Києва, Москви. Засуджений ОСО на 10 років. Помер 30.IV.1963 в с. Мшана Городоцького р-ну Львівської обл.

Ярослав Біленький, нар. 1883 у Самборі. Сокальський пов. комісар ЗУНР, працював в уряді УНР у Кам'янці-Подільському. Від 1932 ред. журналу "Українська школа", співавтор підручників. З 1939 доцент, викладач укр. мови у Львівському у-ті. У липні 1944 обраний Генеральним суддею УГВР. Помер у березні 1945 в Самборі.

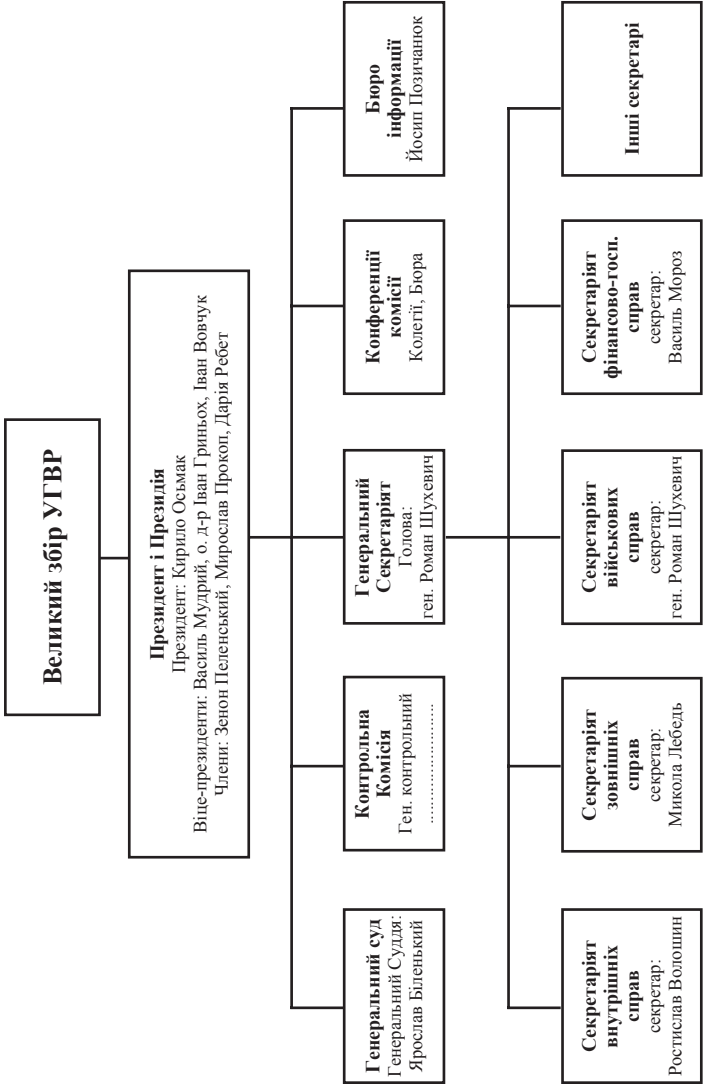
Павло Турула ("Яворівський"), нар. 11.V.1909, с. Рип'янка Калуського р-ну, Івано-Франківської обл. Член ОУН. У 1942-44 – проф. хімії у Фармацевтичному інституті у Львові. Один із засновників УГВР. Професор харчової хімії в Українському фармацевтичному інституті у Мюнхені (1946-49). Помер 18.VIII.1999 в Норд-Порт, штат Флорида, США.

Микола Дужий ("Вировий", "Микола Карівський"), нар. 13.XII.1901, с. Карів, Сокальського р-ну Львівської обл. У 1918-20 – підхорунжий УГА. Член УВО, ОУН. Секретар президії УГВР. Сотник, з жовтня 1944 р. очолював видання УПА-Захід, з лютого 1945 р. – в УПА. Помер 18.V.1955 у Львові.

Роман Кравчук ("Петро", "Гончаренко", "Степовий"), полк. УПА, нар. 6.X.1910, м. Кам'янка-Бузька Львівської обл. Крайовий провідник ОУН ЗУЗ (1943-51), заступник голови Проводу ОУН на УЗ (1950-51), член ГК УПА, голова Президіальної колегії УГВР (1950-51). Загинув в бою з МГБ 21.X.1951 біля с. Вишнів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.

Організаційна структура Української Головної Визвольної Ради (УГВР). Схеми подас персональний склад органів УГВР на літо 1944 року. Подані в схемі особи були вибрані на свої становища на Першому Великому Зборі УГВР.

ПОКАЖЧИК

А

Абвер 75
АБН 70, 72, 82
Абсгаґен, Карл Гайнц 75
Австрійська, монархія 22
Австрія 20
Азербайджанці 25
Азія 9, 38, 70, 82
АК 44, 79
“Аксіос”. *Див.* Хмільовський Ми-
кола
Акт 30 червня 46, 53, 55, 76
Амброзевічюс, Юозас 76
Англія 79
Армстронґ, Джон А., проф. 49, 75
Арон, Раймон 16
Арсенич Микола 46
Аушвіц, концтабір. *Див.* Освенцім
(Аушвіц), концтабір

Б

Баґрянний Іван (Лозов’яга, Лозов’я-
гин) 6, 44, 59, 60, 67, 70, 71, 83
Баден-Пауелл, Олав 50
Базар, м. 50
Базель, м. 105
Бак-Бойчук Теофіль 8, 77
Балти 54
Бандера Степан 6, 18-20, 24, 28,
29, 50, 51, 53, 55-57, 62-64, 67,
69, 71, 76-79, 81, 82, 87, 101
Бандерівці 59, 70, 74, 78, 79
Бах-Зелевський, Еріх фон дем 74
Бачинська Ніна 66, 81
Бачинський Лев 81
Бережанщина 105
Берлін, м. 76
Бігун Микола 73
Біленький Ярослав 13, 58, 66, 67,
81, 108, 109
Білефельд, м. 62
Білогорща (тепер Львів), с. 103
Білоруси 25

Білорусь 24, 54
Більшовики (большевики) 9, 27,
30, 52, 63, 68, 71, 82
Більшовицькі (большевицькі),
партизани 7, 24, 25, 27, 31,
47, 53-55
Блюнчлі, Йоган Каспар 14
Богородчанщина 72
Бойдуник Осип 8, 59
Бойківщина 65
“Борис”, надр. пров. 66
Борман, Мартін 77
Боровець Тарас (“Тарас Бульба”)
7
Боффало, м. 64, 106
Братіслава, м. 43, 59, 70, 83, 101
“Братство Тарасівців”, орг. 50
Броди, м. 27
Броди, пов. 105
Буг, р. 79
“Буг”, ВО-2 79
Будапешт, м. 45, 72
Буковина 48, 71, 106
“Буковина”, часопис 80
Буковинці 71
“Бульба Тарас”. *Див.* Боровець
Тарас
Бурштинський, р-н 79
Бусел Яків (“Галина”) 72, 82
Бутковський Іван, полк. 17, 79

В

“Вавричин Ігор”. *Див.* Мудрий Ва-
силь
Варварцев М. М. 74
Варшава, м. 43, 70, 73, 79, 83
Вассиан Юліян 51
Вашінґтон, м. 104
Великобританія (Велика Брита-
нія) 11, 21, 56, 76
Великополе, с. 105
“Верещака”. *Див.* Лоґуш-Мешко
Катерина

Верхній Рогач, с. 104
Вестфалія 62
Вехтер, Отто 66, 77
ВЗ УГВР. *Див.* УГВР, ВЗ
ВЗУН, 1-ий 64
Винар Богдан, проф. 75
Винники, м. 105
“Вировий М. В.”. *Див.* Прокоп Ми-
рослав
“Вировий”. *Див.* Дужий Микола
Вишнів, с. 108
Відень, м. 101
Вікно, с. 103
ВіН 79
Вінниця, м. 63
Вінніпеґ, м. 69, 78
Владімірська (Володимирська),
тюрма 12, 103
Власовці 60
Вовк Федір (“Голубенко”, “Іван Вов-
чук”) 9, 12, 62, 66, 67, 104, 109
“Вовчук Іван”. *Див.* Вовк Федір
Волинська, обл. 74
Волинь 7, 9, 13, 24, 25, 29, 31, 34,
45, 48, 53, 54, 67, 70-74, 82,
83, 90
Волиняк Петро 83
Волков, о. 67, 70, 90
Володимирщина (Володимиреч-
чина) 7
Волошин Августин, през. 43
Волошин Ростислав (“Павленко”)
7, 9, 13, 14, 31, 34, 47, 56, 66,
67, 69, 70, 74, 77, 82, 103, 109
“Волянський”. *Див.* Федун Петро
Врецьона Євген 6, 67, 83, 105
Всеукраїнський Військовий Комі-
тет 9
Всеукраїнський Повстанком 63
ВУНВР 59
ВУНР 59, 60, 70, 79

Г

Гаї Нижні, с. 103
Гайвас Ярослав 8, 77

Галайчук Богдан-Тадей 12, 73
“Галина”. *Див.* Бусел Яків
Галицький, р-н 79
Галицькі, українці. *Див.* Галичани
Галичани 29, 77
Галичина 22, 25, 29, 45, 48, 54, 61,
63, 69, 72, 73, 75, 81, 82, 96
“Галичина”, дивізія 8, 29, 56, 61,
62, 77
Галібей Роман (“Ернест”, “Охрім”)
9, 44, 66, 71, 90
Гасин Олекса (“Лицар”) 45, 50,
70, 78, 79
ГВШ 79, 61, 70, 82, 104, 105
Гейман Лев 74
Генеральна Губернія 58
Гердер, Йоган Готфрід 14
Гетьманський, центр (управа,
рух) 43, 45, 62, 71
Гетьманці 30
Гине, Гайнц 75
Гімлер, Генріх 77
Гітлер, Адольф 11, 52, 53, 75, 77, 80
Гітлерівці 24, 68
ГК УПА. *Див.* УПА, ГК
Глинська Ольга 63
“Говерля”, ВО-4 79
Головко Андрій Васильович 72
Головко, полк. *Див.* Даниленко
Сергій Тарасович
Голодомор 8
“Голос Америки”, радіостанція 21
“Голубенко”. *Див.* Вовк Федір
Гомзин Борис 62
“Гомін України”, часопис 78
“Гончаренко”. *Див.* Кравчук Роман
“Гончарук”. *Див.* Дяків Осип
ГОП. *Див.* ОУН, ГОП
“Горновий”. *Див.* Дяків Осип
Городоцький, р-н 107
“Горянський”. *Див.* Осьмак Кирило
“Готові”, часопис 105
Гошанський, р-н 74
Гриньох Іван, о. 7, 9, 11, 12, 18, 20, 59,
66, 67, 70, 72, 87, 100, 107, 109

Грицай Дмитро (“Перебийніс”) 45, 79
Грицай Марта 12
Гришко Василь 83
“Громадський голос”, в-ня 65
Грубешів, м. 79
Грузини 25
Грушевський Михайло 69
ГС УГВР. *Див.* УГВР, ГС
Гулай Демид, ген. 71
Гунчак Тарас 74, 80
Гупало Костянтин 82

Г

Галаянт Микола, о. 6, 59, 67
Гестапо (гестапівці) 14, 64, 69, 70, 77, 78, 82, 104

Д

“Дайджест советської української преси”, в-ня 20
Даниленко Сергій Тарасович (полк. Головка) 72
Данціг (тепер Гданськ), м. 91
Дахау, концтабір 76
Дашків, с. 105
Делегатська Конференція, I-а 19
Денвер, м. 75
“Дзвони”, журнал 80
Дида-Целевич Уляна 62
“Діло”, газета 79
Дін (Дон), р. 39
Дітройт, м. 80
Дмитрук Клим 74
Дніпропетровськ, м. 9
Дніпропетровський, Край ОУН 13
Дністер, р. 76
“До зброї”, журнал 58, 79
Добрецова В. В. 75
Долинщина 62
Донбас 63
Донцов Дмитро 51
Дорошенко Дмитро 45
Дрогобицька, обл. 73, 79
Дрогобицький, р-н 103

ДСВС 75
Дубенський, р-н 103, 106
Дужий Микола (“Вировий”, “Микола Карівський”, “М.К.”) 7, 35, 58, 66, 67, 69, 70, 73, 78, 91, 108
Дуліби, с. 104
“Дума”. *Див.* Маївський Дмитро
ДУН 77, 83
Дяків Осип (“Горновий”, “Гончарук”) 13, 83, 105

Е

Європа 36, 38, 54, 76
Європа, Середня (Центральна) 11, 54
Європа, Східна 9, 11, 36, 54, 70, 76, 82
Ейдкуни, м. 76
Ейнштейн-Кошев, Бетті 74
Ельба, р. 54
“Еней”, к-р. *Див.* Олійник Петро
“Ернест”. *Див.* Галібей Роман

Є

Євдокименко В. Ю. 75
Європа. *Див.* Європа
Європейський Союз 16
Євтимович Варфоломій, пполк. 62, 67, 70

Ж

“Жарський Богдан”. *Див.* Ріпецький Нестор
Женева, м. 17
Жидачівський, р-н 105
Жиди 74, 80
Житомирська, обл. 47, 106

З

“За самостійну Україну”, підп. в-ня 74
Заболотів, м. 76
Загвздь, с. 72
Закарпаття 48
Закерзоння 21, 79

Запорізька, обл. 104
Запорізька Січ 49
Захід 9, 16, 20, 28, 30, 68, 100
Західна Україна. *Див.* Україна, Західна
Західні, альянти (блок, країни) 11, 54, 78-80, 93
Західня, обл. УНР 75
Заячківська Галя (“Уляна”) 80
Зборівщина 72
“Зелений Г.” 13, 83
Зелений Зенон, проф. 73
Золочів, м. 75
ЗП УГВР. *Див.* УГВР, ЗП
“Зубатий”. *Див.* Мороз Василь
ЗУЗ 28, 29, 67, 71, 79, 86, 106, 108
ЗУНР 22, 108
ЗЧ ОУН. *Див.* ОУН, ЗЧ

I

Іваничівський, р-н 74
“Іванів”. *Див.* Логуш Омелян
Івано-Франківська, обл. 73, 79, 108
Ізраїль 74
ІК. *Див.* УГВР, ІК
Ільницький Роман 18, 76
Інсбрук, м. 101
Ісаїв Петро 80

K

Кавказ, г. 39, 40, 63
“Калина”. *Див.* Лопатинський Юрій
Каліш, м. 73
Калуський, р-н 108
“Каменярі”, мол. орг. 57, 65
Камінський Анатоль 5
Кам’янець-Подільський, м. 63, 108
Кам’янка-Бузька, м. 108
Канада 70, 78, 80
Канаріс Вільгельм, адм. 52, 53, 75, 81
Кандиба-Ольжич Олег 8, 47, 77, 78
Карів, с. 108
“Карівський Микола” (Карівський М.). *Див.* Дужий Микола

Карнаухів 67, 70, 90
Карпати, г. 31, 40, 54, 65, 71
Карпатоукраїнський, центр 43
“Карпатська Січ” 105
Карпатська Україна 50, 51
Карпатські, гори. *Див.* Карпати, г.
Карпенко Дмитро (“Яструб”) 62, 80
К-В, лінія 71
Квіслінг, Відкун 53
КВНР 60, 71
КВШ 62
КВШ ОУН Карпати 79
КВШ ОУН Львів 62, 70, 77, 79
КВШ ОУН ПЗУЗ 79
КВШ УПА-Захід 105
КГБ 13, 20, 72
Кедрин-Рудницький Іван 58, 69, 78
Керзона, лінія 79
Київ, м. 18, 22, 50, 54, 72, 74-76, 82, 87, 107
Київська, губ. 105
Київський, край ОУН 70
Київщина 82
Кишинів, м. 55, 70, 71, 76, 80
“Кіндрат”. *Див.* Сушко Роман
Кіцмань, м. 71, 106
Клим Ярослав 18, 19
Кляйст, Петер 73
Коваль Віктор 53, 76
“Коваль” (“Коваль В.”). *Див.* Кук Василь
Ковель, м. 27
Ковно, м. 75
КОВО 72
Коломия, м. 27, 75, 76
Комар Люба 12
Коник 8, 29
Коновальць Євген, полк. 52, 53, 63, 75, 81
Конференція Поневолених Народів Сходу Європи й Азії (Східної Європи і Азії), 1-а 9, 25, 70, 82
Кордюк Богдан 19, 43
“Косар”. *Див.* Маївський Дмитро

Коссак Зенон 50
Кох, Еріх 53, 76
Коциловський Йосафат, єпис. 83
КП(б)У 28
КПЗУ 72
Кравців Богдан 50
Кравчук Роман (“Петро”, “Гончаренко”, “Степовий”, “Лісовий”, “Максим”) 13, 108
Край. *Див.* Україна
Краків, м. 90
“Краківські вісті”, газета 77
Красне, смт. 107
Кравецький Іван, проф. 69
Крем’янець (тепер Кременець), м. 71
Крем’янецьчина. *Див.* Кременеччина
Кременеччина 7, 79
Кремль 24
Крим 48, 57
Кринички, с. 74
Кубійович Володимир, проф. 73
Кудринки, с. 74
“Кузьма”. *Див.* Охримович Василь
КУК 62
Кук Василь (“Леміш”, “Коваль”) 13, 83, 107
Куницький Леонтій, о. 59
Курчаба Лесь 43
Кушнір Михайло 73

Л

Л.Ш. *Див.* Шанковський Лев
Лабунь, с. 106
“Лаврівський М.”, о. *Див.* Хмільовський Микола
ЛАФ 75
Лебедь Микола (“Максим Рубан”) 6, 10, 12, 13, 19, 20, 45, 46, 53, 63, 66, 67, 69, 76, 78, 80, 84, 93, 100, 101, 107, 109
Левицька Зеня 78
“Леміш”. *Див.* Кук Василь
Лемківщина 79, 83

Ленкавський Степан 18, 50, 71
Липинський В’ячеслав 45
Лисий Володимир 81
Лисоня, г. 50, 51
“Лисоня”, ВО-3 79, 80
Литва 76
Литвиненко Іван, полк. 47
Литовська, держава 52, 75
Литовський, народ 75
“Лицар”. *Див.* Гасин Олекса
Лівицький Андрій 43, 70
“Лісовий”. *Див.* Кравчук Роман
Логуш Омелян (“Іванів”) 67, 82
Логуш-Мешко Катерина (“Верещака”) 9, 67, 82
Лозов’ягин. *Див.* Багрянний Іван
“Лозовський” (“Лозовський Роман”). *Див.* Шухевич Роман
Лондон, м. 71, 75-77
Лопатинський Дем’ян-Костянтин, о. 81
Лопатинський Юрій (“Калина”) 81
“Лопатинський”. *Див.* Тимчій Володимир
“Луг”, мол. орг. 57
Лужок Горішній, с. 65, 83
Луцький Мирон 72
Луцький Остап 72
Львів, м. 5, 45, 53, 58-60, 62, 64, 69, 70, 72, 73, 75-79, 81, 82, 86, 89, 91, 103, 105-108
“Львів”, ВО-1 79
Львівська, обл. 5, 66, 79, 103-105, 107, 108
Львівщина 82
Львівський, край ОУН 105
“Львівські вісті”, газета 77
Львівщина 69, 78, 107
Люблин, м. 74

М

“М. Лаврівський”. *Див.* Хмільовський Микола
“М.К.”. *Див.* Дужий Микола
Мазепа Ісаак 43, 70

Маївський Дмитро (“Косар”, “Тарас”, “Дума”) 7, 14, 44, 45, 69, 72, 77
Маківка, г. 50, 51
“Маківка”, ВО-5 79
“Макс”. *Див.* Скорупський Максим
“Максим Рубан”. *Див.* Лебедь Микола
“Максим”. *Див.* Кравчук Роман
Малетер, кап. 72
Малиновський Олександр, о. 6, 67, 83
Маркусь Василь, проф. 42, 46, 69
“Маслосоюз”, кооп 73
Матла Зенон 14, 69
Мацціні, Джузеппе 14
МГБ 13, 105, 106
Мейзон-Альфорт, м. 106
Мельник Андрій, полк. 7, 8, 29, 30, 51, 57, 73, 77, 78, 86, 88
Мельниківці. *Див.* ОУН-м
Мешко Катерина. *Див.* Логуш-Мешко Катерина
Мирогоща, с. 106
Мирон Дмитро (“Орлик”) 82
“Мирон”, пров. *Див.* Шухевич Роман
Міттенвальдська, Конференція ЗЧ ОУН 19
Міхайлович, Дража, ген. 7
Міхновський Микола 50, 51
“Могила”. *Див.* Сак Панько
Могилів-Подільський, м. 76
“Молода громада”, т-во 29, 73
Мороз Василь (“Зубатий”) 73, 74, 109
“Морозенко”, сот. 57
Морра, Шарль (Charles Maurras) 49
Москва, м. 25, 26, 47, 48, 51, 52, 56, 59, 61, 76, 77, 80, 81, 97, 101, 107
Мудрий Василь (“Вавричин Ігор”) 5, 12, 58, 60, 64, 66, 67, 71, 79, 83, 96, 103, 109
Мшана, с. 107
Мюнхен, м. 20, 42, 58, 62, 72, 74-77, 79, 101, 106-108

Н

Нарінг, м. 107
“Народня Торгівля”, кооп 73
Недільна, с. 65
НЗС 71
Нікополь, м. 62
Нікурадзе Александер (“А. Сандерс”) 53, 76
Німецька, армія (війська, Вермахт) 11, 25, 52, 53, 56, 61, 64, 71
Німеччина 7, 10-12, 20, 21, 24-27, 40, 48, 51-54, 61, 63, 64, 73, 75, 76, 80, 106, 107
Німці 6, 7, 18, 23-25, 27-31, 43, 52, 53, 56, 61, 77
НКВД (енкаведисти) 64, 82, 104-106
“Нове село”, часопис 80
Новицький Степан (“Спец”) 77
“Нові дні”, журнал 83
Нові Стрілища, смт. 80, 107
Новошин, с. 82, 105
Норвегія 53
Норд-Порт, м. 108
Нью-Йорк, м. 20, 63, 69, 74, 75, 78, 80, 103, 104

О

Одеська, обл. 70
Озеряни, с. 103
“Олені”, ст. школа УПА 47
Олесин, с. 105
Олійник Петро (“Еней”) 71
Ольжич Олег. *Див.* Кандиба-Ольжич Олег
Омельюк Микола, полк. 47
Онацький Євген 78
ООН 21
Опришко Микола 78
“Орли”, мол. орг. 57
“Орлик”. *Див.* Мирон Дмитро
Освенцім (Аушвіц), концтабір 76
ОСУЗ 48, 55, 57, 63, 64, 67, 82, 107
Осьмак Кирило (“Горянський”) 7, 9, 11, 12, 16, 57, 58, 66, 67, 69, 96, 103

Оттава, м. 21
ОУН 5, 6, 17, 19, 20, 28, 29, 41-43,
46, 48-57, 60-65, 67, 68, 71, 72,
74, 77-79, 84, 86, 90, 93, 101,
106-108
ОУН, "Двійка". *Див.* ОУН-з
ОУН, БП 14, 66, 67, 69, 70, 82,
83, 85, 103
ОУН, ВЗ II-ий 46, 74, 77, 87, 95
ОУН, ГОП 61, 70, 82
ОУН, ЗЧ 19, 20, 80, 83, 101, 104
ОУН, КЕ 71
ОУН, Колегія Проводу 53
ОУН, Колегія упноважених ЗЧ 19
ОУН, Конференції 14
ОУН, КП 70
ОУН, НВЗ III-ій 6, 14, 18, 56, 61,
69, 85, 103
ОУН, Одеський ОП 62
ОУН, ОП 61, 79
ОУН, Похідні групи 48, 55, 57, 62,
65, 70, 74, 76, 88
ОУН, Провід 6, 7, 12, 13, 18, 19,
43-46, 55, 56, 59-62, 64, 67, 69,
70, 72, 76-79, 81, 83-87, 89, 91,
93, 94, 96, 101, 104-107
ОУН, Провід Юнацтва 62
ОУН, Програма 61
ОУН, Р-33 (РЗЗ) 12, 45, 65, 66,
76, 80, 81, 101, 103, 104, 107
ОУН, СБ 8, 47, 89, 92
ОУН, Юнацтво 71, 80
ОУН-б 7-9, 12, 42-48, 51, 55-57,
62-64, 67, 69-71, 73, 74, 78, 79,
81, 82, 88
ОУН-з 19, 20
ОУН-з, Політична Рада (ПР) 19, 106
ОУН-м 7, 8, 29, 47, 51, 57, 59, 70,
71, 77, 78, 86, 88
ОУН-р 61
ОУН-СД 6, 13, 14, 107
Охримович Богдан 72
Охримович Василь ("Кузьма") 6,
7, 12, 18, 43, 45, 56, 58, 62, 70,
72, 89, 90, 106

Охримович Остап 72
Охримович Степан 50, 71, 72
"Охрім". *Див.* Галібей Роман
Охтирка, м. 70

П

"П. Полтава". *Див.* Федун Петро
Павеліч, Анте 53
"Павленко". *Див.* Волошин Рос-
тислав
Павлів, с. 107
Паліїв Дмитро 29, 73
Панченко Олександр 10
Паньківський Кость 81
Париж, м. 16, 20, 77, 82, 106
Пасіка Микола, проф. 62
ПВЗ УГВР. *Див.* УГВР, ВЗ 1-ий
Пеленський Зенон 12, 64, 66, 67,
71, 83, 96, 109
"Перебийніс". *Див.* Грицай Дмитро
Перемишль, м. 104
Перший Великий Збір УГВР.
Див. УГВР, ВЗ 1-ий
Петлюра Симон 82
"Петро". *Див.* Кравчук Роман
ПЗУЗ 28, 56, 70, 107
Підгаєччина 80
Підготовча (ініціативна) комісія для
створення УГВР. *Див.* УГВР, ІК
Пітсбург, м. 104, 107
"Пласт", мол. орг. 71
Пластовий, улад 75
Побігущий Євген ("Рен") 77
Повітовий Союз Кооператив 73
Позичанюк Йосип ("Шаблюк", "Шу-
гай") 13, 34, 67, 70, 82, 105, 109
Покропивна, с. 107
Полісся 24, 25, 53, 54, 70, 73
"Поліська Січ" 7, 71
"Політика", журнал 64
"Полонський". *Див.* Потішко Василь
"Полтава Петро". *Див.* Федун Петро
Полтавщина 103
Польовий Федір ("Поль") 47

Поль-Польовий, май. *Див.* Польовий Федір
Польська, армія 77
Польське, підпілля 70
Польща 5, 21, 22, 52, 80
Поляки 54
“Помста Базару” 80
Порицьк (тепер Павлівка, Іваничівського р-ну) 74
Посяння 79
Потішко Василь (“Полонський”) 9, 11, 16, 63, 64, 66, 67, 91, 92, 95, 96, 106
Правобережжя 25
Прага, м. 43, 64, 70, 105
“Прага”, підп. друкарня 78
Прип’ять, р. 40
“Прірва”. *Див.* Штендера Євген
Прокоп Мирослав (“Радович”, “Вировий М. В.”) 7, 10-12, 18, 43, 46, 63, 66, 67, 70, 74, 77, 79, 89, 92, 93, 95, 100, 101, 104, 109
“Пролог”, бюлетень 20
“Пролог”, досл. центр 20, 74, 80
“Просвіта”, т-во 58, 60, 76, 78, 91, 92
Пряшівщина 101
ПУН 8, 77, 86, 87, 88

Р

“Р. Лозовський”. *Див.* Шухевич Роман
Равщина 57
Рада Амбасадорів 22
Рада сеньйорів 81
Радехівський, пов. 107
“Радович”. *Див.* Прокоп Мирослав
Радянський Союз. *Див.* СРСР
Райх, III-ій 8
Райхскомісаріят Україна 24, 73
Ратне, смт. 74
Ребет Лев 17-20, 71, 76
Ребет Дарія 5-7, 9, 12, 18, 44, 45, 55, 56, 66, 67, 71, 77, 84, 89, 100, 101, 106, 109

Ревай Юліян 43, 70
“Рен”. *Див.* Побігущий Євген
РЗЗ (Р-33). *Див.* ОУН, Р-33 (РЗЗ)
Рип’янка, с. 108
Рівне, м. 54, 79
Рівненська, обл. 74, 103
Рівненщина 9, 106
Рідні Землі. *Див.* Україна
Ріпецький Нестор (“Богдан Жарський”) 65, 80, 81
Ріпецький Степан 65, 81
“Річка”, обл. пров. *Див.* Семчишин Тиміш
Рогатинський, р-н 79, 108
Рогатинщина 79
Розенберг, Альфред 52, 53, 75, 76
Російська, армія 63
Росія 10, 22, 71
Росіяни 77
Роттердам, м. 75
“Рубан Максим”. *Див.* Лебедь Микола
Рудницький Іван. *Див.* Кедрин-Рудницький Іван
Румунія 22, 45, 55, 80
Румунська, армія 45, 55, 76, 80
Руссо, Жан Жак 14

С

СВУ 22
Садовський Михайло, полк., ген. 73
Сак Панько (“Могила”) 82
Саксенгаузен, концтабір 76-78
Самбір, м. 75, 108
Самбірський, р-н 5
Самостійна українська держава. *Див.* УССД
“Сандерс А.” *Див.* Нікурадзе Алексан-дер
Сапіга Ілля 81
“Свентокшиська бригада”, НСЗ 71
СД 81
Сем’ячук Ілля, інж. 7, 45, 55, 67, 73
Семчишин Тиміш (“Річка”) 70

Сербські, четники 7
“Сергій”. *Див.* Степаняк Михайло
Семяшко, Збігнєв 71
“Сич”. *Див.* Сушко Роман
Сімович Василь, проф. 65, 80
“Сіроманці”, курінь 62, 80
Скалат, м. 63
Скалатський, пов. 103
Скоропадський Данило 63
Скоропадський Павло, гетьм. 62,
63, 70
Скорупський Максим (“Макс”) 47
Словацькі, партизани 101
Сметана, Антонас 76
Снятин, м. 76
Советська, армія. *Див.* ЧА
Советські, партизани. *Див.* Біль-
шовицькі, партизани
Сокаль, м. 65, 81
Сокальський, р-н 108
“Сокіл”, мол. орг. 57
Сольчаник Роман 74, 80
Сосновський Михайло 21, 82
“Спец”, сот. *Див.* Новицький Степан
Сприня, с. 5, 9
СРСР 7, 8, 10, 11, 13, 21, 22, 33,
48, 51-54, 57, 58, 73, 80
Сталін Йосип 76
Сталінград (тепер Волгоград), м. 61
Станіславів (тепер Івано-
Франківськ), м. 73, 75
Станіславівщина 71, 79
Станіславська (Станіславівсь-
ка), обл. *Див.* Івано-Франків-
ська, обл.
Старосамбірський, р-н 65
Старух Ярослав 46
Стахів Володимир 18, 19, 65, 76
Стахів Євген 65
Стахів Матвій 65, 81
Сташинський Богдан 20
Степаняк Михайло (“Сергій”) 45,
56, 58, 65, 69, 72, 86-88
“Степовий”. *Див.* Кравчук Роман
Стецько Ярослав 18, 73, 76, 78, 81

Стрий, м. 73, 75
Стрийська студентська громада 60
Стрийська, сотня. *Див.* УГА, Пер-
ша (окрема, Стрийська) плас-
тунська сотня
Стрийський, р-н 104
Стрийщина 72
“Студентський шлях”, часопис 78
Ступницький Леонід 47, 79, 80
СУЗ 22, 27, 28, 31, 32, 34, 48, 55,
57, 63, 64, 67, 82, 88
СУНМ 71
“Сучасна Україна”, часопис 20, 105
“Сучасність”, журнал 20, 71, 72,
74, 80, 91
Сушко Роман (“Кіндрат”, “Сич”),
полк. 8, 59, 77, 78
Схід 40, 52, 53, 61, 63, 76
Східна Європа (Європа). *Див.* Ев-
ропа, Східна
Східна Україна. *Див.* Україна,
Східна
Східняки 32
США 21, 103, 104, 106, 107, 108
Сян, р. 79
“Сян”, ВО-6 79

Т

“Тарас”. *Див.* Маївський Дмитро
Татари 25
Татомир Володимир 75
Татомир Олександр 83
Татомир Юліян, о. 83
Татомир Ярослав 83
Теребовельщина 63, 64
Тернопіль, м. 72, 75, 81
Тернопільська, обл. 79, 81, 107
“Тигри”, війс. шк. ОУН 62
Тиктор Іван 58, 69, 78
Тимчій Володимир (“Лопатин-
ський”) 78
Торвальд, Юрген 75
Торонто, м. 5, 9, 21, 58, 76
Трач-Блавацький Володимир 82
“Тур”. *Див.* Шухевич Роман

Туреччина 80
Турка, м. 71
Турківський, пов. 65
Турула Павло (“Яворівський”) 63,
64, 66, 67, 108
Турула Петро 63, 64
Турчанщина 66
Тучин, с. 74

у

УАПЦ 64, 83
УВО 44, 49, 63, 73, 108
УГА 29, 43, 68, 73, 77, 108
УГА, IV Золочівська бригада 107
УГА, Перша (окрема, Стрийська)
пластунська сотня 73, 75
УГВК 63
УГВР 5-8, 10, 13-18, 21, 22, 31,
33-46, 48, 55-57, 59-69, 71-73,
77-79, 82-85, 87-96, 98, 100,
101, 103, 105, 106, 108, 109
УГВР, Бюро інформації (БІ) 13, 105, 109
УГВР, ВЗ 1-ий 5, 9, 12, 13, 31-35,
33, 38, 39, 56, 58, 62, 66-71,
73, 78, 83, 85, 89-93, 96-98,
100, 103-106, 109
УГВР, Відозва 40
УГВР, Генеральний Контрольний
33, 38, 109
УГВР, Генеральний Суд (Суддя)
12, 13, 33, 38, 66, 108, 109
УГВР, Голова Президії 33
УГВР, ГС 12, 13, 17, 19, 20, 33, 34, 38,
66, 82, 83, 101, 103, 105, 107, 109
УГВР, ГСЗС 107, 109
УГВР, ЗП 12, 17-20, 34, 39, 40, 45,
58, 59, 62, 66, 67, 70-73, 79,
83, 93, 100, 101, 104, 106
УГВР, ІК 6- 9, 27, 30, 31, 42-46,
55-66, 68-73, 76, 77, 79, 83-85,
88, 89, 91, 92, 96, 104, 106
УГВР, Контрольна Колегія 12, 109
УГВР, Плятформа 9, 11, 13, 14,
16, 32, 35, 39, 56, 66, 79, 92,
94, 97, 98, 99

УГВР, Президент 9, 12, 38, 57, 58,
66, 103, 109
УГВР, Президія 12, 13, 33, 38, 66, 70,
78, 99, 104, 106, 107, 108 109
УГВР, принципи 37
УГВР, Спеціальна комісія 12
УГВР, статут 32
УГВР, структура 88, 99, 109
УГВР, Універсал 5, 9, 11, 32, 35,
39, 42, 56, 66, 93, 94
УГВР, Устрій 9, 12, 13, 32, 35, 38,
56, 66, 79, 89, 92, 94, 95, 96,
97, 99, 100
УГВР, цілі і завдання 36, 38, 98
УГКЦ 107
Угорська, армія 72, 82
Угорці 45
Угорщина 57
УДК 65, 73, 81
УДП 23, 27, 42, 53, 71, 73, 83
Україна 5-7, 10, 13-15, 17-21,
22-24, 26-41, 43, 45, 47-49,
53-55, 57, 58, 61, 63, 64, 67,
69, 70, 72, 76, 77, 80, 82, 84,
88, 94-98, 100, 106
Україна, Західна 5, 6, 16, 17, 22,
28, 30, 43, 46, 48, 57, 63, 64,
72, 74, 80, 81
Україна, Південна 48, 57
Україна, Східна 6, 9, 16, 29, 68
Україна, Центральна 6, 9, 16
Українка Леся 50
Українська Держава. *Див.* УССД
“Українська Літературна Газета”,
газета 20
Українська самостійна держава
(УСД). *Див.* УССД
Українська Стрілецька Громада 70
Українська суверенна держава
(УСД). *Див.* УССД
Українська учительська громада 73
“Українська школа”, журнал 108
Українська дивізія. *Див.* “Галичи-
на”, дивізія
Українська, нація. *Див.* Українці

Українське воєнно-історичне товариство 73
Українське Товариство закордонних студій 20
Українське, населення. Див. Українці
“Український самостійник”, в-ня 20
Український, народ. Див. Українці
Українські, землі. Див. Україна
Українські, повстанці 47
Українці 5, 8-11, 17, 21-28, 30, 31, 33-35, 37, 39-41, 46, 48, 49, 51, 54, 56, 57, 60, 61, 68, 69, 77, 78, 80, 81, 98, 100
“Уляна”. Див. Заячківська Галя
Умань, м. 63, 64
УНА, УД 1-а 51, 56, 71
УНДО 5, 29, 30, 64, 65, 79, 83
УНР 11, 14, 22, 26, 30, 32, 43, 47, 75, 108
УНР, Армія 68, 73
УНР, в екзилі 20, 67, 70, 71
УНР, Директорія 9, 47
УНР, Універсал 22-го січня 22
УНРада 59, 81, 87
УНС 42, 47
УПА 5-8, 13, 14, 17, 18, 21, 25, 26, 28-32, 34, 36, 39, 40, 42, 43, 46-48, 50, 51, 53-58, 60-66, 68-72, 74, 78, 79, 81, 84, 85, 88, 93, 104, 105
УПА, “бульбівська”. Див. “Поліська Січ”
УПА, ВО 61, 79
УПА, ГК 6, 10, 12, 13, 26, 27, 32, 34, 42, 45, 55, 58-61, 63, 66, 67, 69, 70, 74, 76, 77, 79, 82-84, 93, 103-105, 107, 108
УПА, ГШ 13
УПА, Команда Запілля (КЗ) 47, 62, 66, 67, 69, 70
УПА, Місія 17
УПА, національні відділи 25
УПА, ТЗ 62
УПА-Захід 108

УПА-Північ 25, 74, 79, 82, 83
УПР 5, 64, 79
УПСР 9, 63, 65, 81, 103
УРДП 71, 83
УРСР 13, 17, 33, 74
УСС 56, 81
УССД 5, 9, 13, 22, 23, 25, 26, 28-30, 32-37, 39-41, 51, 52, 54, 58, 60, 61, 68, 80, 98
УЦК 29, 46, 71, 73, 78, 81
УЦР 9, 63, 91, 103, 106
УЧХ 47, 62

Ф

Фаркаш де Кішбарнак, ген. 72
Федорович Леся 71
Федун Петро (“П. Полтава”, “Волянський”) 13, 14, 82, 83, 105
Фіголь Атанас 73
Філадельфія (Філядельфія), м. 69, 75, 76, 104
Фіхте, Йоган Готліб 14
Флорида, штат 108
ФНЄ 29, 73
Франко Іван 50
Франкфурт-на-Майні, м. 16
Франція 5, 21, 48, 49, 106
Фреборґ, Арвід 76
Фюрт, м. 80

Х

Харків, м. 104
Хмільовський Микола (“М. Лаврівський”, “Аксіос”), о. 13, 83, 107
Ходорівський, р-н 82, 105
Холмщина 79
“Холодний Яр” 50, 63, 80
Хорватія 53
Хробак Микола 73
Хрущов Н. С. 53

Ц

Ценко Микола 73
Центральна Рада. Див. УЦР
“Центросоюз”, кооп 73

Цісик Дарія. *Див.* Ребет Дарія
Цісик Омелян 71

Ч

ЧА 5, 53, 62, 70, 71, 74, 76, 81, 100
“Час”, газета 80
Чередниченко В. 75
Чернівецька, обл. 79
Чернівці, м. 76, 80
Черче, с. 81
Черчіль, Вінстон 54, 79
Чехи 54
Чехословаччина (Чехо-Словаччина, ЧСР) 21, 22, 48
Чирський Микола 47
Чікаґо, м. 69, 73
Чорне, море 40
Чорний, ліс 71, 79
Чортківська, офензива 68
Чортківська, тюрма 63
Чортківщина 80
Чуйко Петро, проф. 64, 66, 67, 104
Чупринка Григор 63
“Чупринка Тарас”. *Див.* Шухевич Роман

Ш

“Шаблюк”. *Див.* Позичанюк Йосип
Шанковський Лев, проф. 6, 7, 9, 11, 12, 14, 42, 45, 55, 66, 67, 70, 72, 74-76, 78, 80, 85, 91, 104
Швайцарія 105
Швеція 16

Шевченко Тарас 50
Шептицький Андрей, митр. 59, 67
Шиманський Мирослав, о. 83
Шишаки, м. 103
Шкірпа, Казис 76
Шкурат Прокіп 67, 70
Шнирів, с. 105
Шота, Веслав З. 79
Штауфенберг, фон, полк. 11
Штендера Євген (“Прірва”) 79
“Шугай”. *Див.* Позичанюк Йосип
Шумелда Яків 8, 77
Шумовський Павло 67, 82, 106
Шухевич Роман (“Тарас Чупринка”, “Р. Лозовський”, “Тур”, “Мирон”) 6, 8-10, 12-14, 22, 42-45, 50, 53, 58, 59, 63, 66, 67, 69, 72, 77-84, 87-93, 100, 101, 103, 109

Щ

Щесьняк, Антоні Б. 79

Ю

Юшківці, с. 82, 105

Я

Яворівський, вчит. 12
“Яворівський”. *Див.* Турула Павло
Янів Володимир 50
Ярцев Володимир 13
“Яструб”, кур. *Див.* Карпенко Дмитро
Яців Дмитро 76

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР

АБН – Анти-большевицький Блок Народів

Агітпроп – апарат агітації й пропаганди при ЦК КПСС

АК – Армія Крайова

б. – біля

БП – Бюро Пропаганди; Бюро Проводу

в.о. – виконуючий обов'язки

ВЗУН – Великий Збір Українських Націоналістів

Він (WiN) – Вольносьць і Незавіс-лосьць (пол.)

ВО – Воєнна Округа

ВУНР – Всеукраїнська Національно-Визвольна Рада

ВУНР – Всеукраїнська Національна Рада

ГВШ – Головний Військовий Штаб

ГК – Головне Командування, Головний Командир

ГОП – Головний Осередок Пропаганди

ГС – Генеральний Секретаріат (Секретар)

ГСЗС – Генеральний Секретар Закордонних Справ

ГШ – Генеральний Штаб

Гестапо (гештапо, Geheime Staatspolizei) – німецька таємна державна поліція

див. – дивися

ДСВС – Державний Секретаріат Військових Справ

ДУН – Дружини Українських Націоналістів

ЗП – Закордонне Представництво

ЗУЗ – Західньо-Українські Землі

ЗУНР – Західньо-Українська Народня Республіка

ЗЧ ОУН – Закордонні Частини ОУН

ІК – Ініціативний Комітет

Інгеренція – втручання

і-т – інститут

К-В – Карпати-Волинь (зв'язкова лінія)

КВНР – Комітет визволення народів Росії

КГБ – Комітет Государственной Безопасности

КЕ – Крайова Екзекутива

КЗ – Команда Запілля

КОВО – Київська Особова Військова Округа

КП – Крайовий Провід

КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України

КПЗУ – Комуністична Партія Західньої України

КПСС – Комуністическая Партия Советского Союза (рос.)

КУК – Координаційний Український Комітет

ЛАФ (LAF) – Фронт Литовських Активістів

м. – місто, містечко

май. – майор

МГБ – Міністерство Государственной Безопасности

НВЗ – Надзвичайний Великий Збір

НКВД – Народний Комісаріат Внутренніх Дел

НСЗ (NSZ) – Народове Сілі Збройне (пол.)

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОП – Обласний Провід

ОСО – особое совещаніє (рос.)

ОСУЗ – Осередні [Центральні] Українські Землі

ОУН – Організація Українських Націоналістів

ОУН-з – ОУН-закордоном

ОУН-р – ОУН-революційна

ОУН-СД – ОУН-Самостійників Державників

п.з. – під заголовком

ПВЗ УГВР – Перший Великий Збір УГВР

ПЗУЗ – Північно-Західні Українські Землі

Повстанком – Повстанський комітет

Полк. – полковник

Пор. – поруш (дивися)

Пполк. – підполковник

ПР – Політична Рада ОУН-з

през. – президент

ПУН – Провід Українських Націоналістів

РайВНО – районний відділ народної освіти

РЗЗ (Р-ЗЗ) – Референтура Зовнішніх Зв'язків

с. – село

СБ – Служба Безпеки ОУН

СВУ – Союз Визволення України

СД (Aussendienststelle des Sicherheitsdienstes) – Німецька служба безпеки

сmt. – селище міського типу

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СС (SS – Schutzstaffeln) – Німецькі охоронні загоони

СУЗ – Східно-Українські Землі

СУНМ – Союз Української Націоналістичної Молоді

т.д. – так далі

т.п. – тому подібне (подібних)

ТЗ – Технічні Звена

УАПЦ – Українська Автокефальна Православна Церква

УВО – Українська Військова Організація

УГА – Українська Галицька Армія

УГВК – Український Генеральний Військовий Комітет

УГВР – Українська Головна Визвольна Рада

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

УД – Українська дивізія

УДК – Український Допомоговий Комітет

УДП – Українське Державне Правління

УЗ – Українські землі

УНА – Українська Національна Армія

УНДО – Українське Національно-Демократичне Об'єднання

УНР – Українська Народня Республіка

УНР (УНРада) – Українська Національна Рада

УНС – Українська Народня Самооборона

УПА – Українська Повстанська Армія

УПР – Українська Парляментська Репрезентація (при польському сеймі)

УПСР – Українська Партія Соціалістів-Радикалів

УПСР – Українська Партія Соціалістів-Революціонерів

УРДП – Українська Революційна Демократична Партія

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

УСД – Українська Самостійна Держава

УСС – Українські Січові Стрільці

УССД – Українська Самостійна Соборна Держава

у-т – університет

УЦК – Український Центральний Комітет

УЧХ – Український Червоний Хрест

ФНЄ – Фронт Національної Єдності

ЦК – Центральний Комітет

ЧА – Червона Армія

ЧСР – Чехо-Словацька Республіка

СПИСОК ФОТОІЛЮСТРАЦІЙ

1. Кирило Осьмак	103
2. Роман Шухевич («Тарас Чупринка», «Р. Лозовський», «Тур») . . .	103
3. Василь Мудрий	103
4. Ростислав Волошин («Павленко»)	103
5. Мирослав Прокоп	104
6. Лев Шанковський	104
7. Федір Вовк («Голубенко», «Іван Вовчук»)	104
8. Петро Чуйко	104
9. Євген Врецьона	105
10. Йосип Позичанюк («Шаблюк», «Шугай»)	105
11. Осип Дяків («Горновий», «Гончарук»)	105
12. Петро Федун («П. Полтава», «Волянський»)	105
13. Дарія Ребет	106
14. Василь Потішко	106
15. Василь Охримович («Кузьма»)	106
16. Павло Шумовський	106
17. Микола Лебець («Максим Рубан»)	107
18. Василь Кук («Леміш», «Коваль»)	107
19. Іван Гриньох	107
20. Микола Хмільовський («М. Лаврівський», «Аксіос»)	107
21. Ярослав Біленький	108
22. Микола Дужий («Вировий», «Микола Карівський»)	108
23. Павло Турула («Яворівський»)	108
24. Роман Кравчук («Петро», «Гончаренко», «Степовий»)	108
25. Організаційна структура Української Головної Визвольної Ради (УГВР)	109

ЗМІСТ

Анатоль Камінський. ДО ҐЕНЕЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ У 65-ЛІТТЯ ЇЇ СТВОРЕННЯ	5
Генерал Тарас Чупринка. ДО ҐЕНЕЗИ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ	22
М.К. УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА	35
Плятформа УГВР	35
Устрій УГВР	38
Лев Шанковський. ІНІЦІАТИВНИЙ КОМІТЕТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГОЛОВНОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ РАДИ Постання і дія в 1943-1944 рр. Спогад і коментар	42
1. З мандату ГК УПА	42
2. Коріння ініціативи ОУН–УПА для створення УГВР	46
3. Виконання мандату Командування УПА: створення, склад і дія Ініціативного комітету	55
Фінал	66
Дарія Ребет. ДО ПОЧАТКІВ УГВР (Спогади, коментарі, рефлексії)	84
Фотоілюстрації	103
Показчик	110
Список скорочень та абревіатур	122
Список фотоілюстрацій	124
Інформаційні сторінки видавництва «Літопис УПА»	126

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання. Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точності, документи й матеріали до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два-три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіальним планом чи хронологією подій. Документи передруковуються з дотриманням джерельної точності, зі збереженням загальної форми оригіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само від-значаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріали – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передруковуються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначаються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з оригіналів, але при відсутності оригіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріалів – теж місце збереження даного матеріалу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA – CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is a series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other than that indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without omissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are as/so given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely-used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Серійне книжкове видання документів, матеріалів і наукових праць до історії Української Повстанської Армії

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга перша: Початки УПА; документи і матеріали. Книга містить політичні й організаційні документи та матеріали до історії УПА на Волині та Поліссі. Третє, виправлене видання, 1989 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга друга. Книга містить підпільні документи і матеріали про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 3-4. Чорний Ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 – 1950 роки. Книга перша і друга. Книги містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА. Частина матеріалів – оповідання, новели й вірші.

Том 3. Книга перша: 1947 – 1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 4. Книга друга: 1948 – 1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга третя: спомини учасників. Книга містить спогади, рецензії та додаткові підпільні матеріали про дії УПА. Між мемуарами – повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 стор., мапи, ілюстрації.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942-1945; книга перша: 1942 – липень 1944. Книга містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліцейських установ. 1983 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942-1945; книга друга: серпень 1944-1945 (продовження шостого тому). 1983 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріали; книга перша: 1944-1945. Книга містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР *Вісник* (ч. 4 (7), серпень 1945), статті та матеріали з 1944-45 рр., які стосуються цілоти визвольного руху. 1980р., 320 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга друга: 1946-1948. Книга містить видання УГВР *Самостійність* і *Бюро інформацій УГВР* та інші матеріали. 1982 р., 520 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга третя: 1949-1952. Книга містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріали УГВР в Україні, між ними *Бюро інформацій УГВР*, вип. 4, 6 і 9. 1984 р., 424 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 11. Тернопільщина: список вправших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Це підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи. Крім того, подає нові дані про смерть близько ста невідомих повстанців, які загинули на території округи. 1985 р., XXXII – 248 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА («Лисоня»). Книга містить видані командою воєнної округи короткі описи боїв відділів УПА – «Лисоня» від листопада 1943 р. до серпня 1945 року, збірник підпільних пісень «*Повстанський стяг*» – виданий з нагоди п'ятиріччя УПА в 1947 році, – та інші документи й матеріали групи УПА «Лисоня». 1989 р., 352 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 13. Перемищина – Перемиський курінь; книга перша: Денник відділу «Бурлаки» (Володимира Шигельського) – містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) за час від жовтня 1946 р. до 24 жовтня 1947 р., ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Богдана Гука («Скали»). Книга має також різні документи сотні – списки вояків, господарські документи тощо. 1986 р., 370 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга друга: Денники й документи – містить денники сотенного «Криляча» (Ярослава Коцьолака) з 1944 і 1947 років, які продовжував по його смерті сотенний «Бурлака» (Володимир Шигельський), денник сотні «Криляча» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 15. Костянтин Гіммельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід»; спогади. Автор – киянин – оповідає про свої переживання від вибуху війни 1941 року до «звільнення» з УПА і рейду на Захід в 1945 році: мобілізація до ЧА, німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, к-р вд. УПА (ОУНм) в Карпатах, старшинська школа УПА, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення «УПА-Схід». 1987 р., 266 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945-1947. Збірник містить передруки таких підпільних журналів: «Тижневі вісті», «Лісовик», «Інформативні вісті», «Інформатор» і «Перемога». Всі числа цих журналів супроводяться англomовним резюме. Збірник має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закерзонні та Акт оскарження Олени Лебедович. 1987 р., 608 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 17. Англomовні видання українського підпілля, 1946-1947. Збірник містить передруки підпільних видань: «Нові Лідіце», «Виселення єпископа Коциловського», «Вибори в СРСР», «Нова голодова катастрофа в Україні», «Фашистське страшило», «До братніх чеського і словацького народів». 1988 р., 192 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга перша: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи *Шлях перемоги*, звіти команд тактичних відтинків УПА й звіти командирів відділів та підвідділів УПА, 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 р., 328 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга друга: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Охоплює збірку нарисів і споминів, друкованих у підпіллі. Майже всі спомини написані старшинами і вояками УПА ще в Україні або відразу після переходу на еміграцію. 1992 р., 357 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 20. Показчик до «Літопису УПА»; книга перша: 1-19 томи. Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, алфавітні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994 р., 528 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941-1943; Книга третя: червень 1941 – травень 1943. Книга містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліційних установ. 1991 р., 271 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга перша: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період від травня до вересня 1947 р. 1992 р., 627 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Більша частина книги – це спомини санітарів, медиків, лікарів й інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). В книзі теж поміщено підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992 р., 480 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 24. Ідея і чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. У цій книзі передруковано головний політично-інформативний журнал Проводу ОУН на Українських Землях, що видавався 1942-1946рр. Журнал містив важливу інформацію про боротьбу УПА, німець-

ку та російську окупаційну політику, розвиток української політичної думки. 1995 р., 592 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Збірник охоплює не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах, чи уложені народом. Збірник містить тексти пісень, їх варіанти, мелодію і варіанти, а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Збірник містить понад 600 пісень і їх варіантів. 1997 р., XXIV+556 стор., тверда обкладинка, ноти.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріали. Книга четверта: Документи і спогади. Збірник містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі й інші документи: вибір з листування президента УГВР Кирила Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу Миколи та Петра Дужих й інші документи. У книзі також спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР 2001 р., 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 27. Роман Петренко. За Україну, за її волю; спогади. Автор – волиняк – оповідає про свою діяльність від часу війни у 1939 р. до відходу на Захід у 1945 р.. Спочатку автор був діячем ОУН Сарненського округи (від січня 1942 р. у підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 р. – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ, командир Дм. Клячківський) і від літа 1944 р. – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом М. Лебеда. 1997 р., 279 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 28. Марія Савчин. Тисяча доріг; спомини. Автор оповідає про свої переживання від вибуху війни (від 1944 р. до 1953 р. – у підпіллі) до свого приходу на еміграцію у 1954 р.. Від 1945 р. була дружиною В. Галаси, заступника пров. ОУН Закерзонського краю, від 1947 р. співробітника ГОСП в Карпатах, і від 1948 р. – пров. ОУН ПЗУЗ. Авторка перебувала разом з ним на Закерзонні, в Карпатах, на Волині, а також – в тюрмі КГБ у Києві. 1995 р., 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»). З юнацьких мрій — у ряди УПА, це розповідь учасника підстаршинської школи УПА в Карпатах та ройового в сотні У-І (94), про його бойовий шлях в УПА від осені 1943 р. до осені 1947 р. в Карпатах та на Лемківщині. Спогади дають цікаву картину зі щоденного життя повстанців та їхніх командирів, та про важке становище українського населення на цих теренах. 1999 р., 336 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський). Крізь сміх заліза; спогади. Книга містить два спогади Хріна Стебельського («Хріна»), к-ра ТВ УПА 24 «Маківка» – «Крізь сміх заліза», «Зимою в бункері» та спогади Олекси Конопадського («Острроверха») – «Спомини чотового УПА Острроверха». Автори оповідають про свої дії в УПА від 1944 р. до 1949 р. року на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000 р., 552 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943 – 1947. Книга містить спогади «Сої», «Спартака», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля». Також подано оперативні звіти к-ра «Бриля» та к-ра «Гамалії» («Переяслави І») та «Переяслави ІІ») з Тактичного Відтинку УПА «Розточчя». 2000 р., 324 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріали і спогади. Книга друга. Велика частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів та інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). 2001 р., 581 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріали). Книга містить документи і матеріали, що стосуються історії та діяльності відділів УПА ТВ-«Лемко» в 1944-1947 рр., оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, рейди УПА, та документи Підстаршинської школи ім. полк. «Коника». 2001 р., 900 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації, мапи.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Книга містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944-1947 рр.. 2001 р., 974 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 35. Показчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21-34, томи та 1-3 Нової Серії та томи 1-3 серії «Бібліотека». Книга містить показчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріалів й інші дані про томи «Літопису УПА» Основної та Нової Серії, також книги «Повстанські могили» т.1 за ред. Євгена Місила. 2002 р., 870 стор., тверда обкладинка.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Книга містить отримані з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002 р., 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 37. Іван Лико. На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945-1955. Книга містить спогади Івана Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та спогади Миколи Терефенка («Медведя») – «На грані двох світів». Автори оповідають про пережите ними в підпіллі на Лемківщині та в польських тюрмах. 2002 р., 644 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 38. Петро Й. Потічний. Архітектура резистансу: кріівки і бункри УПА в світлі радянських документів. Книга містить схеми та описи різних кріівок УПА й запілля, та перелік з'єднань Червоної Армії та Внутрішніх Військ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві Внутрішніх військ Українського Округу за рр. 1944-1954 рр., який знаходиться в Колекції ім. Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2002 р., 430 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й «Данилів»: Холмщина і Підляшшя. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА на Холмщині й Підляшші в 1945 – 1948 роках. Між документами – звіти Холмського ТВ УПА, хроніки (денники) сотень УПА, звіти зі зустрічей представників УПА з представниками польського резистансу з ВіН-у («Вольностьсь і Незавісностьсь»), звіт із зустрічі з англійським кореспондентом, та інше. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2003 р., 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Люба-чівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріали. Містить огляди й документи про дії УПА в 1945–1948 роках. Серед документів — звіти Команди Тактичного Відтинку, хроніки відділів куреня УПА «Месники», звіти й огляди керівництва ІІ Округу ОУН «Батурин», господарські звіти тощо. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2004 р., 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Книга містить документи та матеріали про Президента УГВР Кирила Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004 р., 880 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 42. Петро Й. Потічний. Літопис УПА – Історія: Документи і матеріали. Вояки УПА, які в 1947-1949 роках пробілися рейдом у Західну Європу, вважали своїм обов'язком залишити для історії та майбутніх поколінь пам'ять про визвольні змагання в часі Другої світової війни та після її закінчення. Це стало реальністю в 1974 р., коли було створено видавництво «Літопис УПА». Книга містить документи та матеріали про нелегкі будні становлення та діяльності видавництва «Літопис УПА» за 30-літній період діяльності, короткі біографії членів видавничого комітету, адміністрації видавництва, редакторів, авторів, упорядників і фундаторів томів. 2005 р., 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 43-44. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книги містять протоколи переслухань працівниками Служби Безпеки (СБ) ОУН Тернопільської області осіб, підозрілих у співпраці з органами державної безпеки СРСР. Матеріали походять з підпільного архіву, віднайденого у 2004 р. в селі Озерна Зборівського р-ну Тернопільської обл., завдяки с. п. Софрону Кутному. На їх базі можна вивчати організацію, обсяг та дії підпільних структур шонайменше в межах однієї області у 1946–1948 рр., коли тиск на підпілля радянських силових структур був надзвичайно потужний. Також матеріали протоколів яскраво відображають жорстокість, нелюдність та брутальність радянських репресивних органів, які шляхом терору та насилля снували павутину імперії зла на теренах Західної України.

Том 43. Книга 1: В першій книзі поміщено 85 з 193 наявних протоколів допитів, що охоплюють 13 районів Тернопільщини, зокрема: Бережанський, Білобожницький, Борщівський, Бучацький, Великобірківський, Великобичоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Залозецький, Збараський і Зборівський райони. 2006 р., 1332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, схеми.

Том 44. Книга 2: Книга є продовженням 43 тому та містить подальших 108 протоколів переслухань СБ ОУН, зокрема, з теренів таких районів як: Золотопітський, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаєцький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Теревовлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський, та з Рогатинського району Станиславівської області. Тут також поміщені Протоколи ТОС-у, Протоколи смерті, Лист підпільників на Далекий Схід, Протокол однієї події, список функціонерів МВД і МГБ та список слідчих СБ. Вступна стаття до обох книг поміщена в т. 43. 2006 р., 1288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 45. Генерал Роман Шухевич – “Тарас Чупринка” Головний Командир УПА. Книга містить спогади про ген. Романа Шухевича–Тараса Чупринку, його життя, підпільну діяльність і смерть. 2006 р., 572 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 46. Боротьба з агентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946–1948. Книга 3. Книга є важливим доповненням і продовженням тт. 43–44 та містить протоколи переслухань СБ ОУН з п'яти районів Тернопільської обл., зокрема: Великодедеркальського, Вишнівецького, Збараського, Золотниківського та Кременецького. Документи походять з повстанських архівів, віднайдених в околицях сіл Пліхів, Краснопуха Бережанського р-ну та Петриків Тернопільського р-ну. 2007 р., 896 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку:

- Тернопільщина: “Вістки з Терену” та “Вістки з Тернопільщини”.
- Підпільна Пошта України.
- УПА у світлі словацьких та чеських документів 1945–1948.

У новій серії, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об'єднань (ЦДАГО) України появилися такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Книга містить такі видання: «До зброї», № 16, 1943, «Повстанець», № 1-6, 1944–1945, «Український перець», № 1-3, 1943–1945 та «Бойовий правильник піхоти». Київ – Торонто, 1995 р., 482 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943 – 1944. Документи і матеріали. Книга містить документи Головної Команди УПА–Північ та документи Військових Округ «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ – Торонто. 1999, 724 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959. Збірник містить найповніше зібрання документів ЦК КП(б) У – постанови з'їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріату, які супроводжуються інформативними записками, повідомленнями та довідками. У книзі також подано листи, стенограми засідань та виступів членів ЦК КП(б)У. Київ–Торонто. 2001, 652 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). Книга перша: (1943–1945). У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1943–1945 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто. 2002, 597 стор., тверда обкладинка.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга друга: 1946–1947. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1946–1947 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2002, 574 стор., тверда обкладинка.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга третя: 1948. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1948 р. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 523 стор., тверда обкладинка.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1949–1959 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 716 стор., тверда обкладинка.

8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва УПА–Північ і УПА–Південь, Краєвого проводу ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп (Военних Округ) «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп «33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»). Київ–Торонто, 2006, 1448 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944–1945. Книга містить архівні документи з переслухання радянськими репресивними органами таких осіб, як: Михайло Степаняк, Євген Басюк, Мирослав Гайдук, Ярослав Білинський, Артемізія Галицька, Олександр Луцький, Юрій Стельмашук, Петро Дужий, Микола Дужий, Володимир Павлик, Омелян Польовий, Федір Воробець, Дмитро Вітовський, Василь Левкович. Київ–Торонто, 2007, 912 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

10. Життя і боротьба генерала “Тараса Чупринки” (1907–1950). Документи і матеріали. У книзі зібрані документи та матеріали за 1907–2005 рр., які характеризують основні віхи життя і діяльності керівника українського визвольного-революційного руху в 1943–1950 рр. ген. Романа Шухевича (“Тараса Чупринки”) та присвячені його пам'яті. Поряд з документами Галузевого державного архіву СБ України до збірника увійшли документи Державного історичного архіву України у Львові і, частково, – ЦДАВО України, а також матеріали, які публікувалися в “Літописі Української Повстанської Армії” (Торонто) та в інших виданнях. Київ–Торонто, 2007, 832 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

11. Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО “Заграва”, “Турів”, “Богун” (серпень 1942 — грудень 1943 рр.). До книги увійшли 353 раніше не опублікованих документи з різних територіальних осередків ОУН(б) і запілля УПА на Волині й Південному Поліссі за серпень 1942 — грудень 1943 рр., які відображають діловодство КП, округ, районів ОУН(б) на ПЗУЗ (серпень 1942 — вересень 1943 рр.), а також округ, надрайонів, районів, кушців, підрайонів і станиць запілля УПА на ПЗУЗ (вересень — грудень 1943 р.). Київ–Торонто, 2007, 848 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

12. Военна Округа УПА “Буг” 1944–1948. Документи і матеріали. Книга 1. Том містить документи командування воєнної округи і окремих підрозділів, пресові видання “Буг”, як також звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ–Торонто, 2008 р., 800 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку томи НС:

– **Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1946–1952. Книга 2.**

– **Военна Округа УПА «Буг» 1943–1952. Документи і матеріали. Книга 2.**
– **УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943-1945. Невідомі документи.** Публікація включати-
ме документи, нещодавно виявленні в різних архівах України.

Серія «Літопис УПА» – Бібліотека

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор – волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кінець 30-х) до виходу з ув'язнення в середині 50-х років. Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов до УПА, де навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірявся по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

2. Володимир В'ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено одному з маловідомих аспектів історії українського національно-визвольного руху 1940-1950 років – рейдами УПА чехословацькими теренами. Обрана тема дозволяє авторові показати розмах національно-визвольної боротьби в Україні, її вплив на події у післявоєнній Європі, без чого неможливе правильне і об'єктивне тлумачення суспільних процесів того часу. Львів, 2001, 208 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». У книзі описані спогади чотогового командира УПА «Чорноти» про події, що відбувалися в 1943-1945 роках на Закарпатті, та про його страдницьке життя в більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною автора Параскою Грицай (з дому Ротко), яка протягом довгих років відтворювала розповіді свого чоловіка, уточнювала, доповнювала та систематизувала їх. Львів, 2001, 332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Книга містить спогади Василя Левковича («Вороного»), його дружини Ярослави, сотенного Миколи Тарабана («Тучі»), вояків УПА Івана Філя («Шеремети»), Івана Василевського–Путко («Вуса»), оргмоба Костя Міхаліка («Думи») та зв'язкової Катерини Когут–Лялюк («Грізної»). В книзі подана коротка згадка про Якова І. Чорнія («Кулю», «Мушку», «Ударника»), командира Перемиської 6 ВО УПА, авторства Федора Лопадчака. Львів, 2003, 448 стор., тверда палітурка в суперобкладинці, ілюстрації.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944-1947 (за архівними документами). Книга є підсумком опрацювання архівних документів з фондів Державного архіву Львівської області за 1944-1947 роки. Ці документи мають інформаційно-звітний характер (також плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, підпільні документи, прокурорські аналізи, агентурні справи тощо) й викривають суть боротьби комуністичного режиму проти національно-визвольного руху на вказаних теренах. У довіднику подані ключові ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з тим рухом, та джерела інформації цих даних. Львів, 2003, 416 стор., м'яка палітурка.

6. Мирослав Горбаль. Довідник-пошукуєць. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939-1950 (за архівними документами). У цій праці зібрана трагічна інформація про особи та події, що, безпосередньо чи опосередковано, у позитивному чи негативному плані, були пов'язані з визвольною боротьбою на території тодішньої Дрогобицької області у 1939–50-х роках. Основна інформація – результат опрацювання документів архівних справ Державного архіву Львівської області (ДАЛО) та інших архівів, а також видань, публікацій і машинописів з цієї тематики; дописів, свідчень, спогадів та листів. Львів, 2005, 1312 стор., ілюстрації, тверда палітурка.

7. Володимир Ковальчук. Діяльність ОУН (б) та Запілля УПА на Волині та південному Поліссі (1941-1944 рр.). В книзі досліджено інформативний потенціал джерел з історії діяльності мережі ОУН і запілля УПА на ПЗУЗ. Обговорюється формування первісної джерельної бази, особливості фондоутворення, діловодство, проводиться класифікація документального масиву джерел та з'ясовано особливості діяльності

референтур ОУН(б) і заплля УПА. Львів, 2006, 512 стор., тверда палітурка.

8. Онишко Леся. «Нам сонце всміхалось крізь ржаві ґрати». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. У цій монографії на основі архівних документів та матеріалів, спогадів учасників подій досліджено етапи становлення світогляду Катерини Зарицької, її участь в формуванні Українського Червоного Хреста; діяльність в референтурі пропаганди ОУН (б) та налагодження зв'язків головнокомандувача УПА Романа Шухевича; показано її життєвий шлях в тюрмах і таборах ССРСР, а потім на волі. Львів, 2007, 928 стор., тверда палітурка, суперобкладинка, ілюстрації.

9. Коханська Галина. З Україною у серці. Спомини. Спомини присвячені історії національно-визвольного руху на Волині 1930-1950 рр. Вони відображають діяльність польського окупаційного режиму та більшовицької репресії 1939-1941 рр. Авторка детально розповідає про свій вступ в ряди ОУН, проходження вишколів, свою діяльність в Колківській республіці УПА у відділі розвідки. Окремий розділ споминів присвячений ув'язненню в комуністичних таборах. Львів, 2008, 400 стор., тверда палітурка, суперобкладинка, ілюстрації.

Серія «Події і люди»

1. Посівнич Микола. Нескорений командир. У нарисі висвітлюється життєвий шлях провідного члена ОУН та Головного командира УПА Романа Шухевича, незламного лідера національно-визвольної боротьби українського народу. Торонто-Львів, Видання 2-е, доповнене. 2008, 80 стор., ілюстрації.

2. Осьмак Наталка. Кирило Осьмак – нескорений Президент УГВР. Пропоноване дослідження розкриває на основі архівних документів і матеріалів невідомі сторінки життя і діяльності одного з чільних керівників українського визвольного руху 1940-х років. – Торонто-Львів, 2008, 128 стор., ілюстрації.

3. Посівнич Микола. Степан Бандера. Життя присвячене свободі. Пропоноване дослідження присвячене життю та діяльності Провідника ОУН та ЗЧ ОУН Степана Бандери в 1920–1959 рр. На основі спогадів та документів у книзі висвітлено боротьбу і роль ОУН і ЗЧ ОУН та її лідера у тогочасних суспільно-політичних процесах. Крім того, читач зможе довідатися про родинне, шкільне, студентське оточення, в якому формувалася особистість майбутнього Голови проводу ОУН та ЗЧ ОУН. Торонто–Львів, 2008, 112 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

4. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Короткий біографічний спомин Петра-Йосифа Потічного, написаний англійською мовою, охоплює період від народження до часу, коли він, як юнак, вояк УПА, прибув зі своїм відділом до Західної Німеччини під кінець 1947 р. Торонто–Львів, 2008, 124 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

5. «Грім» – полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали. / Упорядник Роман Грицьків. Видання присвячене полковнику Української Повстанської Армії Миколі Твердохлібу – «Грому». Крізь призму спогадів безпосередніх учасників подій та інших матеріалів у збірнику зображено життя і діяльності повстанського командира, а також висвітлено національно-визвольну боротьбу 1930-х – 1950-х років у Карпатах. Торонто–Львів, 2008, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

6. Михайло Романюк. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА. Пропоноване видання присвячене життю та діяльності одного із керівників збройного підпілля ОУН та УПА Петра Федун – «Полтави». На основі архівних документів висвітлено процес формування світоглядних позицій, національно-патріотичних переконань та його творчої спадщини. Торонто–Львів, 2009, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

7. Українська Головна Визвольна Рада / Упорядники П. Й. Потічний, М. Посівнич. У книзі про УГВР поміщено статті Р. Шухевича, М. Дужого і А. Камінського, спогади Л. Шанковського, Д. Ребет у яких висвітлено боротьбу і роль УГВР у тогочасних українських суспільно-політичних процесах. Торонто–Львів, 2009, 136 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію українською та англійською мовами про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

<http://www.litopysupa.com>

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (*Introduction to the Series*), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (*Ordering information*), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (*Litopys UPA volumes*), де про кожний том подано не тільки повну бібліографічну інформацію (титульна сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знімками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріали (*Related Materials*). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та Збройного підпілля в Україні.

Аналогічну інформацію англійською мовою можна знайти також на web сторінці за адресою:

<http://www.infoukes.com/commercial/litopysupa/index.html>

*Про подальші інформації можна звертатися на адресу
Адміністрації:*

— Микола Кулик — **mykola.kulyk@litopysupa.com**

або Редакції:

— Петро Й. Потічний — **peter.potichnyj@litopysupa.com**

Адміністрація в Україні — litopys@bs.lviv.ua

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.

*Пишіть на подані адреси або також на
mail@litopysupa.com*

**ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США Й КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ім. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США Й КАНАДІ**

ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ “ЛІТОПІСУ УПА”

*М. Бошно, І. Василевський-Путко, О. Дольницький, О. Жигар,
Ірина Камінська, Б. Ковалик, М. Ковальчин, Ю. Котляр, М. Кошик,
М. Кулик, Р. Кулик, М. Луцзяк, М. Мігус, П. Мицак, Емілія Нагірна-Зінько,
Марія Пискірь, П. Потічний, С. Рогатинський, І. Росіл, В. Сорочак,
Ярослава Філь, О. Циліюпа, С. Шпак, Є. Штендера.*

Адміністрація:

М. Кулик, Р. Кулик, Емілія Нагірна Зінько, Наталка Солтис

Адреса:

LITOPYS U.P.A.

P.O. Box 97, Station “C”

Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada

E-mail: mail@litopysupa.com

Адміністрація в Україні:

Ігор Гомзяк, Богдан Столяр

**Благодійний Громадський Фонд “Літопис УПА”
ім. Володимира Макара**

Микола Посівнич

Адреса: “Літопис УПА”

пл. Міцкевича, 6/7, Львів 79000 Україна

тел.(38-032) 272-4064 e-mail: litopys@bs.lviv.ua

46

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

ЛІТОПИС УПА

ТОМ
12

LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station "C"
Toronto, ON M6J 3M7
CANADA
e-mail: mail@litopysupa.com

<http://www.litopysupa.com>

“ЛІТОПИС УПА”
пл. Міцкевича, 6/7
Львів, 79000
UKRAINE
e-пошта: litopys@bs.lviv.ua

